

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Aralık 1986 • Sayı: 265 • 300 TL. (KDV Dahil)

50. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle

İktisat Fakültesi

Süleyman Barda
İsmet Barutçugil
Fındıkoğlu
Sue Himmelweit
İzzettin Önder
İshak Reyna
Salih Turhan
Yüksel Ülken
Kadir Yerci

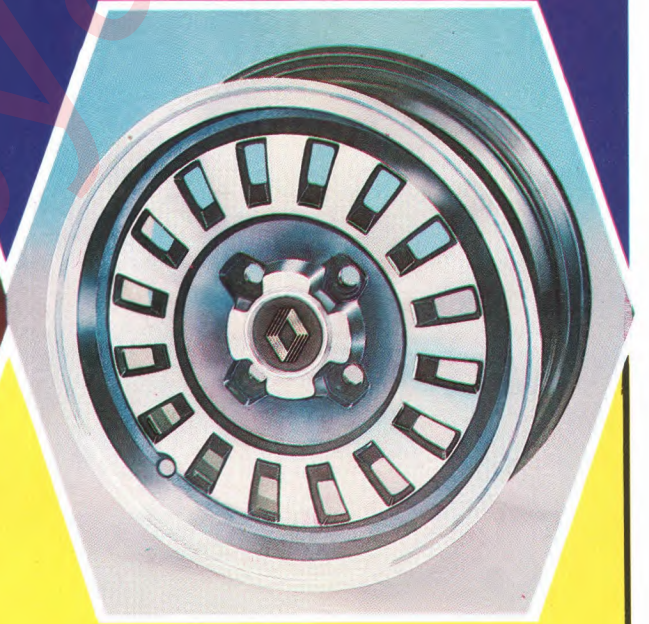
İÜ İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti

Öğrenciler
Fakülte'yi Tartıştılar

CEVHER GRUBU

FIAT 124-131
ve
RENAULT 9

**otolarınız için
özel alaşımli
alüminyum OTO JANTI'nı
gururla sunuyor**

Kaliteli • Ekonomik
CEVHER JANT

Türkiye Genel Distribütörü CEVHER MOTOR TİCARET A.Ş. - İZMİR
Telefon: 25 11 51 - 25 11 52
Telex: 53 078 cese tr

İÇİNDEKİLER

TARTIŞMA : İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğrencileri	2
Süleyman Barda ile GÖRÜŞME	9
Şiir (Süleyman Barda)	10
Yüksel Ülken ile GÖRÜŞME	13
CUMHURİYET DEVRİNDE İKTİSAT TEDRİSATI (Fındıkoğlu)	16
MALİYE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE (Salih Turhan)	23
İKTİSAT VE İŞLETME EĞİTİMİNDE «TEKNOLOJİ» KONUSUNUN YERİ VE ÖNEMİ (İsmet S. Barutçugil)	26
YAŞADIĞIMIZ DÖNEM BAĞLAMINDA ÜNİVERSİTER EĞİTİM, İKTİSAT FAKÜLTESİNDE EĞİTİM SÜRECİ VE «YARATTIKLARI» (YA DA «KÖKLERİMİZ KENDİ ÇİÇEKLERİNDEN ÜRKÜYOR») (I) İshak Reyna	33
KATMA DEĞER VERGİSİNDE YAPILAN SON DEĞİŞİKLİĞİN STRATEJİSİ (İzzettin Önder)	46
ARAP HAFLI TÜRKÇE SİYASAL İKTİSAT KAYNAKÇASI (1852 - 1928): (I) (Kadir Yerci)	50
GELENEKSEL İKTİSAT ELEŞTİRİLERİ (II): TEMEL TAHLİL BİRİMİ OLARAK BİREY (Sue Himmelweit)	54

Sahibi :

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Ahmet C. Özkan

Sorumlu Yayın Yönetmeni :
Nail Satlıgan

Kapak :

Ömer Ülkenciler

YÖNETİM YERİ :

Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İSTANBUL

Tel. : 150 50 34 — 150 16 42

Bu Sayıyı Yayına Hazırlayanlar :
İshak Reyna, Nail Satlıgan,
Hakan Türkkuşu

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

Eksik sayılarınızı 300 TL.'lik posta pulu karşılığı adresimizden sağlayabilirsiniz.

ABONE KOŞULLARI

Yıllık 3.600.— TL. (Öğrenci 2.600.— TL.)
6 Aylık 1.800.— TL. (Öğrenci 1.300.— TL.)

Yurt Dışı :

Yıllık 4.600 TL. (Öğrenci 3.600 TL.)
6 Aylık 2.300 TL. (Öğrenci 1.800 TL.)

Banka Hesap No.

AKBANK Taksim Şb. (4700)

T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

REKLAM TARİFESİ

	Siyah-Beyaz	Renkli
Arka Kapak	: 250.000.—	350.000.—
Kapak İçleri	: 200.000.—	250.000.—
İç Sayfalar	: 100.000.—	150.000.—

Basıldığı yer :

YENİLİK BASIMEVİ

Tel. : 143 55 72 — 145 32 48

İktisat Eğitimi: Süreci, Sorunları, Etkileyen Koşullar ve. Sonrası

Redaktörün notu: 'Çok renkli' görüşlerin ortaya atıldığı ve 22 Kasım 1986 Cumartesi günü İFMC'de gerçekleştirilen bu söyleşide, söyleşiye katılan öğrencilerin adları «anonim»dir. Bunun, herkes tarafından tahmin edilebilecek nedeninin dışında, çok da açık olan bir nedeni daha var: Eğer on civarında öğrenci bu sıkıntı ve görüşleri ortaya koymuşlarsa, bunlar **var** demektir, ve bu 'var'lığın **ad** olarak kim(ler) tarafından ortaya konduğu da o kadar önemli değildir.

İktisat Dergisi, redaksiyon sırasında, bu hareketli söyleşinin 'havasını' yansıtmak için çok sınırlı sayıda düzelme yapmış, eklenen bazı sözcükler '[]' içinde, söyleşinin hareketliliğinden kaynaklanan duraklamalar '...' ile, söz kapmalar ise '—' işaretleri ile gösterilmiştir. Ayrıca, kişilerin konuşma ve düşünme **tarzlarını** daha iyi yansıtabilme; düşüncelerindeki, anahtar görüş ve vurguları belirtmek amacıyla bazı sözcük ve cümleler **koyu harflerle** belirtilmiştir.

— İktisat Dergisi: Öncelikle, hepinize teşekkür etmemiz gerekiyor; buraya kadar gelip, bu söyleşiye katıldığınız için. Biliyorsunuz, bu yıl İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinin 50. yılı ve İktisat Dergisi'de —bu vesile ile— bir sayısını bu konuya ayırmayı düşündü. Bu konuda, bazı hocaları da yazı yazacaklar, konuşacaklar ama; bir de bu iş'le, bu eğitim süreci ile doğrudan 'muhatap' olan, onun içinde yaşayan bir kitle var: Öğrenciler. Ve doğal olarak onların da bu konuda söyleyecekleri, belirtecekleri şeyler olacak. Bir de; son sıralarda bazı dergilerde değişik hocalarla, üniversite, YÖK, üniversiter eğitim vb. gibi konularda söyleşiler yayınlandı. Ve bu söyleşilerde, ilginç noktaları belirttiler, değişik hocalar bu konularda. Bunlar çok güzel, üstelik mutlaka olması gerekli de, tek başına biraz da garip bir nokta doğuruyor: Türkiye'de, eleştiri denebilecek olay, sanki kalıplaştırılıp, sadece belli 'titir'li olan insanlara bırakılmış. İşte, «yalnızca basın, yalnızca hocalar fikir belirtebilir, eleştirebilir», gibi. Oysa bu biraz da 'tehlikeli' bir nokta aslında. Görüş belirtmeyi, eleştiri denen olayı, o işle muhattap olsa da, bazı insanlar için engelliyor bir anlamda. Tüm bunlara bağlı olarak, ilk sorumuzu şöyle sorabiliriz sanıyorum: Siz, üniversiteye, bu fakülteye girerken neler umuyordunuz, neler bekliyordunuz? Ve nelerle karşılaştınız, neler buldunuz, kafanızda düşündüğünüz bu «ortam»da?

— Galip: Benim aslında sıralamamın üstlerinde mühendislik tercihleri vardı. İktisat daha sonraydı. Ancak, üniversiteye girince, bu işin. [İktisat] yalnızca bir meslek olmadığını anladım. Burada bilim de üretililebilirdi; önemli olan iktisatçı **olabilmek**. Oysa, çevremdeki, sınıftaki birçok arkadaşta bakıyorum; muhasebeci, müfettiş olmak amacıyla gelmişler buraya. Bilim yuvasının meslek adamı yetiştirmeye çalışması biraz garip... Örneğin bizde bir sürü muhasebe dersi var, oysa bunlar —en azından— seçmeli yapılabilir.

— İktisat D: Bu oluşumda, işlevlerine bakmadan üniversiteleri, akademileri, yüksek ya da meslek okullarını aynılaştırmanın da etkisi var herhalde.

— Galip: Tabii; her yerde olduğu gibi aynılaştırma; **resmî** vatandaş... devlet kademesinde de... Oysa, iktisatçıların, İktisat Fakültesinin, ekonomiye, ekonomide **yaşanan** sürece katkısı olmalı. Ben bunu göremedim.

— Aysu: Benim yaşadığım, aslında Galip arkadaşın tersi: Üniversiteye girerken bilinçli olarak iktisadi seçtim ben; 1. tercihimde. Çünkü, bilimi öğre-

nebilirim **zannediyordum** üniversitede... Üniversiteye girince bu [sanım] **yıkıldı**. Bizim üniversitenin bilim üretebileceğini ummuyorum. Şimdi beklentim '**meslek**.' Aslında, meslek ümidi de yok kısa vadede; çünkü pratik ve yabancı dil veremiyor üniversite... değil ki bilim adamı—.

— **İktisat D** : Ya YÖK tamamen değişirse; ya da daha genişletelim : siyasal iktidar ve bu işin ideolojisi değiştirilebilir—.

— **Cem** : Umutsuzluğun sebepleri var. Ekonominin dünyasında öğrenci tüketicidir, bunun dışında bir tecrübesi yok... Biz belli bir yaşa geldik ve belli bir süre aktif olacağız. Bu süre içinde de iyi yaşamak ister insan. Bu 2 kere 2, 4 eder gibi birşeydir. Kısa vadede Türkiye, Amerika seviyesine gelebileceğine göre... **neticede herkes kendi için**.

Örneğin, profesör sırf bilim adamı mı? Şu anda hemen hepsinin eğitim dışı çalışması var. Bilim adamı, «Şu» şirket grubunun üyesi ise; ekonominin çıkar çevrelerine bağımlı ise...

Aslında 3 hoca **tipi** var bizim okulda: **Birincisi**; işte, kapitalle **birlikte**... liberal diyebileceğimiz hocalar. **İki**; kendi çaplarını tutturmuş olanlar, ve **üçüncüsü** de, «cenab-ı hak»çı hocalar... Ama bu top böyle yuvarlanıyor işte. Dolayısıyla, «bu okula girdim, bilimi bulamadım» filan; bilim bu; bu kadar!

Bu **düzen böyle yürüyor**, o zaman amaç «ben nasıl yürüteceğim?» Amaç bilim olsa da, o hoca 3-4 dış toplantıya katılmıyorsa, iyi hoca olmasının olanakları kısıtlı. Keynesien iktisadi okuyoruz, 10-15 yıl oldu belki terk edileli. Belki yenisini hocalarımız da bilmiyor.

Dolayısıyla, bizde, piyasa var, **kim ne kadar para** yapıyor oluyor aklımıza gelecek... Sultanhamam piyasasında edindiklerimizle belki yanımda o bilimciyi çalıştırırım ben. Bu, böyle dönüyor işte ve bir elli yıl da değişecek gibi değil.

— **Galip** : Size kesinlikle katılmıyorum! «Herkes para için çalışıyorsa...», «bilim bu kadar...» Bunlar, genellemelerden yola çıkmak. Oysa, dünyada, London School of Economics, Harvard, Moskova... Tokyo Üniversiteleri varsa,—

— **Fusun** : Gitme olanakları sınırlı ama...

— **Cem** : Tam olarak açamadım. Bu dediklerimizle, neticede 2. gruptaki gibi, kendi çapını tutturmuş bilim adamı da olursun. Ama genel imkânlarla bakarsan, gerçek bilimci olmanın kaçta kaç olduğunu gö-

rürsün... Diyelim bu yıl 200 kişi mezun olacak; ancak iki kişi çıkacak bilimci olabilecek. Ve belki de bir tane kalacak; diğeri holding doçenti olacak belki de...

— **İktisat D** : Peki, şimdiye kadar genellikle '**bilim adamı olmak**' kavramı üzerine geliştirdi söyleşi. Oysa herkesin de bilimci olması diye bir şey söz konusu değil. Daha çok insanı 4 yıllık okul süreci ve buradaki yaşantı ilgilendiriyor. Burada neler söylemek istersiniz, ortam ve '**iktidar**' kavramına bağlı olarak.

— **Galip** : Bilim adamı olmak, piyasa adamı olmak bizim dışımızda belirleniyor. Belli mesajlar veriliyor **bu dönem** boyunca ve öyle görülüyor ki 3-4 nesle de aynı mesajla gidecekler. Oysa, biz bir sıfat geliştirmeliyiz bu dört yıllık dönem boyunca... Sosyal bilimci olmak amacıyla geldim ben. Asistanların, «bir an önce dışarı çıksam» dediğini duyuyoruz. Bu belki fakülteyle de ilgili değil, yönetimle de ilgili değil; sınıflarda 400-100 arasında öğrenci var. Hocalar kendilerini kısıtlıyorlar; bir şey tartışılacağı zaman: «1402 var, ben atılmak istemiyorum» filan diyorlar.

— **Bahri** : Şimdi, ben, bu tip şeyleri konuşurken iki kategori hissediyorum. Birincisi; konuyu bir ideolojik, kültürel yapının getirdiği süzgeçten geçirip, hangi mesajı vermek istiyorsak o düşünceye getirerek varabileceğimiz nokta. Diğeri ise, bu konuda objektif olabiliyorsak gelebileceğimiz nokta.

Benim, fakülteye girdiğimde şöyle bir düşünce vardı kafamda: Ben neden buradayım, bu koşullarda, Yani, —arkadaşlar için de— **iktisatlı olmanın en önemli 'motivasyonu'** neydi?..

Şimdi, birinci olarak görülüyor ki, bu konudaki en önemli motivasyon **tercih listelerinin azizliği**. İkincisi; iktisat eğitimi 80 sonrasının popüler kültürünün **temsilcisi** olarak görüldüğü için gelenler. Yani, piyasa adamı olmak için. Çünkü bu dönemde, orada para kazanılıyordu. Büyük sarsıntıda piyasa tek alan idi iddialı. Yalnız benim anlamadığım niçin işletmeye değil de iktisada geldikleri... Aslında bunu tercih listeleri ile bağlayabiliriz: İşletme Fakültesi önemli oldu ama, biraz da '**ehven-i şer**' olarak 2. tercihler İktisat Fakültesi oluyordu. Ayrıca üniversitenin piyasa adamı olarak yetiştirmek amacı da var...

Dediğim gibi, kafamda farklı bir üniversite vardı. Olanın **değiştiğini** hissediyordum ama, '**nasıl**' olduğu konusunda da meraktaydım. Merakım çabuk giderildi: **Yüksek lise idi burası. Devletle çok içiçe, millî eğitimin uzantısı olan bir yüksek lise**. Konular içerik ola-

rak değişmediği gibi, kafalar da gelişmiyordu. 80 öncesinde ise — 80 öncesini sezgisel olarak hissediyorum elbette — insanların farklı bir üniversite içinde öğrenme 'şansları' vardı, şimdi yok. **Yaşama biçimi** olarak da öğrenim birşey katmadı...

Öğrencilerle ilgili bir analiz yapacak olursak: Üniversitede önemli ölçüde kır kökenli ve kasabalı insan vardı. İkinci olarak ise, pokukluk yaratacak ölçüde şehirli vardı. Bunlar zaten çok fazla içiçe giremiyorlardı ve fakülte yaşantıları son derece ayrı, atomize gruplar halinde geçti. Ve bunların içinde de halen 2 li — 3 lü atomize gruplar var.

Bunların, iş hayatına atılma noktasında ise şöyle bir konumları var: Kır kökenlilerin — gelişen piyasa koşulları içinde — kendi ailesinin ekonomik yapısını **aşma umudu** var. Şehirlinin ise, kendi ailesinin ekonomik yapısını aşma ya da **teslim aldığı yerden götürmek** niyeti var. Bunlara da bağlı olarak, çok az grubun **bilim üretmek** kaygısı ile başlayıp, **tükendiğini** gördüm. Bu çoğu zaman kendilerinden kaynaklanmıyor; kendilerini cezbedecek mekanizmalar yok.

Buna bağlı olarak, biz nasıl geliştik, ne gibi tepkiler verdik, bunu anlamak için bir anket yaptım. 50 arkadaştan, bu insanlar ne bekliyorlar, hocadan, dersten? Derse katılması var mı filan? diye kısacası, **yaşayan organizmanın sonuçları** ne?

Sonuçta şöyle birşey çıktı ortaya: **İktisadın bu insanların hayatlarından özel bir yeri olmadığı.** Gazete okumaya yine 1. sayfadan ve spor sayfasından başlıyorlar. **Reel olanla** pek ilgilenmiyorlar. Kitap okuma oranı ise son derece düşük: yılda 1-2 tane.

— **Hakan:** Ben de bir takım tespitler yapmak istiyorum. Belki ikinci, ya da daha sonraki turlarda alternatiflerden de bahsedebiliriz. **Elbette** bu tespitler, nitelikli iktisat eğitimi ve ülkemizde verilen eğitimle bağlantılı tespitler olacak. Bunlar, **ülkenin** iktisadi yapısından da etkileniyor, azgelişmişliği yansıtıyor. Oysa iktisat fakültesinde azgelişmişlik kürsüsü yok.

Buna bağlı olarak, üniversiteyi tanımlamak istiyorum burada. Üniversite kısaca, **bilimsel bilgi** üreten kurumdur. Bizim üniversitelerimizde ise **ideolojik bilgi** veriliyor... Tabii bilim adamı da bunu, yani bilimsel bilgiyi üreten kişi. Dolayısıyla, ilk etapta ona ayıracak **zamani** olmalı... Zamani ayıran şahıslar 'üniversiteli'de olmayabilir tabii Sistem, işbölümü nedeniyle bir kısım insanların araştırma **yapan**, bir kısmını da **dinleyen** diye yansıtıyor. Sonuçta istenen: öğrencinin soru sorması ve eleştirisi de gerçekleşmiyor. Yani, bilgi üretmede bu adım gerçekleşmiyor.

Sosyal kurumlar egemen sınıf ideolojisinin yaşadığı kurumlardır ve buralarda **son dönemde** bilimsel

bilginin kırpıntısı yaşayamıyor... «Eğitim üretim içindir» anlayışı ve bunun rahatlığı egemen oldu son dönemde. Bu «eğitim, üretim» paralelliği kurulmaya çalışıldı. Oysa, «eğitim üretim için» anlayışı **kimin için** üretim, neden üretim sorusunu getirmeli akla. Ülkemiz ekonomisi ile ilişkili olarak, egemen sınıfın bilgi talep etmesi pek söz konusu değil: Sosyal bilimlere ilgi çok az; ve buradaki bilgi öğrenciye, halka **yansımıyor...**

İktisat eğitimi derslerle sınırlandırmamalı. O işin uzmanı dışında olayı **yaşayanlar** da konuşmalı. Bizde süreç bunun tersidir. Örneğin tarımla ilgili bir konuşmada üniversiteli uzman gelir ama tarımla bağlantılı kişiler gelmez...

Ayrıca nitelikli iktisat eğitimin koşulları yok fakültede. Bu iş bu kadar **kalabalıkla** olmaz, anfiler yetersiz. Bu anlamda da rahat eğitim koşulları sağlanmalı. Daha?!, hani «deveye sormuşlar, neden boyun eğri di...» **Tartışma** forumu yaratılabilmeli sosyal bilimlerde. Çeşitli görüşlerin dile getirildiği, yaşantı üzerine tespitlerde bulunabilmeli; iktisat politikaları **üretebilecek** formasyona sahip olmalı bu kurumlarda...

«Kitap okuma gerçekleşmiyor» denildi. Belli bir dönemin kuşağı gazete de okumuyor. Kısacası, verilen iktisat eğitimi insanı yaşamdan **uzaklaştırıyor**.

— **Fusun:** Bir doktor da bunlarla ilgilenebilmeli, bunları yapabilmeli aslında.

— **Cem:** Fakülteye girdiğimiz zaman. **Erdoğan Alkın**, «dünyada en çok amatörü olan mesleği seçtiniz, geçmiş olsun» demişti. Tıpta olsa; meselâ AIDS'le ilgili bir gelişme, ilgi duyarız. «Vay canına, adamlara bak, bunun da çaresini buluyorlar falan» deriz. İktisadi bir olay olunca doktor, mühendis vs. herkesin o konuda bir yorumu vardır. Olmalı da.

— **Aysu:** Bilimsel, **araştırma** ile yorum yapmak önemli ama burada. Örneğin son dönemde **keyfillik** [ana motif] oldu iktisat politikamızda, liberallik falan değil. Ve sağlıksız bir şekilde, 12 Eylül sonrasında, toplumda para kazanmak **tek amaç** oldu. Ama bunu araştırma yaparak, bilimsel olarak ortaya koymak önemli, yoksa, azgelişmiş bir ülkenin doktoru da bilmeli bu konuları... Ayrıca, sokaktaki insan benden daha iyi biliyor, somut konuları, enflasyonun onu nasıl etkilediğini...

— **Cem:** **Sağlıklı ya da sağlıksız** olarak toplumumuz böyle. Yedi ced evveline dayanıyor bazı şeyler. Ticaret yapan insana iyi gözle bakılmamış; nere-

deyse kendi topraklarındaki Cenovalı kadar bile uğraşmamış Osmanlı kapitalle. Osmanlıda **memur** olacaksın. Kız almaya giderken bile her zaman memur kökenli tercih edilmiş ve kendi atılımı olmamış toplumun.

70'lerden başlayarak para kazanma gündeme gelince, «nasıl daha az emekle daha çok para kazanılır» gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamış. Geçmişinde bunu **bilmeyen**, alâkasız olan bir toplumdan, bugün bu kadar para orientli bir toplum oluşumuz büyük bir **gelişme**... Bugün bir atılımcılık var, toplumun kurumları da buna göre. Eskiden kapital kazanan adamı hor görmüşüz.—

— **İktisat D**: Demin bazılarınız «reelle ilişkisi olmamak,» «yaşantıdan uzaklık» gibi **bazı analizler yaptılar**. Bunlar önemli kavramlar; bunları biraz daha **açabilir miyiz**? Bir de; sorunlar, oluşumlar çok boyutlu. **Sistemden kaynaklananları var, dönemden ve ortamdan kaynaklananları...** Artı, **İstanbul Üniversitesinin ve İktisat Fakültesinin** belki kendi şartlarından da doğan oluşumlar oldu. Diyelim ki, burada hastalıklar daha başka türlü yüzeye çıktı. Çünkü bu somut farklılıkların da **bazı yansımaları olabilir**. Burada da **söyleyecekleriniz olabilir...**

— **Hakan**: İktisat Fakültesi de verili üretim şartlarında bir yer. Şu anki üniversitede de bu aşılamiyor. Kitap vs. bu anlamda amaç değil araç. Eğitim, üretim için değil. Eğitim daha iyi bir dünya için, demokratik.—

— **Başar**: Bir çoğumuz tarafından sorunlar belirlildi. Ya nedenler? Örneğin ilkokuldan lisenin sonuna kadar **teşvik olmadı**; araştırmaya teşvik oldu mu? Üniversitede? Yine olmadı. İstanbul Üniversitesi hocaları da 50-60 yıl evvelki batılı iktisatçıların bilgilerini aktardılar. Bize de, sanki, bunları yapın der gibidirler. Oysa böyle **olmamamız** gerekli. Yorum yapabilmeli, bizim ekonöminizi, kendi ekonomi ve kültürümüzü inceleyip ona göre bir yol bulmalıyız.

— **Aysu**: Söyleyeceklerim doğrudan İstanbul Üniversitesi, ya da İktisat Fakültesi ile ilgili değil. Bu sorunlar yalnız bize özgü değil. Çeşitli zaman dilimlerinde birçok toplum yaşadı bunları; biz de geçireceğiz. Burada da ortak birtakım çözümler var. Böyle ortak düşündüğümüz zaman, okulu toplumdan **soyutlayamayız**; sendikalardan, diğer kurumlardan da soyutlayamayız. Bu da siyasal iktidarın ideolojisi konusunu [gündeme] getiriyor. Eğer o kurum **özerk** değilse, siyasal iktidarın ideolojisinden de bağımsız de-

ğildir. Bu ideolojiyi öğrenci yetiştirmeye yönelik kurumlarda da geçerli. Bu bakımdan, **tek başına** kişilik geliştirmekle olabilecek bir iş değil bu. Çözüm önerilerine geçmeden önce **sıra** konusunda anlaşıyor muyuz?

— **İktisat D**: Bu gibi konularda 'sıralılık' şart değil ki. İnsan bir çok aşamada uğraşabilir, durumu **oluşturan koşullarla...**

— **Bahri**: Bu biraz da bizim **kestirmecilik** anlayışımızdan kaynaklanıyor. Aslında hemen hemen her konuda üç türlü hareket yapılabilir, gündeme gelebiliyor.

Birincisi; çözüm konusunda **kestirmecilik**. Bizim, bu konuşmada son cümleyi söyleyip, olayı halletme durumumuz yok. Yani olayı bir takım yargılara bağlayıp, gidip rahatlayamayız. Çünkü, **kestirmecilikte**, bu **yargılayıp rahatlama**, «sallandırıcaksın üç tane...» ye kadar varabilir. Oysa bunun hiçbir reel anlamı yok, bir şeye ulaşmıyorsun.

İkincisi; çözüm konusunda **belirlenemezlik**. Bu da, ne idüğü belirsiz bir takım yerlere, görevler/suçlar **yüklemekten** geçiyor. Yuvarlak laflarla, «siyasal iktidarın ideolojisi», «hegemonya» vs... Ve bunlar tam olarak neye **tekabül** ediyor belli değil. Herkes daha sonra açıklayarak kullanıyor bunları.

Üçüncüsü ise; bizim konumumuzda, reel duruma **nasıl** katıldığımız. Reel duruma nasıl müdahale ediyoruz. Çünkü bir pratiği yaşıyoruz hayata katılarak. Burada bulunmamız bile bu anlamda bir **müdahale**. Bu anlamda bilim adamı da reel bir kavram.

Bir örnek vereceğim: Bir sosyal bilimciyi araştırma yaparken dar gelirli biri misafir ediyor. Ve o kişi yemeğin ardından «çok şükür ölmelik, hayatımız devam ediyor» diyor... [Benim] bütün felsefe kitaplarında aradığım buydu. Bir kısmımız felsefesal düşünüyorsak, bir kısmımızın da **kendi hayatından** bu bilgisi var.

Gerek üniversitede, gerek bizim durumumuzda reel duruma müdahale ne hâl alabilir? Aslında gelinecek nokta son derece **olumlu** bir nokta olacak. Çünkü **insan potansiyeli** var, ve **ihtiyaçlar** var. İhtiyaçlar, kurum ve yasaları aşabilir. Bugün atalet ve sorun yumağı karmaşık... «Neden tartışmıyoruz?»un arayışı aydınlanma çağına kadar gidebilir. İhtiyaçların **keskinleşmesi**, iyice bilince, düze çıkmasını sağlayacak.

Bizim bu karmaşıklığı nasıl tanımladığımız önemli. (Biraz önce belirttiğim birinci ve ikinci yolları geçelim.) Bu konuda cevaplar aramak için, ben bazı hocalarla görüştüm. Adamın bana söylediği «senin

bunu bana sorman çok sevindirici» filan oldu. Biz o adamla **karşı karşıya** bırakılmışız. Bunu istemiyoruz ve ikimiz de bu durumdan mağduru. Not almak gibi, not vermek gibi bizden başka bir yerlerde çizilmiş bir 'karşı'lıklı durumumuz var. Bu 'sen' ve 'ben' yanlı öğrenci ve öğretim üyesi olayında, somut şeyler de ilginç durumlar çıkıyor ortaya: Adam, «Sen başla, sayın fazla; **motor** güç sensin» diyor. Sen de adama öğrenci ve öğretim üyesi olayında, somut şeyler, sa aklın eriyor. Sen başla yanındayız» filan. Bu karikatürize ettiğim durumda ortaya şöyle bir sonuç çıkıyor. Bu 'sen' ve 'ben' **zayıf**. Biz çıkamıyoruz. 'Sen' ve ben olmadan da [birbirimize] 'karşı' değiliz ama koşullar gelişmemiş, diyalogumuz bu durumda. Bunlar ihtiyaçlar **geliştikçe**, vuruculaştıkça oluşacak.

— **Galip**: 'Biz'in oluşmamasında **hocaların** büyük rolü oldu. YÖK'ün bulunması [nın nedeni] büyük ölçüde bu hocalardandır. Büyük bir rahavet içinde, istifa etmediler. Şimdi de **uyuşturmayla** çalışıyorlar öğrenciyi. Sorulduğu zaman da biz de sizin gibi düşünürüz diyorlar.

— **Bahri**: İşte bunlar, kolay tanımlanan koşullar. Yoksa benim de hoşuma gider böyle konuşmak; insanı rahatlatır, iç huzura kavuşursun. Ama bunun karşısında öğretim görevlileri de; «öğrenciler ne kadar kelek» **derler**, rahatlarlar. Diyalog da burada kalır. Eğer farklı şeyler yapmak istiyorsa bir hoca niye istifa etsin ki?

— **Galip**: Gelecek kuşaklar, geçmişten **hesap** sorar insana: «Sen ne yaptın o durumda dede?», «Eh işte, şartlar elvermedi, 1482 vardı, görevden almak vardı» filan... Diğerleri neden istifa ettiler o zaman? Hocaların bu tavrı olmasaydı YÖK'de olmazdı.

— **Mehmet**: 79'da Ümit Doğanay ordu ile bu işi düzeltiriz diyordu. Oysa otorite geldikten sonra, öğretim üyeleri seçim **yapmak** durumunda kaldılar. Orada kalkar, savaşırsın; beynine inerler. Oysa başka türlü bir sürü şey yapabilirsin.

— **İktisat D**: Şimdi, üç değişiklik tavrı alabilir insanlar [öğretim üyeleri] bu durumda. Bunları —hiç bir değer yüklemesi yapmadan— **YÖK'e uyanlar**, bu ortama karşı ayrılanlar ve bu ortama karşı kalanlar diye sayabiliriz pekâlâ.

— **Berrin**: Örneğin Maliye Politikası dersinde, İzzettin Önder söylüyordu, bir tek müfettiş bile **gelmedi** şimdiye kadar; vize verip vermemek konusunda

hocaların büyük **insyatifleri** var diye. Üstelik, birşeyler vermek isteyen hocalar biliyor ki istifa ederse, **yerine gelecek** olanın nasıl bir görüşte olacağı neredeyse belli. İçinde bulunulan durum hocanın birşey vermesini engellemez, YÖK'e bağlı değilse... Gençlerle birlikte yapacakları şeyler her zaman var.

— **Galip**: Onun gibi bir hoca olsun; ama o da, bu durumda kendini kısıtlar.

— **Berrin**: **Gülten Kazgan** var ve başka hocalar da. Ve bunlar vermek istediklerini verir.

— **Cem**: Herkes tespitler yaptı. Ben de bazı **toparlayıcı** tespitler yapmak istiyorum ve [amacım] oradan da bazı çözüm önerilerini belirtmek. İlk tespit; YÖK ve profesörlerin istifaları hakkında: YÖK **hiyerarşik** bir kurumdur. Profesörler istifa ederse yerlerine doçentler geçer. Doçentler istifa ederse yerine yardımcı doçentler vs... vs... Ee, nedir, hocalar «papaza kızıp, oruç bozacak». Oysa, benden sonra gelen benim verdiğimi de veremeyecek ki.

Ayrıca fakültemizi toplumdan, ekonomik düzenden ayıramayız. Nedir buradaki sorunlar? Kitap **okumuyoruz**. Doğru; ben de çok fazla okumuyorum. Nedenleri? Yok, gözlerimi yoruyor, çok pahalı; yok zamanım yok. Oysa **12.30'da** ders bitiyor... Kütüphane deseniz, 76'dan beri kitap geliyor.

Üçüncü; iktidarlar var ve bunlar iktidarın sahipleri olduğundan bazı şeyleri **empoze** ederler. Üniversite de böyle bir siyasî uzantının içinde. **Duruma göre** liberal kökenli iktisat, duruma göre başka şey empoze ediliyor. Bu durumda «**sosyolojiden 50 almanın yolları**» diye bir kitap yazacaktım doğrusu. İşte ilk 2 paragrafta Marx'ı **kötüledin mi**, ondan sonraki paragraflarda da **vatan, millet...**; tamam.

İktidar çok girift bir kavram; bunu yapmaya meşru mu? Ben **çoğunlukla** iktidar olduysam **hakkım** değil mi bu? —uzun sürmez iktidarım yoksa— yani iktidar değişikliği olursa o da empoze etmeyecek mi? Bu iktidarın **işlevidir**. Onu bu yüzden suçlayamayız.

Biz, bağımsız-özerk eğitim istiyoruz. Kendi aramızda öyle hale gelelim ki iktidardan **etkilenmiyelim**. Bizde fakülte olarak birlik yok. Sağ iktidar olunca fakültedeki sağ görüşlüler hemen oraya kayıyor... veya tersi.

— **Galip**: Bu **doğal**; her insan tarafı olacak...

— **Cem**: Harvard'da **açıkça** Marxistim diyen var. Gayet güzel dersini de veriyor. Sosyalist ekonomimarxist ekonomi de **tarafsızca** verilmeli. Birçok hoca

da bu konudan **kaçıyor**. Baskılar?.. Baskılar olacak. Aynı ya da değişik fikirli; baskılara **karşı** çıkmalı bir fakülte. 50 senelik **yuva** ne de olsa...

— **Hakan** : YÖK'ten sonra öğretim üyesi istifası konusunda birşeyler söylemek istiyorum: Öğretim üyesi söyleyeceklerini **söyleyemiyorsa** istifa eder, söylerse 1402'yle alınır. Ayrıca, siyasal iktidar soyut bir kavram değildir. **Veri sistem** varsa, A yerine, B partisi de geçse çok birşey değişmez. Sorun, sistem sorunu! Şimdi gelelim bir takım başka noktalara: Herşeyden önce öğretim görevlisinin **bilimsel namusu** olmalı. İnsan çeşitli görüşlere sahip olabilir. Kendine zıt, taraf olmadığı görüşü verirken de bu namus gereğince —benimsemeyebilir ama— **tahrif etmeden**, objektif kalarak vermelidir. Marx'a söylemediklerini söylerseniz, o ancak bilginin tahrif edilmiş hâli olur. Tek düze, **tek kaynaklı** ders anlatımı da ister istemez **bu tip** ideolojiye yol açar. Öğrenci, Marx'ı öğrenmek istiyorsa, Ricardo'yu öğrenmek istiyorsa onların eserlerine başvurmalı, acaba öyle mi diyor-du diye. Yaşadığımız örnekler bize demediklerini gösterdi; dedikleri tahrif edildi.

Benim burada kullanmak istediğim alternatif ise : **demokratik-özerk** üniversitedir. Demokratik sıfatından, **en azından** öğrencilerin karar alma sürecine katılmalarını anlıyorum. Ancak, yalnız idare kararlarına değil; bilginin **üretilip yayılmasına** da katılmasını. Özerklik de açılabilir tabii : mali olarak, bilimsel olarak vs...

Bunun yanı sıra, «öğretim üyesi yapar, öğrenci not tutar» gibi bir anlayış da var, medrese hocası gibi. Özellikle, bazı dersler zaman açısından tam bir **kayıp**. Dersler monoton, sıkılacak şeylermiş gibi; **renklilik** yok... Oysa tartışma olmalı, sorular uyanmalı; öğrenci kesimi **araştırmaya** itilmeli. Vize yerine, bazı —**gönüllü**— konularda çalışmalar yapılmalı ve burada ortaya çıkan cevaplar tartışılmalı. Kısacası, tek düşüncenin hâkim olması değil, farklı düşüncelerin **dile getirilmesi** söz konusu olmalı. Ayrıca kütüphanenin kullanımı da geliştirilmeli.

— **Galip** : Kütüphane 9.00 - 12.00 arası açık, ondan sonra da 13.30 - 17.00 arası oysa, Avrupa'da kütüphaneler gece üç'ten sabah dokuz'a kadar da açıktır. Ayrıca, vizeydi, ders yapılıyordu derken doğru dü-rüst okuma salonu da kalmıyor.

Hiyerarşi konusunda da birşeyler söylemek istiyorum : Ben, hocalar arasında **ünvan** verilmesine karşıyım. **Hoca - öğrenci** diye ayrılmalara da. Araştı- rıcı, bilim üretici bir kuruma yakışmıyor; ne demek

öğrenci? Hem öğrenci, hem araştırmacı nitelikleri ol- malıdır buradaki insanların. Ayrıca, bu «bilimsellik», «bilgi» öğrenciler tarafından da kullanılabilmeli. Sonra böylesi bir kurumda, bulunan insanlar bir **bilim fel- sefesine** sahip olmazsa nasıl bilim öğretebilir? Bunun için özel bir hocaya da gerek yok... Bizdeki metodoloji dersinde konuya islâm felsefesi ile yaklaşıyor. Oysa benim açımdan böyle bir yaklaşım [söz konusu] ola- maz.

— **Aysu** : Şöyle bir noktaya şu anda girmek istemiyorum : İşte, öğrenci hareketleri, 60'lar, 68, 80 öncesi vs. diye. Ancak, 80 sonrası öğrencisinin **ni- teliklerinde** korkunç bir **düşme** var. Bunlar, toplumsal ve insan koşulları ile ilgili ama bunun ötesinde de birşey var. Bu [oluşumlar] ezber bilgi alma dışında, insanlarda da **hazır bir temel** bulmaya başladı.

80 öncesi öğrencilerle (olmuşlarla) konuştuğum- da, kendini belli temellere oturtmuş, belli şeyleri **aş- mış** insanları görüyorum. **Biz ise**, aşmamız gereken şeyleri **aşamamışız**. Bu bizi 'çabuk çözüm' arayışla- rına da **itiyor** olabilir...

Ancak, bu derslere, bu işlenişe karşı «birşey» **yapılabilir**. «Ağlamayan çocuğa meme vermezler». Biz, birşeyler **istememezsek vermezler**. Hocalar 15 sene ön- ceki gelişmeleri anlatabiliyor, ve kimse ağzını açıp, «hoca, bunların dışında, şunları şunları da niye an- latmıyorsunuz?» demiyorsa, o hoca anlattıklarını ni- ye değiştirsin. Bu adamı, birşeyler **itmeli**; **istemeliyiz** ki değiştirsin. Kısacası biz de **çaba** göstermeliyiz.

— **Bahri** : Seçim de, siyasal iktidar, baskı, meş- ruyet sorunu da; bunların hepsi siyasal terminolojinin kullandığı kavramlar. Tabii ki, kendi **yaşantımız** ve çözümleme aşamasında **taleplerin** hayata geçirilmesi listesi uzatılabilir. Ve bunları, gerçekleştirme konum- ları da mümkündür.

Siyaset bilimi içinde bu noktada tek **çare örgüt- lenmedir**. Nedir bunun dayanak ve gerekçeleri? Bir kere, siyasal iktidarın **kendisi** zaten bir örgütlenme; bu güçle yapıyor empozeyi vs...

Oysa öğrencinin pozisyonu tek tek. Ortamın ona nasıl yansıdığı kişisel olarak **da** hissediliyor. Bunun yanı sıra, **aynı konumda** birçok insan toplanıyorsa bu- radan örgütlenmeye gidilebilir. Ayrıca daha katılımcı, bilimsel araştırma yapmanın öncülleri ile ilgili daya- nak da örgüt olabilir. Çünkü güçten aldığı bir meş- ruluk var ve bu daha otonom bir hâli doğurabilir.

Günlük hayata **müdahalede**, farklı koşulları do- ğurmak için —bilim bir örnek alansa— bir **yetersiz- liğimiz** var formüle etme konusunda. Bunun gideril- mesinde de, olayı önce kafada kurumlaştırmak, net-

leştirmek ve —antipatik çağrışımları olmasına karşın— örgüt haline gelmek söz konusu olabilir.

Veri kurumlar **dışı** bir şeylere gidilecekse, muhalefet içinde bunun ötesinde birşey isteniyorsa, bu da kendine ait özellikleri olan otonom birimleri gerektirir...

Bir de; öğrenci birlikte davranmaya, kendi doğrusunu üretmeye çok daha yatkın. Düşündüğümüz konuda —farklı boyutlarda— örnekler de var. Adı «kol», olsun, «klüp» olsun ODTÜ, BÜ'de olan bir kurum bu ve belli bir sosyal faaliyet alanları da var. Üstelik bu 80 sonrasında da kesintiye uğramadı.

Tabii bu, BÜ'nün **kendi** özelliğinden de kaynaklanıyor; kendi özel alanlarını kurdular ve devam da ettirdiler. Bizde —diğer konular da olabilir— bir «**ekonomi kolu**»nu gündeme getirelim. Bunun faaliyetlerine hem üniversite dışı insanlar gelsin, hem de biz de öğrenciler, arkadaşlarla paslaşalım. Her türlü olanağı ortaya dökelim. Bunların önce bilince çıkması, sonra paylaşılmaması ve üçüncü olarak da somutlanması bir **süreç**.

Diyeelim, **öğrenci derneği** de buna ait. Yani, akademik anlamda açıklanabilecek bir kurum. Bu belki, çok fazla hayata geçemedi, olgunlaşamadı; belki şartlar belki ihtiyaçlar **gelişemedi** vs... Ama bu konularda çok da geride değiliz. Çünkü bundan 1,5-2 sene evvel çok spontane bir oluşum gerçekleşti: **Özel ders sohbetleriydi** bunlar ve 20, bazen 30 kişinin katılımıyla bir dönem boyunca 'şaşırtıcı' biçimde **sürdü**. Bir sürü eksikliği, vardı, daha gelişebilirdi; gelişmedi... tamam, ama eğer yukardaki çözümleme doğruysa —ki bu bir hipotezdir— bu nasıl olacaktır, hangi alanda? Engeller, problemler nelerdir? İstekler samimi midir? bunlar açılmalı...

Bu tip bir organizasyonun bir naipliği, bir beceriksizliği olacaktır; alışılmamış, tanımlanmamış, örnekleri çok zengin değil ama, bir **düşüncenin** hayata geçmesindeki **sorunlar**, bu düşüncenin felsefi **uygunluğunu** tartışma konusu yapmaz. Bu, felsefik olarak uygun bir düşüncedir ve sonuç olarak aksamalar da çok önemli değil.

— **İktisat D**: Peki arkadaşlar, oldukça iyi saptamalar ve öneriler yapıldı. Bizim genelde sormak istediklerimiz bitti. Sizlerin ayrıca eklemek istediği bir şey var mı?..

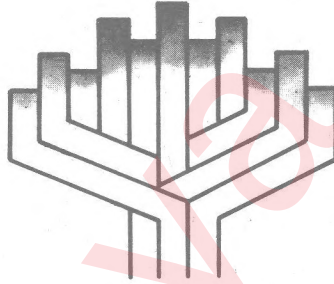
— **Aysu**: En fazla somut kazanımlar için, öğrencilerin dernekleşmesi ve **ortak** sorunların öğrenci dernekleri ile halledilmesi önemli.

— **Hakan**: Öğrenci dernekleri, demokratik kit-

le örgütleri ile **bağlantılı** olmalı; böylece **ülke insanın** da soruna duyarlı olması sağlanabilir. Öğrenciler somut sorunları ortaya koyabilmeli, sosyal ve kültürel bir yapıları olabilmeli... Ayrıca bu öğrenci derneklerinin ülkede oluşumları da var.

Öğrencinin en basitinden sorunu: vize, kütüphane, harç vs..., yani her yerde çelişki var. Bunlara çözüm aranması ise bir **örgütlenmenin** yapacağı iş. Tek tek olmak sonuç getirmiyor, rüzgârda savrulan yapraklara dönebiliyorsunuz. Üstelik dönemin anlayışı buraya yansıyor da: «Kendini kurtaran kaptan» anlayışı... Bunun **alternatifi** olarak biz öğrencinin **birlikte**, kolektif çalışması olmalı diyoruz.

Yarınınizi Ankara Sigorta'da Sağlama Alın

Yarını, bugünden sağlama almak gerekiyor.
Ankara Sigorta sağlam sigortadır, 50 yıldır sigortacıdır.

Mal, yangın, makina-montaj, hayat, yani canınızı
malınızı yorulmadan en uygun şartlarda
Ankara Sigorta'da sağlama alın. Rahat edin.

Ankara Sigorta'nın mutlaka bulunduğunuz yere
en yakın ya acentesi ya da şubesi vardır.

Ankara Sigorta'ya kolayca ulaşabilirsiniz. Önce
Ankara Sigorta'yı tanıyın, sonra Ankara Sigorta'lı olun.

ANKARA SIGORTA
"Sağlam Sigorta"

Türk Bankacılığı'nda Büyük Atılım

Akbank sermayesini 120 milyara yükseltiyor...

Ülkemizde bankacılığa tahsis edilen en büyük sermaye Akbank'ta.

Akbank, 50 milyar lira olan sermayesini 70 milyar lira daha artırarak, 120 milyar liraya çıkarıyor.

Ayrıca, Akbank'ın birikmiş ihtiyatları da 61 milyar liradır.

Tasarruf sahipleri ve işadamları için bir bankada aranacak en büyük güvence unsurları şunlardır:

- **Güçlü, dengeli özkaynak: Sermaye + İhtiyatlar.**
- **İstikrarlı yönetime dayalı sağlam plâsman, gerçek kârlılık.**
- **Temel sanayi yatırım politikasına dayalı, sıhhatli iştirakler.**

Akbank bu unsurların tümünü bünyesinde toplayan bankadır.

Ve Akbank halkımızdan aldığı güçle, sosyal-kültürel ve eğitime yönelik hizmetleri de örnek ve en hızlı şekilde gerçekleştirmektedir.

Akbank güçlendirilmiş sermayesiyle halkımızın tasarruflarını verimlendirmekten ... iş dünyamıza ve ekonomik hayatımıza kaynak oluşturmaktan kıvanç duyuyor.

AKBANK
"Güveninizin eseri"

Prof. Barda: «Sınavlar çoğaldı; öğrenciler arttı; hocalar azaldı. Kalite de düştü»

Prof. Barda'nın eserleri arasında **Ulaştırma Ekonomisi** (son basımı 1984) var.

Dergimiz, Prof. Süleyman Barda'nın, «İktisat Fakültesi'nin 50. Yılı Hatırası» için, akrostiş ve ebced hesabı gibi yöntemleri de bir arada kullanarak hazırladığı **şiri**, görüşmenin hemen ardından yayımlıyor. Bu arada; Prof. Barda'nın, Fransa'da olduğu dönemde, **Cahit Sıtkı Tarancı**'nin en yakın arkadaşlarından biri olduğunu da hatırlatalım.

Prof. Süleyman Barda ile görüşmeyi, dergimiz adına İshak Reyna yaptı.

İktisat — Emekli olduktan sonra göreve devam eden eski bir hoca olarak fakültemizden söz eder misiniz efendim?

S. Barda — Benim ocağım, yuvam olan fakültemizde diyebilirim ki ailemle beraber geçirdiğimden daha fazla zaman bulunmuşumdur. Böyle olunca da, bağlılığım, babanın çocuklarına bağlılığı gibi oluyor. Annenin babanın 5, bilemedin 10 çocuğu olur. Hocanın ise yüzlerce binlerce oğlu, kızı vardır. Apayrı bir iştir hocalık.

İktisat — Kaç yıldır okuldasınız hocam?

S. Barda — 1948'de doktoramı yapıp asistan olarak geldim. İki yıl içinde doçent oldum. 1960'da da profesördüm. Arada dışarılara gidiş gelişler oldu. 1985'de emekli oldum, ama **birakmadım**; bırakmadılar. Mukaveleli olarak devam ediyorum. Toparlarsak, farklı nesillerle farklı eğitim sistemleri gören 40 küsur yıllık bir hocayım.

İktisat — Bu süreç boyunca eğitim, sistemlerin değiştirilmelerinden neler kazandı, neler kaybetti?

S. Barda — Benim zamanımda öğrenci azdı. Sonra **Neumark** gibi değerli hocaların yanında yetiştik. 'Şimdi sınavlar çoğaldı; öğrenciler arttı, hocalar azaldı. Dolayısıyla kalite de **düştü**. Tek sömestrelilik dersler ortaya çıktı. Ne hoca bir şey anlatabiliyor, ne öğrenci bir şey öğrenebiliyor. Eski sistemden çıkan da 'tam' çıkardı hani; oturmuş bir sistemdi, herkes kendini ayarlardı. Yeni düzende sürekli değişiklik yapılıyor, af çıkarılıyor, yılda 3-4 vize yaptırılıyor. Olmuyor ki!

İktisat — Bu koşullarda verilen derslere yarar sağlanabiliyor mu?

S. Barda — Bakın, veriyorlar tek sömestrelilik bir ders. Bundan vizeleri düşünce kalıyor 17-18 saat. Eee, gel okut baaklım bu sürede «İktisadi Doktrinler ve Sistemler. Hem doktrinler, hem sistemler... Aman Allah Sadece başlıklar söylenir; zaten tatiller araya giriyor, bir de hoca gelmezse. Eğitimin nasıl aksak işlediği ortaya çıkıyor. Ama **resmî** beyanatlarda, gazetelerde başarı, yüzde 70-80 diye ilân ediliyor. Neye göre bu başarı? 50 ile geçilmesi gerekirken, 30 ile öğrenciler dersi başarmış sayılıyorlar. Buradaki başarının mütalâsını size bırakıyorum.

İktisat — Bu sistemde, vizeler, yararsız mı oluyor?

S. Barda — Vize 30-40 kişilik sınıflarda işe yarar. Ama bizde 130 kişilik sınıflarla ders yapılıyor. Çocukları oturtacak yer yok ki. Münavebeli olarak derse geliyorlar. Az gelen, hiç gelmeyen öğrenciler var. Ama geçiriyoruz. Günahı vebali bizim boynumuzda.

İktisat — Eğitim ve öğretimin bir arada yapıldığı yer olan üniversitede, siz öğrencilerinizi nasıl 'etkilemeye' gayret ediyorsunuz?

S. Barda — Eski sistemde 'etkileme' olurdu, ama şimdi zor. Sınıfın kalabalıklığı var. Eskiden dialog kurmaya çalıştığımda hocalarım eleştirirdi beni. Ben bugün anlıyorum ki, haklılarmış; öğrenci sayısı artınca ister istemez bir **yozlaşma** da oluyor. Seviyesiz

olanlar da karşımıza geliyor. Haliyle dialog kurulamıyor. Eski mezunlarla yeniler arasında çok **fark** var. Bu farkı söyleyenler de çok.

İktisat — Bu söylediklerinize karşın iyi bir iktisatçı olabilmeleri için öğrencilerinize ne tavsiye edersiniz hocam?

S. Barda — **Sevmeleri** lazım. Sevdirmek de yaşlı hocaların elinde; çocuklar okula ilk girdiklerinde **tec-rübeli** hocalarla karşı karşıya gelirlerse başka; anlamadıkları şeyleri söyleyen birileriyle karşılaşılırsa başka olur. Sevmeleri ilk şart, sevmeyince ne o olur, ne de bu.

ŞİİR / İktisat Fakültesi'nin 50. Yılı Hatırası.

YENİ YAZI İLE

İlmî iktisat'ça sen, yurdda ilk tek kaynaksın (1936)
Kattığın ışıklarla yarattığın eş kurumlar!
Teoride elli yıl baş temel dayanaksın
İlimi köklü zengin programların yorumlar!
Şalt iktisadî yurdda fakültemiz uyumlar.

Aksin sular selinden, ummâna taş ki cansın!
Tarihin elli yıldâ sonsuzlarâ dolansın! (1986)

ESKİ YAZI İLE (YENİ HARFLERLE YAZILMIŞTIR)

İlmî iktisat'ça sen, yurdda ilk tek kaynaksın (1936)
Kattığın ışıklarla yarattığın eş kurumlar!
Teoride elli yıl baş temel dayanaksın!
Şalt iktisadî yurdda fakültemiz uyumlar.

Aksin sular selinden, ummâna taş ki cansın!
Davan ziya hızıyla sonsuza dek uzansın! (1986)

Not: 1.ci ve son beyitlerin, «ebed» hesabı ile kelimeler eski harflere çevrilerek, tarih düşürülmesine gidilmiş, ve beyitlerde «ebced» hesabına konu olan tarih (kuruluş 1936 ve elliinci yıl 1986) düşürme hesapları arkaya eklenmiştir.

Saygı ve Sevgilerle
İst., 7/6/1986
E.,Prof. Dr. Süleyman Barda

(EK : 1)
Düşürülen tarihlerin dökümü
(Ebced hesabı ile)

I — Birinci mısradaki düşürülen kuruluş tarihi (1936) :
(Eski ve yeni yazılarda aynı kelimeler)

İlimi	iktisat'ca	sen	yurdda	ilk	tek	kaynaksın	Topl.
İ 70	İ 1	S 60	Y 10	İ (A) 1	T 400		(1936)
L 30	K 100	N 50	U 6	(Y) 10	K 20	K 100	150
M 40	T 400		R 200	L 30		A 1	614
İ 10	İ 10	110	D 4	K 20	420	Y 10	110
	S 90		D 4			N 50	229
150	A 1		(A) E 5	61		A 1	61
	D 4					K 100	420
	C 3		299			S 60	352
	(A) E 5					İ 10	
						N 20	1936
	164						
						352	

II — Son mısralardaki 50 nci yıl tarihleri (1986) :

1) Aynı kelimelerle yeni yazılı mısra :

(Tarihin)	elli	yıla	sonsuzlara	dolansın) :	Topl.
T 400	E 1	Y 10	S 90	D 4	1231
A 1	L 30	İ 10	O 6	O 6	71
R 200	L 30	L 30	N 20	L 30	55
İ 10	İ 10	A 5	S 60	A 1	418
H 600			Z 7	N 50	211
N 20	71	55	L 30	S 60	
1231			R 200	İ 10	1986
			A 5	N 50	
			418	211	

2) Farklı kelimelerle eski yazılı mısra :

(Uzansın)	(sonsuzadek)	(«hızı»yla)	(Ziya)	(1986)
U 1	S 90	H 600	Z 800	Dâvan
N 6	O 6	İ 10	Y 10	D 4
Z 7	N 20	Z 7	A 1	A 70
A 1	S 60	İ 10	811	V 6
N 50	Z 7	Y 10		A 1
S 60	A 5	L 30		N 20
İ 10	D 4	E (A) 5		101
N 50	E 5	672		1986
185	K 20			
	217			

- Not : a) Eski yazıda «iktisad» 6 mısra (4 + 2) ve yeni yazıda 7 mısra (5 + 2) dir.
b) Eski harfli son satır, (D) ile başladığından, değişik olmuştur.
c) Rakamların solunda yeni harflerle okunuş, sağında eski harfle hesap belirtilmiştir.

BAZI AÇIKLAMALAR

Fakültemizin 50 nci yılını idrak etmiş olması dolayısıyla hazırladığımız bu «Akrostiş»imizde, Fakültemizin Kuruluş (1936) ve Ellinci Yıl (1986) tarihlerini, «Ebcad» hesabı ile düşürmüş bulunuyoruz. Bu hususta, özellikle genç kuşakları gözönünde tutarak, bazı kısa açıklamaları eklemeyi burada uygun bulduk:

1) Fakültemizin yüksek eğitim hayatımızdaki kuruluşu ve 50 nci yılı Kurumumuz için iki önemli tarih olduklarından, önce düşürdüğümüz bu 2 tarihi Fakültemize armağan etmeyi düşündük. Bu bakımdan, «Akrostiş»imizin ilk ve son satırlarını ayrıca eski harflerle de yazarak, «Ebcad» usulü tarih düşürmeye çalıştık. İlk 5 veya 4 satırı hece vezni ile, son 2 satırı da aruz vezni ile kaleme aldık (*).

2) Ebcad hesaplamasında sıra ile kullanılan harfler 28 harf ve bunların karşılığı olarak saptanan sayılar, aşağıdaki sıraya göre düzenlenmiştir.

İlk 4 harf, sıra ile ve onda (1-9) rakamları ile, İkinci 9 harf, sıra ile ve yüzde (10-90) rakamları ile,

Üçüncü 9 harf, sıra ile ve binde (100-900) rakamları ile,

Yani toplam 28 harfla sayılandırılmıştır.

Bu harfler, tarihçilerin belirttiklerine göre, eski Yunan, süryai, musevi, arap ve diğer bazı eski dillerin alfabelerinden faydalanarak düzenlenmiş ve yukarıda özetlediğimiz sayılarla bağdaştırma yoluna gidilmiş; eski edebiyatımızın çok kullandığı bu Ebcad hesabı ile tarih düşürme yöntemi böylece benimsenmiştir. Biz de burada bir çeşit «maziye hatırlatma» sürecine girmeye çalıştık.

3) Bu arada, bir özel duruma da değinmek isteriz: «Akrostiş»imizin eski harflerle yazılan son iki mısrasındaki kafiye, yazılışları bakımından farklı olmakla beraber, bugünkü okumada «n» harfi gibi seslendirilebilirken, eski edebiyatımızdaki şiir dilinde geçersiz kafiye durumunda idiler. Bugünkü dilimizde, her iki harfin okunmasında ve yazılışında fark olmaması dolayısıyla, biz de «Akrostiş»imizde böyle bir kafiyelelendirmede edebi bir sakınca görmedik, fakat harflerin «Ebcad» hesabı ile sayısal değerlendirmesinde yani harf rakamlarının hesaplanmasında bu hususu göz önünde bulundurduk.

4) Düşürülen «Ebcad» hesaplama dökümleri Ek. 1 sahifededir ve ayrı ayrı belirtilmiştir. (Hesaplamalar eski harfler üzerinden yapılmıştır).

2) Hece veznini 7-7 kalıbı ile ve aruz veznini de aynı heceye uydurabilmek için «Müte'îlün Faülün Müte'îlün Faülün» kalıpları üzerinden kaleme aldık.

(*) 1) Burada «Ebcad» alfabesinin eski harflerle yazılmasına gerek görmedik.

Prof. Ülken: «Sanırım, şimdilerde iyi bir iktisatçı olmak, geçmişe oranla daha zor»

Prof. Ülken'in eserleri arasında, Atatürk ve İktisat - İktisadi Kalkınma Sorunu ve «Eklektik Model» (1 b. 1981) var. Prof. Yüksel Ülken'le, dergimiz adına İshak Reyna görüştü.

İktisat — Fakültemizde 30 yıldır hocasınız diyerek söze başlamak istiyorum. Bize biraz söz eder misiniz bu 30 yıldan?

Ülken — 1956 yılında fakülteye asistan olarak geldim. Ama talebeliğimi de katarsanız, başlangıcı 1947-48 ders yılından itibaren almak gerekir. Demek oluyor ki, fakülteye ilk adımımı atışından bu yana 40 yıl geçmiş. Doktora filan dışarıdaydı, bunları 40 yıldan düşersek, 30 küsur yıldır hocalık yapıyorum. Ortaya çıkan bu...

İktisat — Bu dönemin sizde uyandırdıklarından söz eder misiniz?

Ülken — Hayatımın çok büyük bir bölümü okulda, talebelerle geçti. Bir 30 yılı, bir 40 yılı dikkate alırsanız, size diyebilirim ki, evimde geçirdiğim süreden daha fazlasını okulda geçirmişim. Şimdi bakıyorum da, zaman çok hızlı geçmiş. Ama boşa geçmemiş. İftihar ettiğim öğrencilerimin arasında genel müdürler yetişti, bugün toplum içinde saygın yerlere gelen öğrenciler çıktı. Doçent olduğumda 'genç doçent' dediler. Profesör oldum bu sefer de 'genç profesör' dediler. Şimdi de dedeyim. 'Genç dede' diyorlar. Hep böyle 'genç, genç' laflarıyla yıllar geçip gidiyor.

İktisat — Öğretim üyesi olmadan önce hocalarımızı nasıl 'görüldünüz'? Buna bağlı olarak hoca olduktan sonra siz öğrencilerinizin üzerinde nasıl bir izlenim bırakmaya çalıştınız? Bunun karşılaştırmasını yapar mısınız?

Ülken — Öğrenciliğimi gözümün önüne getiriyorum da çok şanslı olduğumu görüyorum. İktisat Fakültemiz, iktisat eğitimi veren en eski bağımsız fakültelerden biridir. Oysa iktisat eğitimi daha çok hukuk olmak üzere çeşitli fakültelerin içinde bölümlerde ya da kürsülerde veriliyordu. Bu açıdan bile başlı başına büyük bir şansa sahip olduk. Dışarıda okurken de, bağımsız bir iktisat fakültesinde okumamın nasıl hayretle karşılandığını gördüm. Bu bağımsız fakültenin kurulmasında Almanya'dan kaçan çok ünlü iktisat hocalarının payı büyüktür. Türkiye'ye geldikten sonra kabul görmeleriyle birlikte, bir bölüm ya da bir kürsünün yeterli olamayacağı kanaatine varıldı. Böyle-sine büyük bir kapasiteyi boşa harcamamak için de İktisat Fakültesi bağımsız olarak kuruldu. Bir başka şansımız da bu büyük hocalara yetişmemiz oldu. Bu hocaların öğrencisi olmam, her yerde ve her zaman itfihar vesilem olmuştur. Uluslararası çapta

hocaların öğrencisi olmak, onlar tarafından yetiştirilmek herkesin karşılaşılabileceği bir şey değil. Derslerine girmeden önce heyecan duyardık. Öğrencilerin tabiriyle, 'dersi asmak' aklımızdan bile geçmezdi. Şanslı olanlar sadece bizler miydik? Değil. O dönemde okulda bulunan doktorlar, doçentler de şanslıydılar, çünkü bu değerli hocaların yanında yetişiyorlardı. Bizler de belki haddimiz olmayarak 'hoca olunursa böyle hoca olunur' düşüncesi ile yetiştik. Onlara benzemek harcamız değildi, ama benzemek kesinlikle hedefimizdi.

İktisat — O günün ve bugünün şartlarını karşılaştırdığınızda, iyi bir iktisatçı nasıl yetişir sorusunu nasıl yanıtlarsınız hocam?

Ülken — Bu karşılaştırmayı yaparken şartların çok değiştiğini kabul etmek gerekir. Bizim dönemimizde az sayıda öğrenci vardı. Öğrenci sayısının azlığı, hocayla aralarındaki yoğunluğun artması için zemin hazırlandı. O zamanlarda herkes birbirini iyi ve yakinen tanıdığı için deyim yerindeyse, kaytaramazdı. Belki de sırf bu nedenle bizim dönem çok hoca vermiştir. Hocayla yoğunlaşma çok olunca, etkilene de o derece çok oluyor.

İktisat — Bu etkilene sürecinden tanıdıklarımız arasında kimler var?

Ülken — Sadece Türkiye'nin şöhretli hocalarını ele alırsak, kendimi saymıyorum, Prof. Demir Demirgil, Prof. Esat Çam, Prof. Sevim Görgün, Prof. İdris Küçükömer, Prof. Kamuran Tekinel şimdilik aklıma gelenler. Bu değerli hocaların hepsi de aynı sınıftan çıkmışlardır. Ayrıca yurt dışında, yabancı üniversitelerde de hoca olanlar vardır. Etkilenmenin ne boyutlarda olduğu böylelikle ortaya çıkıyor. Sınıfımdan bugün Türkiye'nin iftihar ettiği bir kadronun çıktığını söyleyebilirim. Şimdi şartlar çok değişti, talebe sayısı arttı. Yeni bir nesil hoca sınıfı ortaya çıktı. 'Sanıyorum fakültenin eğitim kalitesi açısından bir gerileme olmamıştır'. Böyle bir gerilemeyi ben kabul etmiyorum. Çünkü sonradan da olsa yetişen hocalar sürekli olarak eğitim kalitesini ileri götürmeyi hedeflediler. Ancak talebelerin kalitesinde bir düşmenin olup olmadığı konusu akla gelebilir. Sayının artışıyla, hocalarla aralarındaki yoğunluğun azaldığı bir gerçektir. Kalabalık sınıflarda etkilene de azalıyor. Bu noktada bir gerileme olduğundan söz edilebilir. Bu da sadece bizim fakülteye özgü bir şey değildir. Diğer fakülteler de aynı sorunlarla karşı karşıyalar. Genel-

deki bu problemin bizim fakülteye de yansıdığından söz edebiliriz.

İktisat — Öğrenciler bu sorunların üstesinden gelerek, iyi birer iktisatçı olabilmek için neler yapabilirler?

Ülken — Hoca olduktan sonra da bazı eksiklikler hissettim. İktisat bir kere çok dinamik bir ilim. Ve bu dinamizmi de her geçen gün biraz daha artırıyor. Sanırım şimdilerde iyi bir iktisatçı olmak, geçmişe oranla daha zor. Söylemekte hiç bir sakınca görmüyorum, ben doçent olduktan sonra matematik dersleri aldım. İstatistiğe ihtiyacım oldu. Bildiğim yabancı dil sayısını artırma gereği duydum. O zamanın programlarında olmayan matematik bugünkü ders programlarında var. Bugünün iktisatçılarına söylüyorum, çalışmanın ve sevmenin dışında iyi bir iktisatçı olabilmek için iyi matematik, iyi istatistik, yabancı dil ve hatta diller çok iyi bilinecek. Bu kadar dinamik bir ilmi izlemek için bunlar gerekli. Bizim öğrenciliğimizde altın, Türkiye'ye has bir şey olarak anlatılırdı. Cumhuriyet altını da, Reşat altını da aşağı yukarı aynı değerde olmasına karşın psikolojik faktörlerle Reşat daha pahalıdır. İşte bize bunun nedenlerini anlatırlardı. Halbuki alıp dışarıya götürseniz ikisinin değeri de aynı. Oysa bugün altın dünyanın bir ucunda olandan hemen etkilenebiliyor. Bugün etkileşim yönünden daha karmaşık bir dünyada yaşıyoruz.

İktisat — Üniversitenin beceri aktarma işlevinin yanı sıra bir de yaşama üslubu verme özelliğinden ne kadar söz edebiliriz?

Ülken — Dikkat ederseniz eğitim ve öğretim lafı birarada kullanılır. Üniversitelerde sadece eğitim yapılmaz. Çok kapsamlı olarak öğrencilere dünyaya bakış açısı verilmeye de çalışılır. Bizim yaşadığımız bir güçlüğü şimdiki öğrenciler pek çekmiyorlar. Bizler 'iktisatçı olacağız' dediğimizde hemen 'o nedir?' sorusu geliverirdi. Toplum bir iktisatçının ne iş yaptığını hazmetmiş durumda değildi. Genellikle hukuk fakültelerinin bir bölümü olarak iktisat konusuna baktığı için, iktisatçının yaptığı işleri bir hukukçunun da yapabileceği gözüyle bakılırdı. Şimdiki öğrencilerin bir şansı bu. Ancak bununla beraber bir de sorun karşılarına çıkıyor. İktisat biliminin kavramlarını sık sık kullananlar, işleri gereği sık sık karşılaşanlar 'acaba ben de iktisatçı mıyım?' diyebilmektedirler. Bunu yakınmak için söyleyemiyorum ama, bu kabul edilmesi gereken bir olgudur. Bazıları bunu belki olumlu karşılamazlar ama iktisat biliminin popülaritesinin arttı-

ılması bakımından etkilidir. Bakın gazetelere... Düzenli bir spor sayfası dışında düzenli olarak işletilen bir tek iktisat sayfaları vardır.

İktisat — Bugünkü eğitim yaşantı üslubu konusunda bir şeyler verilebiliyor mu ya da verilenler alılabiliyor mu?

Ülken — Fazılaşma bir şeylerin verilmesi engelleyebilmektedir. Düşünün ki, iktisat eğitimi veren kurumların sayısı yirmiyi geçmiştir. Buralardan çıkanların karşılaştığı bir istihdam sorunu vardır. Bu sorun diğer dallarda da görülmektedir. Az önce söylediğim 'iyi iktisatçı' tanımını var ya, oradaki türden bir iktisatçının talebinde ise gerek içte ve gerekse dışta azalma yoktur. Diyeceksiniz ki, herkes bunları biraraya getirebilir mi? Bu kadar rekabetin olduğu bir alanda talep edilebilmek için spesifik bir şeylerle ortaya çıkmak durumundadır insanlar.

İktisat — Son olarak fakültenin kuruluşunun 50. yılı için söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Ülken — Fakültemizin 50. yılını kutlaması iktisat ilmi açısından bence çok önemli bir olaydır. Unutmamalıyız ki, bizler de bu kurumun birer üyesiyiz. Bu bakımdan ayrı bir onur taşıyoruz, taşımamız da...

Cumhuriyet Devrinde İktisat Tedrisatı

FINDIKOĞLU

Yukarıdaki yazıda da «Dr. Fındıkoğlu» olarak geçen yazar, **Prof. Dr. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu**, İ.Ü. İktisat Fakültesi profesörlerindendi. (1901 — 16.11.1974) Yazı, Prof. Fındıkoğlu'nun, bugün artık, **belgesel** değer kazanan, «Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı» (1946) adlı yapıtının 1. Bölüm, 4. kısmının (s. 59-70) aynen basımıdır. Prof. Fındıkoğlu'nun, o günlerle, bugün arasında - yazılı olarak - bir karşılaştırmaya olanak tanıyan bu yapıtının yanısıra, çok sayıda yapıtlarının arasında **İçtimaiyata Giriş** (1944), **Ahlâk Tarihi - I** (1945), **II ve III** (1946), **Sosyalizm : Kitap - I, Eflâtun'dan Marx'a kadar, Kitap - II, Karl Marx** (1949) [birlikte ve genişletilmiş basım 1965] ve **Kooperasyon Sosyolojisi** (1967) sayılabilir.

İslahat gören Üniversitemizin 10 uncu yıldönümüne rastlayan 20 r.cı Cumhuriyet yılı ile nihayetlenen devre, Türkiye'de İktisat tedrisatı ve İktisat kültürünün yayılması itibarile çok bereketlidir. O kadar ki bu devri, evvelki devirlerden ayıran vasıflardan biri ve belki başlıcası «Cumhuriyet»in her şeyden önce İktisadî Türkiye'ye ehemmiyet vermesi, daha evvelki devirlerin İktisat zihniyeti itibarile âdeta **gayri iktisadî** olan Türkiye'sinde kökten bir değişiklik vücade getirmesidir. Eğer yirminci, dönüm yılını yâdetmeğe hazırlandığımız «Cumhuriyet»in bu vasfı doğru ise, İktisat tedrisatının oynamış olduğu rolün ön plânda geleceği şüphesizdir.

Cumhuriyet devrinin İktisat tedrisatını şu plâna göre yoklıyacağız :

I — İktisat Fakültesinin kurulmasından evvelki devre (1923-1936).

II — İktisat Fakültesinin kuruluşu (1936-1943).

I. — İKTİSAT FAKÜLTESİNİN KURULUŞUNDAN EVVELKİ DEVRE

Bu devre, İktisat tedrisatını ayrı bir Fakülte kurmaksızın Mülkiye, Yüksek Ticaret Mektebi, Hukuk Fakültesi ve Yüksek Teknik mektepler kadrosu içinde genişletmek cehdi [gayreti] ile vasıflanabilir. İnkılâbın, gerek en heyecanlı zamanlarında (1918 - 1923), gerek takarrür etmiş [yerleşmiş] olduğu devirde (1923 - 43), yeni devletin İktisat politikasına bilgisi ile yardım edecek elemanlar yetiştiren müesseseleri gözden asla uzak tutmadığını görüyoruz. Daha ilk zamanlarda İçtimai [toplumsal] ilimlerle alâkalı cemiyetlerin, Fransa'daki hususî ve serbest, **Yüksek İçtimai etüdler mektebine** benzer bir müessese kurma teşebbüsleri bu meyanda zikredilebilir. Fakat 1936'ya kadar bu fikrin tatbikine geçilememiş ve İktisat tedrisatını mevcut tedris

şubeleri kadrosu içinde kuvvetlendirmek ci-
hetine gidilmiştir.

Bu devrede İktisat tedrisatının aldığı
manzarayı belirtirken, Türkiye'nin ikinci Kül-
tür merkezi olarak teşekkül eden ANKARA'ya
hususî bir ehemmiyet vermek lâzımdır. Evvel-
ki devrelerde Yüksek İktisat tedrisatı için yal-
nız İstanbul bahis mevzuu olabilirdi. Halbuki
şimdi İstanbul'un yanında gittikçe ehemmiyet
kazanarak ve kazanması için bütün devlet ve
memleket kuvvetlerinin el birliği ettiği bir AN-
KARA görünmektedir. Bundan dolayı bu dev-
redeki İktisat tedrisatını Ankara ve İstanbul'
da ayrı olarak ve mektep mektep takip ede-
ğiz.

A. — ANKARA İLİM MÜESSESELERİ

1 — Hukuk Fakültesi

2 — Siyasî Bilgiler Mektebi

3 — Yüksek Ziraat Enstitüsü

Şimdi bunları sırasile görelim.

1 — Ankara Hukuk Fakül- tesi

İlk defa 1925 de kurulan mektep, muh-
telif isim ve derece tebeddülleri [değişmeleri]
geçirdikten ve uzun zaman Adliye Vekâletine
bağlı kaldıktan sonra nihayet yarınki Ankara
Üniversitesinin bir Fakültesi olarak teessüs
etmiştir. İlk kurulduğu senelerde Ankara Hu-
kuk mektebinin üçüncü sınıfında bir «Millî İk-
tisat» dersinin okutulması dikkati celbedecek
mahiyettedir. Bir müddet sonra İstanbul Hu-
kuk Fakültesinde de ihdas edilen [oluşturu-
lan] «Millî İktisat» tan, sadece Almanya'da
İktisat ilminin ismi olan «Nationalökonomie»
nin lûgat tercümesinin mi kastedildiği, yoksa
List'den veya Cauvès'den mülhem [esinlen-
miş] ve İktisat doktrinleri meyanında zikri lâ-
zım bir ««Millî İktisat» mı düşünüldüğü ayrı
bir meseledir. Ankara Hukuk Fakültesi baki-
mindan daha ziyade ikinci ihtimalin gözönü-

ne alınması icap ediyor. Bu dersleri, Ankara
Hukuk Fakültesinin tesisinden itibaren mu-
vaffakiyetle idare etmiş olan Prof. Yusuf Ke-
mal'e göre, «Millî İktisat, adının da ifade et-
tiği veçhile milletin iktisadıdır... İnsanı mün-
feriden [kişi olarak] tetkik başka, müctemi
[toplumsal] halde tetkik yine başkadır. İkti-
sat içtimaî ilimlerden biri olduğu için İkti-
satta insanı cemiyet halinde tetkik ettik. Fa-
kat bu cemiyet bir millet midir, bunu arama-
dık. Şimdi milletin iktisadından bahsedece-
ğiz (1).» Daha 1916'daki «İktisat Derneği»nin
uzuvlarından biri olan Profesör Yusuf Kemal
gerek 1916 da, gerek 1926 da da Fransız
«Millî İktisat» saliklerinden Cauvès'den mül-
hem olduğunu söylemektedir (2).

Ankara Hukuk Fakültesinin İktisat tedri-
satındaki bir hususiyeti, programında o tarih-
lerdeki İstanbul Hukuk Fakültesinde mevcut
olmayan bir «İktisat doktrinleri» dersinin bu-
lunmasıdır. Fakat bu dersi pek kısa zaman
müstakil bir tedris mevzuu teşkil etmiş ve
ihdasından bir iki sene sonra Umumî İktisat
dersleri kadrosu içine alınmıştır. Birinci har-
bî umumî içinde de İstanbul Hukuk Fakülte-
sinde de bu dersin mevcudiyetini yukarıda
anlatmıştık. O zaman bir ecnebi ilim adamı
tarafından tedris edilen «Tarihi mesaliki İkti-
sadiye» bu ecnebi profesörün Türkiye'den
1919 da ayrılmasından sonra bilfiil tedris edil-
memiş bulunmaktadır.

2 — Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü

En son tekâmülünü «Yüksek Ziraat Ens-
titüsü»nde bulan ziraî tahsil müesseselerimi-
zin de İktisat tedrisatımızda bir mevkii vardır.
Bu müesseseler malûm olduğu üzere 1847 de
kurulmuş, sonradan 1858 de Orman meadin

(1) Bk. Yusuf Kemal : Millî İktisat, 1926, Taşbasma,
Ankara, Sf. 2.

(2) Bk. Kz. 17.

(1) Bu hususta malûmata «Türkiye Maarif tarihi»nin
ikinci cildinde (Sf. 469) rastlanabilir.

mektebi vücade gelmiştir (1). Ziraî İktisat tedrisatının «Halkalı Ziraat Mektebi» (2) geçidinden geçen en son inkişafı [aşaması] Ankara'ya Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulmasıdır. Programında İktisada - bilhassa ziraatla alâkalı İktisadî bilgilere - geniş bir yer ayırmış olan Enstitü, iktisadî kültürümüze en ziyade neşriyatla hizmet etmiştir. Enstitünün yayım listesinde gerek asıl iktisada, gerek ziraî iktisadiyata ait ve çoğu yerli araştırmaların mahsulü bulunan birçok eserlere tesadüf edilmektedir.

3 — Siyasî Bilgiler Mektebi

Doğuşuna ve İktisat tedrisatı bakımından geçirdiği istihalelere evvelki kısımlarda temas ettiğimiz «Siyasî Bilgiler Mektebi-Mülkiye»nin, 1935 senesinde Ankara'ya nakledildiği malûmdur. Tanzimat devrindeki «Mülkiye»nin İktisat tedrisatına nisbetle, idare adamları için elverişli ve faydalı bir takım derslerle zenginleşmiş bir tedrisat programı mevcuttur.

Mektebin son günlerde tanzim ve neşrolunan talimatnamesine göre şu İktisadî derslerle karşılaşırız. Birinci ve ikinci sınıflarda «İktisat», birinci ve ikinci sınıfta «İstatistik» ve «Sosyoloji», ikinci sınıfta «Maliye», son sınıf siyasî ve idarî şubelerinde «İktisadî Doktrinler tarihi», «İktisadî Coğrafya», Malî ve idarî şubede «İçtimai İktisat», «Ziraî İktisat», «İşletme İktisadî», «Bütçe», yalnız idarî şubede «Şehircilik» dersleri görülmekte, bütün bu iktisadî dersler haftada on beş saati geçmektedir.

B. — İSTANBUL İLİM MÜESSESELERİ

Harsî [kültürel] kuvvet ve kudretinin bir

kısmını Ankara'ya nakleden Türkiye'nin bu arada tarihî ehemmiyeti, coğrafî mevkii yarınki Türkiye için de daima baki kalacak olan İstanbul'u da ihmal etmiyeceği şüphesizdir. Nitekim İktisat ve tedrisatını kuvvetlendirmek maksadını İstanbul'daki tedris müesseseleri programında görmektedir.

1 — İstanbul Hukuk Fakültesi

Programına yeni İktisadî mevzular ilâve etmek lüzumunu Darülfünun Hukuk Fakültesi İktisat Fakültesinin teessüsünden çok evvel duymuş, bu yolda bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Meselâ Ankara Hukuk Fakültesi misaline uyarak üçüncü sınıfta bir «Millî İktisat» dersi ihdas ettiği gibi 1928 de Ziraî ve İçtimai İktisat dersinin yeniden ihdası dahi düşünülmüştür. Bununla beraber son iki dersin tedrisine imkân bulunamamış ve Üniversitenin kuruluşuna kadar Fakültede Okutulan İktisadî mevzular birinci ve ikinci sınıflarda üç saatlik İktisat, üçüncü sınıfta üç saatlik Maliye, iki saatlik Millî İktisat ve [istatistikten] ihσαιattan ibaret kalmıştır. Üniversite inkılâbı Hukuk Fakültesi İktisat Tedrisatında da mühim değişmeler yaptı. Kadrosu muhtelif yabancı ilim adamları ile takviye edilen (1) Fakülte programına ikişer saatlik İktisadî Doktrinler tarihi, Sosyoloji derleri ilâve edilmekle kalmıyarak İktisadî bilgilerini derinleştirmek isteyen Hukuk talebesine mahsus olmak üzere, Hukuk Fakültesine bağlı bir de «İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü» de kurulmuştur. Bilâhare İktisat Fakültesine bağlanan ve hakkında ileride izahat verilecek olan «Enstitü de İktisat tarihi, Konjonktür, İşletme gibi muhtelif dersler gösteriliyordu.

(2) Halkalı Ziraat Mektebi Âlisinin ikinci meşrutiyete kadar olan tarihçesinde «İlmi servet»in de dersler arasında bulunduğu görülüyor. Resmî bir kayda göre Mülkiye Baytar mektebi «İlmi servet» muallimi Aram Efendi aynı zamanda «Halkalı» da da

bu dersi okutmuştur: İstanbul Salnamesi, 1316, (1898), Sf. 272.

(1) İslahattan sonra getirilen ecnebi elemanlar için Bk. Prof. Cemil Bilsel : İstanbul Üniversitesi tarihi, 1943, Sf. 82.

İktisat Fakültesinin kuruluşundan sonra bütün İktisat hocaları ve adı geçen «Enstitü» yeni Fakülteye bağlanmakla beraber Hukuk Fakültesinin İktisat tedrisatı esas itibarile aynı kalmıştır. Yalnız **İstatistik** ve **İçtimaiyat** derslerine ihtiyarî Optatif bir mahiyet verilmiş ve ihtiyarî [seçimlik] İktisat dersleri arasına **İşletme** ve **İçtimai İktisat** ilâve edilmiştir.

2 — Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebinde İktisat Tedrisatı

Yüksek Ticaret mektebinin İktisadî tedrisatında geçirdiği istihale tarihçesinde millî inkılâbımızın teşkilâtlanma ve teşkilâtlandırılma yılı sayılan 1923 - 1924 seneleri çok mühim bir dönüm noktasıdır. 1883 ve 1897 kuruluşlarında «İktisat»a dar ve mahdud bir yer veren Mektep, 1 Ağustos 340 (924) tarihli talimatnamesile şu dersleri programına ithal etmiştir :

— **Methal [Başlangıç] ve nazarî İktisat - İktisat Tarihi - Ticarî İktisat - İçtimai İktisat ve Hukukiyatı - İktisat Coğrafyası - Türkiye İktisat Coğrafyası.**

1924'ten bugüne kadar mektebin ders programlarında vakit vakit değişiklikler vukua gelmiş ve meselâ «**Ekonomi Doktrinleri**», «**Ekonomi ve ticaret tarihi**», «**Sosyal ekonomi**», «**Sınaî ve Ziraî İktisat**», «**Kooperatifçilik**» gibi dersler ihdas edilmiş ve üçüncü sınıfta muhtelif ihtisas şubeleri vücade getirilmiştir.

1883'te kurulan mektebin tedrisat plânı, Türkiye'nin Kültürel yapısındaki tedricî [derece derece] tekâmül ile atbaşı ilerlemiştir. İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinin ekonomiye verdiği ehemmiyet, İktisat Fakültesinin kuruluşuna kadar memleketin biricik İktisadî tedrisat müessesesini teşkil eden mektebin muhtelif tarihlerindeki istihalelerinde pek güzel okunabilmektedir (1).

3 — Yüksek Mühendis Mektebinde İktisat Tedrisatı

Yüksek tahsil müesseseleri arasında, İk-

tisat tedrisatına yer veren müesseselerden biri de Yüksek Mühendis Mektebidir. İlk kurulduğu tarih olan 1883'ten bugüne kadar üç safha geçiren Yüksek Mühendis mektebinin 1883 - 1909 tarihleri arasındaki birinci safhasında İktisat dersinin hiç bir yeri yoktur (2). Ancak 1909 sıralarında askerî idareden nafia vekâletine [Bayındırlık Bakanlığı] geçen ve ismi «Hendesei Mülkiye mektebi»nden «Mühendis Mektebi»ne istihale eden mektep tedrisatına İktisat dersi, «İktisat» ismi ve girmiş, muallimliğine Şûrayı Devlet memurlarından ve Mülkiyede «İlmi servet» müellifi **Ohanes**'in İktisat tedrisatını takip etmiş olan **Tevfik Bey** tayin edilmiştir (3). Millî İnkılâptan sonra 1928 de İktisat dersleri az daha genişletilmiş olup bugün iki profesör arasında bölünen bir programa sahiptir (4). Bu program-

(1) Bu istihaleye işaret ederken mektep içinde kendiliğinden zarurî olarak hasıl olan tedrisat bakımından iş bölümünü unutmamak lâzımdır. 1883 teki kuruluşundan itibaren vakit vakit kendisini gösteren bu bölünme, en belirtilmiş olarak 1924' de görüldü ve mektep üç dereceye ayrıldı ki isimleri şunlardır: 1) Ulûmü Âliyei Ticariye mektebi; 2) Yüksek Ticaret Mektebi; 3) Orta Ticaret mektebi. 1932'de aynı üç dereceli tahsilin isimlerinde şu şekilde bir başkalık vukua geldi: 1) Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi; 2) Ticaret Lisesi; 3) Orta Ticaret Mektebi. Bunlardan Lise kısmında «İktisat ve Maliye» ile «İstatistik» dersleri bulunduğu gibi diğer liseleri takiben «İçtimaiyat» dersleri de gösterilmektedir. Orta Ticarete ise basit bir «İktisat» ve «İktisadî Coğrafya» kültürünün verilmesine çalışılmaktadır (10 / İnkiteşrin / 1936 tarihli talimatnameye göre).

(2) Bk. O. Ergin: Maarif tarihi, C. 3, Sf. 957. Prof. Fikri'nin izahına göre.

(3) Tevfik Bey, otuz beş seneye yakın bir zamandan beri bu vazifeyi muvaffakiyetle ifa ediyor. Birinci cildi 1930 da, ikinci cildi 1935 de, üçüncü cildi 1940 da çıkan ve dördüncü cildi de hazırlanmakta olan «İktisat» isimli kitabı kendi derslerini muhtevirdir.

(4) Bu profesörlerden ikincisi İktisat Doktoru **Nalbantoğlu'dur**. Derslerin müfredatı için Bk. Yüksek Mühendis mektebi Programları, mektep neşriyatından 1937, Sf. 33.

da, bilhassa talebenin meslekî endişelerinin ön safta bulunduğu, meselâ münakalât [ulaştırma], ve amele meselelerine, iş kanununun tatbikatına ehemmiyet verildiği görülmektedir.

4. — Edebiyat Fakültesinde İktisat Tedrisatı

İkinci meşrutiyet devrinde «İlmi İktisat»a nasıl yer verildiğini ve «İlmi İçtimai» ile birlikte bu dersin «Ulûmü İçtimaiye takımı»nı teşkil ettiğini göstermiş, keza ikinci meşrutiyetin ikinci kısmında «İlmi İktisat»ın kaldırılarak «İlmi İçtimai»nin «İçtimaiyat» ismi altında idame edildiğini [sürdürüldüğünü] de anlatmıştık. Buna mukabil, yine gördük ki, Edebiyat Fakültesinin Coğrafya kolunda İktisadî Coğrafya, ehemmiyetini gittikçe arttırdı. Bu suretle gerek içtimaiyat, gerek İktisadî Coğrafya, bu devrede Edebiyat Fakültesinde tedris edilmiş, ancak İktisat Fakültesinin kuruluşundan sonra **İçtimaiyat** tamamile, İktisadî Coğrafya da kısmen bu yeni Fakülteye devrolunmuştur.

İkinci meşrutiyetteki «İlmi İktisad»ın Edebiyat Fakültesinde tedrisine neden lüzum görüldüğü, sonradan neden ilga edildiği [kaldırıldığı] bizce malûm değildir. Fransa Edebiyat Fakültelerinde böyle bir «İlmi İktisat» dersi bulunmadığına, Üniversitemizle beraber Edebiyat Fakültemizin de Fransa modeline göre vücade getirildiğine göre burada gerçekten İzaha muhtaç bir mesele olsa gerektir. «İlmi İktisad»ın ders programından çıkarıldığından sonra da **İçtimaiyat** ismi altında yapılan tedrisatta ve bu tedrisata yardım eden neşriyatta «Sosyolojik İktisat - Economie Sociologique»e yer verildiği görülüyor (1).

II. — İKTİSAT FAKÜLTESİNİN KURULUŞU

Memleketimizde İktisat tedrisatının İktisat Fakültesi kuruluncaya kadar geçirdiği safhalar ana çizgileriyle yukarıda anlatılmıştır. Tarihçemizi bitirirken şimdiye kadar İktisat tedrisatını da üzerine almış olan Mülkiye, Hukuk Fakültesi... gibi ilim müesseselerinden ayrı olarak bir İktisat Fakültesinin kurulmasını icap ettiren sebepleri kısaca izah etmek istiyoruz.

Fakülte tarafından neşredilmiş bir eserde söylendiği gibi bu sebeplerin başında İktisada ait disiplinlerin, Hukuk ilimlerini okutan bilgi müesseselerinde ancak ikinci derecede bir ehemmiyet taşınması gelir. Esasen «Hukuk Fakültesinde iktisat disiplinlerinin zarurî olarak ancak tâli [ikincil] bir mevkii olabilir. Bu disiplinlere pek az ders saati ayrılabilir. Nitekim 1936 da yapılan ıslahattan sonra, İstanbul Hukuk Fakültesi ders programında, 4 ders yılı zarfında hukukî ilimlere bütün ders saatlerinin % 84'ü isabet ettiği halde ekonomik ve sosyal ilimlere ancak % 16'sı düşüyordu. Ders saatlerinin azlığı dolayısıyla, bu sistem içinde, talebe, iktisadî ilimlere ancak ikinci derecede bir ehemmiyet atfedebilir. Diğer yandan Profesörler de, derslerinde ekonominin en iptidai vakia ve meselelerini izahla iktifa etmek [yetinmek], ekonominin mühim hususî branşlarını hiç tedris edememek, bir çok sosyal meselelere girmemek mecburiyetinde bulunurlar. Hülâsa Hukuk Fakültesinde temerküz ettirilen [toplanan] iktisat tedrisatında talebenin ekonomik ve sosyal hâdise ve meseleler hakkında kâfi bir bilgi edinmesine imkân yoktur (1)».

Fakat, mesele, yalnız ders saatleri itibarıyla kemmi [nicel] bir mahiyetten ibaret olsaydı, Hukuk ve İktisat disiplinlerinin birbi-

(1) Z. Gökalp'in «İktisadiyat mecmuası»nda neşrettiği ve mevzuu «Milli İktisat»a ait makalesi bu arada zikre değer.

(1) Bk. İktisat Fakültesi talebe rehberi, 1938, Sf. 6.

rinden ayrılmasına pek lüzum olmaz, belki de ders saatleri nisbetinin ortalama haddi temin edilirdi. İktisat ve tedrisatının ayrı bir teşekküle kavuşmasını icap ettiren asıl sebep, her iki disiplinin **metodolojilerindeki** ayrılıktır. Aynı vesikanın dediği gibi «Hukuk normatif bir karakter taşır, İktisat ise illiyet [nedensellik] esasına dayanan, yani tetkik ettiği tezahürler [oluşumlar] arasında illî rabitaları [neden-sonuç ilişkileri] meydana çıkarmağa çalışan ilimlerdenidir. Aradaki farkı metodlarda da görmek kabildir. Hukuk ilminin esas itibarıyla doğmatik - mücerret - istidlâlî metoduna karşılık, ekonomi metodu - iktisadın ampirik (tecrübî) bir sosyal ilim oluşuna uygun bulunarak - istikra ve istidlâl, müşahade ve talil, tecrübe ve nazariye arasında hususi bir terkip [bileşim] ve kombinezonu ifade eder. Bu arada bir çok meseleler için istatistik metodlarına da müracaat etmek zarureti hasıl olur. Bu istatistik metodlarında ise bazı problemlerin hallinde yüksek riyaziyeden [matematikten] istifade edilir veya etmek mecburiyetinde kalınır (2)». Denilebilir ki her iki ilim şubesi, tedrisat itibarıyla derinleştikçe ve giriftleştikçe, aralarındaki bu metodoloji farkı da daha çok belirmektedir.

Fakat anlattığımız bu iki sebebin bağlı olduğu bir üçüncü sebebi unutmamalıdır. Bu sebep, memleketin iktisadî bünyesinde hasıl olan **morfolojik** [biçimsel] **değişiklik** ile alakalıdır. Mülkiye, muhtelif Hukuk mektepleri, Hukuk Fakültesi... gibi müesseselerde haftada bir iki saat «İlmi servet»in veya «İlmi İktisat»ın okunduğu zamanların Türkiye'si ile, hattâ oldukça uyanık bir İktisat politikasına sahip olan ikinci meşrutiyet Türkiye'si ile Cumhuriyet Türkiye'si aynı şey değildir. Bekçi-Devlet fikrinin artık tarihe karıştığı, müdahaleciliğin en ileri şekillerinin tatbikatta görüldüğü bir Türkiye'nin iktisadî bilgilere ehemmiyet vermesi, gayet tabii bir mantık neticesi idi.

Evvelce anlattığımız gibi, millî inkılâbı takip eden senelerde Ankara'da bir yüksek İctimai ve İktisadî tetkikler müessesesinin kurulması cereyanı ile, bunu takip eden devirde değerli Prof. Yusuf Kemal'in İktisadî tedrisata başladığı Ankara Hukuk mektebinin tesisi, aynı «mantık»ın icaplarından idi. Keza 1933 - 1934 de İstanbul Üniversitesinin ıslahından sonra Hukuk Fakültesinde kurulan «İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü» de bu icaplara cevap vermek ihtiyacından doğmuştu. Lâkin liberal iktisat rejiminden her ayrılış adımı, bilhassa beş yıllık sanayileşme plânlarının tatbikatı, artık İktisat tedrisatının başka bir ilim disiplini içinde, velev bu ilim kendisine en yakın bir ilim şubesi olan Hukuk da olsa, sığıntı olmaktan kurtulmasını emrediyordu. Bu noktayı izah eden aynı vesikaya göre «Devlet millî ekonomiyi ilerletmeyi siyasetinin başlıca hedefi olarak kabul etmiş ve bu hedef Hükûmetimize has enerji ile, derhal tatbik sahasına konmuştur. Memleketi sanayileştirmek için büyük emekler sarfedilmekle beraber, Cumhuriyetin ekonomik ve sosyal mefkûresini [ülküsünü] gerçekleştirebilmek maksadile, Devlet iktisat sahasında gittikçe daha geniş bir mikyasta [ölçüde] bizzat faaliyete geçmiştir. Devletçilik prensibi kabul edilmiş ve bu husus esas teşkilâtta teyit olunmuştur [onaylanmıştır]. Hükûmetimiz kendi elile bir çok büyük sanayi işletmeleri, bankalar kurduğu gibi, memlekette yeni sosyal mevzuat yaratmış ve ekonomik hayatın muhtelif safhalarını sıkı bir şekilde kontrolü altına veya kendi eline almıştır. Bunlarla beraber Maliye işleri ve istatistik servisi de düzeltilmiş ve tanzim edilmiştir (1)».

Bugünkü devletçi Türkiye'nin istediği elemanları yetiştirmek vazifesini başaracak olan böyle bir Fakülte, şüphesiz yarınki Türkiye'nin Devlet işletmeleri haricinde kalacak

(2) Bk. Kz. Sf. 7.

(1) Bk. İktisat Fakültesi talebe rehberi, 1938, Sf. 8.

İktisadî ve ticarî müesseseleri için de bilgili müstahsil ve müteşebbis tipleri yetiştirmeyi ihmal edemez. «Fakültenin ileriki mezunları yalnız Türk iktisadiyatının Devlet sektöründe değil, aynı zamanda hususî sektörde dahi çalışabilecekler, bu sahalarda da kendileri için bir çok imkânlar bulacaklardır».

İktisat Fakültesinin kuruluşunu icap ettiren sebeplerden biri de yeni bir terkibe intizar eden **araştırma malzemelerinin gittikçe çoğalması** olmuştur. Meşrutiyet «Nezaret»lerinin Cumhuriyet «Vekâlet»lerine inkilâbı yalnız bir isim tebeddülünden [değişmesinden] ibaret kalmadı; hâdiseleri yakından gören ve görülüp sayılan şeyleri tesbit eden bir faaliyete ve buna hizmet edecek teşkilâta yol açtı. İstatistik idaresi, müstesna bir enerji ile memleketin kemmî ifadesini yaratmak gayesini gerçekleştirmeğe başladı. İktisadî işlerle ilgili vekâletlerin neşriyatı çoğaldı. Yeni Türkiye'deki bu manzara, İktisat tedrisatında hiç bir tahavvül [değişme] husule getirmemeli miydi? Salâhiyet sahibi bir muharririn dediği gibi «yalnız mülkiye ve hukuk Fakültelerindeki iktisat tedrisatına yüksek tahsil denebilirdi. Ancak bu müesseselerde ekonomi tedrisatı, Hukuk tedrisatının âdetâ koltuğu altında kalmış idi (2)». Mevcut tedrisat müesseselerinin kadro ve programlarının müsaadesi nisbetinde iktisada yer ayrılmaktan geri kalmıyordu. Nitekim yukarıda işaret ettiğimiz gibi İstanbul Hukuk Fakültesine bağlı «İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü» bu kabilen bir hareket idi. Keza Siyasî Bilgiler mektebi programlarına «İktisadî Doktrinler» ve «İctimaî ve ziraî iktisat»ın ilâvesi, evvelce anlattığımız gibi yüksek ziraat Enstitüsünde muhtelif İktisadî disiplinlerin tesisi, hep bu gayeye hizmet etmektedir (3). İstanbul'daki Yüksek Ticaret ve İktisat mektebi programlarının İktisadî bilgiler itibarile zenginleştirilmesi de bu emele yöneltilmiş bulunuyordu. Bu-

nunla beraber bu müesseselerden bazılarının «sırf ilim» adesesile [yönüyle] eksik tarafları vardı. Zira «ameliye»den [«uygulama»dan] evvel kuvvetli bir «nazariye» isteyen yeni metodolojiyi tatmin etmemeleri muhtemel idi. Bu yüzden İktisadî bilgiler programı istenildiği kadar genişletilsin, yeni Türkiye'nin dahil olduğu yeni Garp ilmi çevresinde yedeklikten mümkün merteye kurtulup iktisadî kültür sahasında «yaratma» basamağına atlaması ve iktisadî realiteyi daha iyi kavraması için «Nazariye, nazariye içindir» formülünü az çok benimsiyecek ve değerli Prof. M. Emin'in dediği gibi «Hukuk tedrisatının koltuğu altında kalmıyacak» bir iktisadî ilimler Fakültesine ihtiyaç kat'î idi. Fransa gibi bazı memleketlerde bu neviden bir Fakültenin bulunması memleketimizde bu ihtiyacı tatmine mâni olamazdı. Zira o gibi memleketlerde bir defa teessüs etmiş ananelere karşı gelmek güçlüğü vardı. Teşekkül ve istihale halinde bulunan Türkiye'de ise böyle mukavemet edici ananelerin bulunmamasından istifade etmek lüzumu apaçıktı. Zaten İngiltere ve Amerika'da ötedenberi mevcut olan ve son yirmi otuz sene içinde Almanya, İtalya ve İsviçre'de teşekkül etmeğe başlayan İktisat Fakültelerinin vücade getirilmesini isteyen sesler son yıllarda Fransa'da bile yükselmiştir. Fakültenin, kuruluşundan sonra gördüğü umumî rağbet ve tesisinin münevver ve muharrirlerimizce tasvip edilişi, Cumhuriyet hü harrirlerimizce tasvip edilişi, Cumhuriyet hükümetinin delili sayılabilir (1).

(3) Bu arada Y.Z.E.'nin iktisadiyata ait neşriyatı, bilhassa bir aralık Y.Z.E. ile S.B.M.'nde hocalık etmiş olan Prof. Dr. Hatipoğlu'nun Y.Z.E. neşriyatı arasında çıkan eserleri ile henüz neşredilmeyen ve Mülkiyedeki içtimai iktisat derslerini ihtiva eden basılmamış bir kitabı anlattığımız zihniyet istihalesinin ve iktisadî araştırma sevgisinin vesikaları arasında zikredilmeğe değer.

(1) Bk. O. Nuri: Maarif tarihi, C. 3, Sf. 1033. «Bu teşkilâtta Hukukî ve İktisadî bilgilerin ayrılmış olması ihtisas ve iş bölümü bakımından çok yerindedir.»

(2) Bk. M. Emin : Cumhuriyette Hukuk ve İktisat tedrisatı, Siyasî ilimler, 1938, Sayı 91, Sf. 345.

Maliye Öğretimi Üzerine

Salih TURHAN

Dr. Turhan, İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde profesördür.

Bilindiği gibi, her bilim gibi bir sosyal bilim dalı olan maliye biliminin de amacı, kendi konusuna, yani araştırma alanına giren sorunları sistemli ve kapsamlı bir biçimde analiz etmektir. Sorunun ele alınış biçimi ve ağırlık verilen yönüne göre, **pozitif** ve **normatif** olmak üzere **iki tür maliye biliminden** söz edilebilir.

Pozitif maliye bilimi çerçevesi içinde konunun ele alınış biçimine ya da kullanılan yöntemin türüne göre **dört ayrı yaklaşım** vardır :

Bunlardan **birincisi**, «tasvirî» ve istatistiksel olmak üzere iki varyantı olan **tarihi - deskriptif yaklaşımdır**. Bu yaklaşımın odak noktasını, kamu gider ve gelirleri, bütçe, kamusal mal varlığı, mali tevzin v.s. gibi konulara ilişkin malî kavram, kurum ve olayları sistemli bir biçimde incelemek suretiyle, kamu ekonomisinin bir tür «**morfolojik**» ve «**ti-polojik**» açıklamasını yapmak oluşturmaktadır. Örneğin, kamu gider ve gelirlerinin zamanın seyri içindeki gelişimi; gerek gayrisafi sosyal hasıla, gerekse bileşim ve dağılımları açısından araştırılmaktadır. Bu tür çalışmaların en tipik örneğini **Peacock / Wiseman** ve **Andiç / Veverka**'nın kamu giderlerinin İngiltere ve Almanya'daki gelişimine dair yapmış oldukları araştırmalar teşkil eder (1).

Pozitif maliye bilimi çerçevesi içinde yer alan **ikinci yaklaşım, sosyo-ekonomik** bir nitelik taşımaktadır. Çünkü, bu yaklaşımda bir ülkede etkili olan toplumsal güçlerden — örneğin, Parlâmentonun bileşiminden, çıkar gruplarının baskısından ve egemen olan ideolojilerden — hareket etmek suretiyle, mevcut fiili gelişmenin açıklanmasına çalışılmaktadır. Böylece, maliye bilimi ile sosyoloji ve siyaset bilimi arasında bir ilişki kurulmaktadır. Maliye bilimi alanında yapılan bu tür çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Örnek olarak, **F.K. Mann**'ın maliye sosyolojisine ilişkin çalışmaları, **A. Wildavsky**'nin A.B.D.'deki bütçe-leme süreci hakkındaki eseri, **G. Schmöl-**

ders'in sosyo ekonomik yönü ağır basan maliye politikası kitabı gösterilebilir (2).

Hiç kuşkusuz, **tarihi - deskriptif yaklaşım** ile sosyo - ekonomik yaklaşım arasında - özellikle, istatistikî çalışmaların mali olayları sosyo - ekonomik açıdan açıklamaya çalışan araştırmalara baz teşkil etmeleri açısından - yakın bir ilişki mevcuttur. Bu durumu, yukarıda değinilen **Peacock / Wiseman'in** eserinde açıkça görmek mümkündür.

Teorik yaklaşımda, özellikle amaçlar, davranışlar ve üretim tekniğine ilişkin koşullar konusunda yapılan belirli varsayımlardan hareket etmek suretiyle, iktisat teorisinin modelleri yardımıyla gider ve gelirlerinin - örneğin, tüketim, tasarruf, yatırım gibi - bir sistemin çeşitli makro büyüklükleri, dolayısıyla milli gelirin hacmi ve dağılımı üzerindeki etkileri araştırılır. Bu yaklaşımın en güzel örneği, makro analizi maliye teorisine sokan **R. Musgrave'in «The Theory of Public Finance»** isimli eseridir (3).

Pozitif maliye bilimi çerçevesi içinde yer alan **bir diğer yaklaşım türü olan ekonometrik yaklaşımda**, ekonometrik test yöntemleriyle belirli bir durumda iddia edilen ilişkinin mevcut olup olmadığı, bu ilişkinin hangi ölçüde gerçekleştiği ve güvenilir olduğu, ekonometrik test yöntemleri yardımı ile ortaya çıkarılmaya çalışılır. Örneğin, belirli iktisadî durumda uygulanan iktisadî programın toplam talebi arttırmak ya da azaltmak suretiyle ekonomideki durgunluk ya da enflasyon ile mücadeleye katkısı hangi ölçüde olmuştur? Böyle bir programın uygulanmaması halinde sonuç ne olurdu? Belirli bir dönemde kurumlar vergisi yansıtılmış mıdır? Yoksa kanun koyucunun asıl hedeflediği kurumlar üzerinde mi kalmıştır? Bu yaklaşım doğrultusunda yazılmış eserlere örnek olarak A.B.D.'de **M. Krzyaniak ve R.A. Musgrave'in**, Almanya'da **W. Beckmann'ın** çalışmaları gösterilebilir (4).

Burada bir hususu vurgulamakta yarar

vardır. Sosyo-ekonomik yaklaşımda belirli bir iktisadî durumda hangi toplumsal güçlerin belirli araçların kullanılmasına (örneğin, tüketim vergileri yerine gelir vergisinin seçilmesi, bir sanayi sektörüne değil, tarıma sübvansiyon yapılması v.s.) yol açtığı gösterildiği halde, ekonometrik yaklaşımda belirli araçların seçimini etkileyen faktörler üzerinde genellikle durulmaz ve sadece veri maliye politikası parametrelerinin etkileri araştırılır. Bu yaklaşım tarzı, ayrıca, geçmişte istatistikî testler yardımıyla saptanan önemli ilişkilerin gelecek açısından da geçerli olduğu varsayımından hareket etmek suretiyle, «pragmatik» amaçlar için de kullanılabilir.

Pozitif maliye bilimi çerçevesi içinde çok kısa olarak açıklanan dört yaklaşımın aksine **normatif maliye biliminin** odak noktasını, **normatif** olarak belirlenen amaçlara ulaşmak için araçların seçiminde, şekillenebilmesinde ve bileşiminde uyulması gereken normların saptanması oluşturmaktadır. Maliye biliminde çok eskiden beri büyük rol oynayan normatif kuralları, özellikle **vergileme ve bütçeleme ilkeleri** alanında görmekteyiz (5).

Hiç kuşkusuz, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de **maliye bilimi** alanında yazılan **eserlerin içeriği**, her şeyden önce, **yazarın benimsediği yaklaşımın** ya da **yaklaşım bileşiminin** mahiyetine bağlı olarak değişmektedir. Ne varki, yüksek öğretim düzeyinde **maliye eğitimi gören bir öğrenciden eğitim sonunda;**

— Kamu ekonomisine ilişkin mali olayların neler olduğu,

— Mali olayların hangi zaruretten kaynaklandığı,

— Vergi amaçlara ulaşmak için hangi işlemlerin yapılması gerektiği ve amaç çatışmalarının nasıl önlenebileceği,

— Önerilen ya da uygulanan maliye politikası önlemlerinin nasıl değerlendirilebileceği,

— Çözüm bekleyen sorunlar için ne gibi

maliye politikası stratejilerinin geliştirilebileceği konusunda düşünebilecek ve fikir üretebilecek düzeyde olması beklenir.

Bu amaca yönelik bir **maliye eğitim programının** da yukarıda açıklanan **beş yaklaşımdan** da **sentezci** bir **yöntemle** yararlanması gerekir. İşte, **İktisat Fakültesi'nde maliye eğitim programının** saptanması ve yürütülmesi sırasında uyulmaya ve gerçekleştirilmeye çalışılan temel ilke bu olmaktadır.

NOTLAR

- (1) Bkz. A.T. PEACOCK ve J. WISEMAN: The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom, London 1967; S. ANDIC ve J. VEVERKA: The Growth of Government Expenditure in Germany since the Unification, in: Finanzarchiv, N.F. Bd. 23, 1963/64. s. 169-278.
- (2) Bkz. F.K. MANN: Die Soziologie der Besteuerung, Finanztheorie Und Finanzsoziologie, Göttingen 1959, s. 112-123, A. WILDAVSKY. The Politics of the Budgetary Process, 2. Aufl., Boston - Toronto 1974; G. SCHMÖLDERS: Finanzpolitik, 3 Aufl, Berlin - Heidelberg - New York 1970.
- (3) Bkz. R.A. MUSGRAVE: The Theory of Public Finance, Mc. Graw-Hill Book Company, Inc., New York 1959; R.A. MUSGRAVE: Public Finance, Now and Then, FA. Bd. 41, H. 1, 1983, s. 1-13; K. LITTMANN: Problemstellung und Methoden der heutigen Finanzwissenschaft, Handbuch der Finanzwissenschaft, Bd. 2, Tübingen 1975, s. 99 vd.
- (4) Bkz. M. KRZYZANIAK ve R.A. MUSGRAVE: The Shifting of the Corporation Income Tax, Baltimore 1963; M. BECKMANN unter Mitarbeit von G. UEBE: Makroökonomische Untersuchungen der Auswirkungen von Steuersystemänderungen, Wiesbaden 1970.
- (5) Bkz. F. NEUMARK: Grundsätze gerechter und ökonomisch rationaler Steuerpolitik, Tübingen 1970, sowie P. SENF: Kurzfristige Haushaltsplanung, Abschnitt C: Kurzfristige Haushaltsplanung und Budgetgrundsätze, in: N. Andel, H. Haller und F. Neumark (Hrsg): Handbuch der Finanzwissenschaft. 3 Aufl., Bd. 1, Tübingen 1977, s. 390-417.

İktisat ve İşletme Eğitiminde «Teknoloji» Konusunun Yeri ve Önemi

İsmet S. BARUTÇUGİL

Dr. Barutçugil, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Yazarın yayınları arasında **Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi** (1981) var.

Günümüzde gerek ulusal ekonomilerin ve gerekse bunun en küçük birimleri olan işletmelerin güç ve başarısında teknolojinin ve teknolojik yeniliklerin çok büyük bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Ülkelerin, endüstrilerin ve işletmelerin varlığı, sürekliliği ve başarısı büyük ölçüde teknoloji yönetimindeki etkinliklerine ve yenilik yapabilme güçlerine bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle ülke ekonomisini ve işletmeleri yönetenlerin «teknoloji» konusunda daha geniş ve derin bilgiye gereksinimleri bulunduğu açıktır. Bu gereksinim; özellikle Türkiye gibi önemli ekonomik ve sosyal sorunları bulunan ve hızlı bir gelişme süreci ile «çağdaş uygarlık düzeyi»ne ulaşmayı amaçlayan ülkelerde çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Gelişen endüstri, artan iç ve dış rekabet, büyüyen pazarlar, yükselen ekonomik ve sosyal refah, değişen tüketici davranışları ve benzeri faktörler yöneticilerin hemen hergün yeni çözümler geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır (1).

Bununla beraber, «Teknoloji Ekonomisi ve Yönetimi» konularının Türkiye'de iktisat ve işletme eğitimi yapan yüksek öğretim kurumlarında gereken ilgi ve önemi henüz görmediği söylenebilir.

Türkiye'de iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler, siyasal bilimler ve benzeri fakültelerde hangi bölümde olursa olsun hemen her öğrenci en az iki dönem iktisata giriş dersi almaktadır. İktisat bölümlerini seçenler ve diğer bazı bölüm öğrencileri de çeşitli ileri iktisat dersleri alarak konularında daha derin ve geniş bilgi sahibi olmaktadır. Ancak bu derslerde teknolojinin rolü ve önemi konusuna genellikle çok yüzeysel olarak değinilmektedir. Teknolojik yeniliğin yukarıya kaydırıldığı toplam üretim fonksiyonundaki değişimin emeğin verimliliği ile ölçülmesindeki hata ve daha kısa çalışma süresi ile verim yükselişi arasındaki çelişki genellikle yeterince açıklanmamaktadır. Teknolojik iler-

lemenin uyardığı üretim artışına öğrencinin dikkati çekilememektedir. Zaman darlığı nedeniyle de ekonomik büyüme ve gelişme ile ilgili konularda teknolojik değişimin üretim artışına katkıları ile ilgili amprik araştırmaların sonuçlarına değinilememektedir.

Teknoloji, toplumun üretime ilişkin bilgi birikimi olarak tanımlanabilir. Bu bilginin artışı anlamına gelen teknolojik değişim ise yeni üretim olanaklarının yaratılması, daha fazla ve daha kaliteli ürünün daha düşük maliyetle elde edilmesi açısından toplumların ekonomik ve sosyal refahında önemli rol oynayan bir konudur. Bu önem, iktisatçılar tarafından hiçbir zaman küçümsenmemiştir.

Adam Smith, bilimin, makinelerin geliştirilmesinin ve işbölümü yoluyla uzmanlaşmanın verimlilik artışına ve daha ileri buluşlara yol açacağını öne sürmektedir. Marx'ın kapitalist ekonomi modelinde «burjuvazi'nin üretim araçlarında sürekli köklü yenilikler yapmaksızın varlığını sürdüremeyeceği» belirtilerek sermaye mallarında teknolojik yeniliklere büyük önem verilmektedir. Marshall ise bilgi'yi ekonomideki gelişmenin temel gücü olarak tanımlamakta tereddüt göstermemiştir (2).

Klasik iktisatçılar gibi neoklasik iktisatçılar da bilim ve teknolojiye büyük değer vermişler ve ilke olarak teknolojik değişmeyi, ekonomik gelişmenin ana kaynağı olarak görmüşlerdir. Ancak bu değişimi uzun dönem denge eğilimini etkilemeyen aşamalı bir evrim süreci olarak kabul etmişlerdir.

Bu dönemde, hemen tüm iktisatçıların teknolojik değişimin önemine değinmelerine karşın pek azı teknoloji konusunu özel olarak ele alıp, üzerinde derinliğine durmayı düşünmüştür. Bu çelişkiyi bazı yazarlar, bu dönemdeki iktisatçıların genellikle doğa bilimleri ve teknoloji konusundaki bilgisizlikleri; konjonktür, istihdam ve benzeri sorunlarla yeterince uğraşıyor olmaları ve kullanılabilir istatistik verilerin yetersizliği ile açıklamaktadırlar (3).

Buluş ve yeniliklerin, iktisatçılar tarafından incelenmesindeki gecikmenin nedenleri şüphesiz yalnızca bilgisizlik, veri yetersizliği ve yoğun uğraş gerektiren konuların varlığı değildir. İktisatçılar, kendi varsayımlarının ve benimsedikleri düşünce sisteminin de bir sonucu olarak yeni bilgi akışı, buluş ve yenilik gibi konuları ekonomik modellerin çerçevesi dışında tutmuşlardır. Teknolojik gelişmeyi bir «dışsal değişken» olarak kabul etmişler ve bu konuyu geleneksel «ceteris paribus» varsayımı ile inceleme alanı dışında bırakmışlardır (4).

1950'lerde iktisatçılar giderek daha yoğun bir biçimde ekonomik büyüme sorunları ile ilgilenmeye başladıklarında dahi «diğer değişkenler» sınırlamasını büyük ölçüde sürdürmüşlerdir. Çalışmalarını geleneksel girdi faktörleri olan emek ve kapital üzerinde yoğunlaştırıp «teknolojik gelişme»yi büyümeye katkısı olan eğitim ve yönetim faktörleri gibi «diğer faktörler» grubunda bırakmışlardır.

Ancak, 1950'lerin sonlarına doğru kapital ve emek girdilerindeki değişme ile milli hasıladaki değişme arasında açıklanamayan bir farklılık bulunduğu göre bazı Amerikan iktisatçıları, teknik gelişmenin boyutlarını amprik olarak ölçmeyi denemişlerdir. Schmokler, Solow, Abromovitz, Domar, Denison ve Kendrick gibi iktisatçıların yaptığı genellikle ekonometrik çalışmalar teknolojik yeniliklerin son derece önemli bir büyüme faktörü olduğunu ortaya koymuştur (5).

Öte yandan J. Schumpeter de teknolojik gelişmeyi ekonomik gelişmenin temel bir unsuru olarak kabul etmekte, yenilik yapan girişimciye kapitalizmin gelişme sürecinde özel bir önem vermektedir.

J. Schumpeter'in ve konuyu ekonometrik yaklaşımla ele alan iktisatçıların katkılarıyla teknolojik değişim, modern ekonomik büyüme ve kalkınma teorilerinde giderek daha yoğun bir biçimde yerini almıştır. İktisatçıların teknolojik gelişme, yenilik ve araştırma geliş-

tirme konularına bakış açıları 25-30 yıl öncesinden çok farklıdır. Ancak, yine de teknolojik yeniliğin ortaya çıkış süreci, kurumsal yönü, arz-talep durumu, dağılımının etkileri gibi konular çok genel hatlar dışında ele alınamamaktadır. Yüksek öğretimin gelişmesi, bilimsel kadronun büyümesi, araştırma-geliştirme çalışmaları ve yönetim bilgi ve becerisinin artışı gibi faktörler arasındaki ilişkiler net olarak açıklanamamakta, bunların ekonomik büyümeye katkıları —kesin olarak bilinmekle beraber— ölçülebilir niteliğe kavuşturulamamaktadır. Teknoloji ve teknolojik değişim, daha üzerlerinde teorik ve ampirik nitelikli çeşitli araştırmaların yapılmasına gerek bulunan konulardır ve bu nedenle iktisat eğitim ve öğretiminde yeterince ele alınamamaktadırlar.

J. Schmookler, teknolojik değişimi modern ekonominin bilinmeyen ülkesi «terra incognita» olarak tanımlamakta ve «iktisatçılar teknolojik değişimi belirleyen faktörler konusunda yalnızca çok genel fikirlere sahip bulunmamaktadırlar ve bunların bir kısmı da yanlışır» ifadesini kullanmaktadır (6).

J. Schumpeter'in teknolojik değişimin kaynağı ve yeni ürün ve üretim teknolojileri geliştiren kuruluşlar olarak «işletme»yi görmesi ve «girişimci»ye özel bir önem vermesi, firma teorisi alanında önemli yankılar uyandırmış, endüstriyel araştırma-geliştirmenin işletme düzeyindeki etkilerinin ve doğurduğu sonuçların yaygın bir biçimde incelenmesine yol açmıştır.

Günümüzün hızlı değişim ve acımasız rekabet ortamı içinde, elde etme ve birleşme stratejileri bir yana bırakılırsa teknolojik yenilikler işletmelerin kârlılıklarını, büyümelerini, daha açıkçası varlıklarını koruyabilmelerinin en önemli ve bazı durumlarda da tek yolu olmaktadır. Bu nedenle, küçük veya büyük hemen tüm işletmelerin yeni bir ürün veya yeni bir üretim süreci ortaya koyabilmek veya varolanları geliştirebilmek amacıy-

la araştırma, geliştirme çalışmalarına büyük önem vermeleri gerekir. Batı ülkelerinde ve Japonya başta olmak üzere birçok uzak doğu ülkesinde teknolojik yeniliklerle ilgili önemli çalışmalar yapılmakta ve bu amaçla yapılan harcamalar çok önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Uluslararası pazarlara ve dış rekabete açılan, hızlı bir endüstrileşme çabası içinde olan ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı amaçlayan Türkiye'de işletmelerin yeni teknoloji ve yeni ürün geliştirme çalışmalarında etkinlik sağlayarak diğer ülkelerle en kısa sürede rekabet edebilir bir düzeye gelmesi gerekir.

Bu nedenle, Türkiye'de işletme eğitim ve öğretimi veren yüksek öğretim kurumlarında «teknoloji» konularına önem ve ağırlık verilmesi, gençlerin işletmelerin üst yönetim basamaklarına hazırlanırken teknoloji ekonomisi ve yönetimi konularında bilgi ve beceri sahibi olmalarının sağlanması gerekir. Bu yapılmadığı takdirde bu gençlerin 2000'li yıllarda işletme yönetimi görevlerini üstlendiklerinde kendilerini çok yetersiz ve bilgisiz bulacakları açıktır.

Türkiye'deki işletme eğitiminde finansman —ya da finansal yönetim— derslerinde sermaye yatırımlarının analizi, bütçeleme, yatırım kararları gibi konularda teknoloji üzerinde önemle ve açıklıkla durulmamaktadır. Oysa bunlar, teknoloji ile ilgili konuların büyük önem taşıdığı alanlardır. Gelecekteki getirilerin net bugünkü değerinin hesaplanmasına verilen önem ve ağırlık, öğrencileri ve bu eğitimden geçmiş yöneticileri bir proje seçme tekniği olarak bu kriterin üstünlüğüne inandırmaktadır. Sonuç olarak da, tamamlandıktan ancak 5-10 yıl sonra getiri sağlayabilecek büyük yatırım projelerinin ekonomik olarak uygun olmadığını düşünmeye yöneltmektedir.

Aynı şekilde, belirsizlik altında alınan yatırım kararlarında da diğer koşullar aynı

kalmak kaydıyla getirilerin en küçük standart sapmasını veren gerçek yatırımların seçimi öngörülmektedir. Bir firmaya ya da bir ülkeye teknolojik ilerleme ve üstünlük şansı verecek olan büyük yatırım projeleri, yaygın bilinen sermaye bütçeleme teknikleri kullanıldığında, kesinlikle uygun görülmemektedir. Oysa, uygun bulunmayan bu projeler ilk yatırım maliyetleri yüksek olan, geç getiri sağlayan yüksek risk ve belirsizlik içeren (aynı zamanda potansiyel getirisi de yüksek olan) yeni teknoloji ve yeni ürünlere yapılan yatırımlardır ve bunların uzun dönemde gerçek değerleri çok daha yüksektir. Eğer, kısa dönem finansal tekniklere bu derece önem verselerdi herhalde Japonların imalat sanayiinde bugün ulaştıkları tartışılmaz başarıyı gerçekleştirmeleri oldukça güç olurdu (7). Özellikle, yönetim ve organizasyon gibi derslerde öğrencilere genellikle çatışan görüş ve ekoller öğretilirken onlardan finansman tekniklerini (içerdikleri varsayımları ve yargıları açıklamadan) kesin doğru olarak kabul etmelerini beklemek doğru bir tutum değildir.

Pazarlama derslerinde de endüstriyel müşterinin teknolojik gereksinimlerinin belirlenmesi için kullanılabilecek araştırma yöntemleri öğretilmemektedir. Bu dersler, ileri teknoloji ürünlerinin nasıl tanıtılacağı ve dağıtılacağı konusuna da ağırlık vermemektedirler. Oysa, Japonlar ve bazı Avrupa ülkelerindeki firmalar endüstri işletmelerinin teknolojik gereksinimlerini öngörme ve dikkatli bir planlama ile bunları karşılama konusunda büyük başarı ve haklı bir ün kazanmışlardır (8).

İşletme politikası derslerinde çizilen çerçevenin ve kullanılan örnek olayların incelenmesi de teknolojik değişimin işletmeler açısından doğurduğu sorunlara pek değinilmediğini göstermektedir. Yönetim ve organizasyon derslerinde; oğunlukla statik bir endüstri işletmesi esas alınmakta ve çevresel etkenlerden bağımsız olarak incelenmekte-

dir. İleri teknoloji ve büyük örgütlenme gereksiniminin ortaya çıkardığı çok örgütlü girişimlerin ve proje örgütlerinin getirdiği yeni yönetim ve organizasyon ilke ve esasları öğretilmemektedir. Personel yönetimi ve endüstri ilişkileri ile ilgili derslerde ise araştırmacı ve yaratıcı elemanların yönetimi konularına ve teknolojik değişimin ortaya çıkardığı işsizlik, iş değiştirme, yeniden yerleştirme, eğitim ve uyum sorunlarına çok az değinilmektedir.

Teknolojik değişimin ekonomisi ve teknolojinin yönetimi üzerinde yetersiz ve uygun olmayan bir iktisat veya işletme eğitiminden sonra ortalama niteliklere sahip bir öğrenci yanlış kavramlar edinmekte ve bunun sonucunda da teknolojik değişimin etkileri ve arzulanabilirliği konusunda tam ve doğru bir fikre sahip olamamaktadır. Örneğin, ders kitaplarının öne sürdüğü «daha az malzeme veya işgücü kullanımına olanak sağlayan teknolojik süreç yeniliklerinin birim üretim maliyetlerini azalttığı ve dolayısıyla verimliliği yükselttiği» görüşünü benimseyen bu öğrenci, 1960'lı yıllarda ekonomik yönden hiç bir sorunu olmayan dev Amerikan çelik işletmelerinin teknolojik yenilikleri uygulamada neden son derece yavaş davrandıklarını açıklayamamaktadır (9).

Verimlilik ölçülerinin, üretim sürecinin etkinliğini açıkça yansıttığı ve verimlilik artışı ve azalışlarının «işgücü/saat başına verim» ile doğru olarak ölçülebileceği bilgi ve düşüncesine sahip bir öğrenci, uygulamada kendisini bir dizi kavram kargaşasının içinde bulmaktadır. Örneğin, işgücü/saat veriminin artmasının maliyetleri düşüreceği varsayımı; emek verimliliğinin (işgücü/saat başına ürün miktarı) artışının her zaman arzulanır olduğu şeklinde basit ve acemice bir sonuca götürür. Bu durumda öğrenci, temel amaçları olabildiğince yüksek kâr elde etmek olan işletmelerin oluşturduğu bazı Batı ekonomilerinde (A.B.D. ve İngiltere gibi) ve-

rimlilik artış hızının neden hızlı bir yıpranma içinde olduğunu açıklayamaz (10).

Bu açıklamaları yapabilmek ve bağlantıları kurabilmek için gerekli olan kısmi verimlilik ölçüleri, birim ürün gereksinimleri, birim girdi maliyetleri, girdi unsurlarının maliyetleri, birim üretim maliyetleri, kapasite kullanımı ve sermaye getirisi arasındaki ilişkileri çözümleyen ders ve konular son derece azdır. Bu bilgiler, büyük bir olasılıkla üretim yönetimi ve/veya finansal yönetim ya da maliyet muhasebesi derslerinde verilmekte fakat aralarındaki ilişki hemen hiçbir zaman kurulmamakta ve öğrenciye sistemli bir düşünme alışkanlığı kazandırılmamaktadır.

Finansman ve çeşitli muhasebe derslerinde verilen rasyo analizleri, üretim sürecinin fiziksel girdi ve çıktıları arasındaki ilişkileri önemsememektedir. Öğrenciler de ilerde, yatırım projelerinin getirilerinin kendilerine nasıl sunulacağını sormayı düşünememektedirler. Bunun sonucunda bir yönetici olarak görev aldıklarında fiziksel girdi çıktı ilişkilerini tümüyle mühendislerin konusu olarak görmektedirler. Bunun da ötesinde böyle bir iktisat-işletme eğitimi almış bir yönetici rakip bir işletmenin bir teknolojik yeniliği uygulamaya koymasının sonuçlarını sözkonusu rakip işletmenin gelir tablosundan ya da bilançosundan yararlanarak ortaya koyabilecek kantitatif becerilere sahip bulunmamaktadır. Dolayısıyla rekabetçi yeniliklerin kârlılıkları konusundaki bilgisi de gelişigüzel bulgular, tahminler ve kulaktan duydukları ile sınırlı kalmaktadır (11).

Bugünkü eğitim-öğretim kalıpları içinde İşletme öğrencileri, teknoloji yönetimi, araştırma-geliştirme verimliliği ve kârlılığı, teknoloji seçimi, teknoloji transferi ile teknoloji üretimi arasındaki tercih, yenilik uygulamalarının mal ve faktör piyasaları üzerindeki etkileri, yeni buluşların endüstriler ve ülkeler arası yayılmasının ekonomisi ve yönetimi gibi konularda bilgi sahibi olmamaktadırlar. Bu-

nun sonucu olarak da çoğu iktisat ve İşletme mezunları, yönetici olarak görev aldıkları işletmelerin teknolojik çevresini izlemek ve böylelikle işletmelerinin gereksinimlerine en uygun araştırma-geliştirme projelerini belirlemek ve bunların uygulamaya konulması için çaba göstermek konusunda çekingen kalmaktadırlar. Bu konularda çoğu kez düşüncelerini açıklayamamakta ve karar alamamaktadırlar.

Bu durumda teknolojiye ilişkin tüm fonksiyonlar genellikle mühendislere ve teknik eğitime sahip üretim yöneticilerine devredilmektedir. Ancak, bu elemanlar da işletmenin finansal yapısı, pazar olanakları ve yönetim felsefeleri konusunda üst yöneticilerden daha az bilgili olduklarından en uygun çözümü sağlayamamaktadırlar. Çünkü, başarıları yaygın duyurulan, dikkat çeken yenilikler mühendislere genellikle daha çekici gelmekte ve işletmenin gereksinimlerine daha uygun olan ancak daha az göze çarpan yenilikler ihmal edilmektedir. Bu tür sorunlar, üst yönetim basamaklarında teknik elemanların ve bilim adamlarının oranının daha yüksek olduğu ileri teknolojiye dayalı büyük işletmelerde daha az ortaya çıkmaktadır (12).

Endüstrinin önemli bir kısmında kısmen bilgisizlik, ihmal ve kavram karışıklığı nedeniyle, kısmen de kısa dönemli kârlılık hesaplarına önem verme nedeniyle teknolojik gelişmeye karşı olumsuz bir tutum ve çekingenlik bulunmakta; bunun sonucu olarak da teknolojik gerileme kendini göstermektedir. İşletme yöneticileri, yüksek risk taşıyan, geç sonuç veren ancak yüksek getiri sağlayabilecek önemli teknolojik yenilikleri içeren yatırım projelerinin yerine kısa dönemde sonuç veren, daha az riskli değişiklikleri ve basit ürün geliştirmelerini tercih etmektedirler.

Bu tutum uzun dönemde, düşen verimlilik artışı, dış pazarların kaybı, iç pazarlara yabancı işletmelerin girişi, yabancı ürünlerin pazarı ele geçirmeleri ve fabrikaların birbiri

peşisıra kapanmaları şeklinde arzulanmayan sonuçlar verecektir. Endüstriyi destekleyici ve korumacı politikalar soruna ancak kısmi çözümler getirebilecektir.

İktisat ve işletme eğitimi veren yüksek öğretim kurumlarının bu konuda bir sosyal sorumlulukları vardır. Teknolojik değişimin ekonomisi ve yönetimi konularında daha ağırlıklı eğitim programları düzenleyerek endüstri işletmelerinin ve ekonominin bu gereksinimini karşılamalıdır. Ancak, bu kurumların mevcut fiziksel olanakları, öğrenci sayıları, sürdürülen eğitim programlarının yükü dikkate alındığında lisans düzeyinde fazla bir şey beklenemeyeceği açıktır. Herşeyden önemlisi, bu dalda ders verebilecek ve araştırma yönetebilecek eğitim ve hazırlığa sahip öğretim üyesi bulmak kolay değildir. Kısa dönemde beklenebilecek en olumlu gelişme öğretim üyelerinin çeşitli işletme ve iktisat derslerinde teknoloji kültürünü yoğunlaştırmaları, bu konuda öğrencilerinin en azından bilinçlenmelerini sağlamalarıdır.

Ancak, en azından birkaç üniversitede yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim ve araştırma yapan «Teknoloji (ya da araştırma-geliştirme) yönetimi araştırma ve uygulama merkezleri»nin kurulması önemli bir adım olacaktır. Teknoloji yönetimi konusunda eğitim ve araştırmaya ilgi duyan işletme öğretim üyelerinin yanısıra ilgili çeşitli bilim dallarından öğretim üyelerinin katkısı sağlanarak disiplinlerarası bir öğretim üye kadrosu oluşturulmalıdır. Uygulanacak yüksek lisans ve doktora programında özellikle; yenilikçi firmaların yönetimi, yenilik stratejileri, A + G yönetimi, yeni ürün geliştirme, teknolojik tahmin, ileri teknolojiye dayalı firmaların organizasyonu, yaratıcılık ve girişimcilik, bilim adamı ve araştırmacıların yönetimi gibi konular üzerinde durulmalıdır. Böyle bir eğitim programından doğrudan ve kısa sürede yarar sağlayacak olan endüstri kuruluşlarının eleman ve finansman

açısından katkıları istenmelidir.

Böyle bir uygulama yalnızca üniversitenin toplumsal sorumluluğunu yerine getirmekle kalmayacak; geleceği için amacını ve mesleğini belirlemiş istekli ve yetenekli gençleri de çekecektir. Onlara ileri düzeyde bir eğitim ve araştırma olanağı sağlayarak ekonomiye ve işletmelere daha yararlı olmalarını kolaylaştıracaktır. Ayrıca, böyle bir araştırma-uygulama merkezi bölgedeki ya da tüm ülkedeki özel ve kamu kuruluşları için bir yeni fikir deposu (think-tank) görevini de üstlenecektir.

Şüphesiz, bu öneriden daha kolay uygulanabilecek ve belki daha etkin sonuçlar alınabilecek başkaca öneriler de ortaya konulabilir. Şu anda gerekli olan ve arzulan; iktisat ve işletme eğitimi veren yüksek okullarda sorunu çözmeye yönelik olumlu bir düşüncenin ortaya çıkmasıdır. Bu okulların, kendi mezunlarını geleceğin teknolojisine ve bu teknolojinin yönetimi sorunlarına daha iyi hazırlayabilmenin uygun yöntemlerini araştırmalarının ve uygulamalarının gerekliliği kesindir. Bunun zamanı gelmiştir ve geçmektedir. Uluslararası yarışta Türkiye için ekonomik, politik ve stratejik yönlerden de olumsuz sonuçlar doğurabilecek böyle bir gecikmenin sorumluluğu ağır olacaktır.

- (1) Barutçugil, İsmet S., **Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi**, Bursa 1981, (Sunuş) s. iii.
- (2) Freeman, C., **The Economics of Industrial Innovation**, Penguin 1974, s. 15.
- (3) Jewkes, Sawers, Stillerman, **The Sources of Invention**, Macmillan, 1969.
- (4) Freeman, C., a.g.e., s. 17. ayrıca bkz. Barutçugil, İ.S., a.g.e., s. 3.
- (5) Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Barutçugil, İsmet S., a.g.e., s. 3-4. Ayrıca bkz.: Kazgan, G., **İktisadi Düşünce Tarihi veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, 1970, s. 503-504.
- (6) Schmookler, J., **Invention and Economic Growth**, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1966, s. 3.

- (7) Talaysum, A.T., Economics and Management of Technological Change: A Void in Business Education, **Business & Society**, Vol: 24, No: 1, Spring 1985, s. 23.
- (8) İbid.
- (9) Adams, W., Dirlam, J.B., (Çev. İ.S. Barutçugil), «Büyük Çelik Kuruluşları, Buluş ve Yenilik», **Akademi**, Temmuz 1973.
- (10) Gold, B., **Productivity, Technology and Capital**, Lexington, Massachussets, 1979, s. 45.
- (11) Talaysum, A.T., a.g.k., s. 24.
- (12) İbid.

peçya

Yaşadığımız dönem bağlamında Üniversiter Eğitim, İktisat Fakülte'sinde eğitim süreci ve «yarattıkları» (ya da «köklerimiz kendi çiçeklerinden ürküyor»): (I)

İshak REYNA

İshak Reyna, İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde araştırma görevlisidir.

Orjinali bir tek yazı olan bu incelemeyi, yazının uzunluğu ve yer darlığı dolayısıyla —yazarının da izniyle— iki bölümde yayımlıyoruz. Ancak, yazının anlam bütünlüğü ve izleme kolaylığı açısından, bu «bölüm»de yer alan dipnotları da bu sayıdaki metnin sonunda veriyoruz.

SUNUŞ / ÇERÇEVE.

Öncelikle, sanırım şunu belirtmek gerekiyor: Bu yazı, (İ.Ü. İktisat Fakültesi'nin) son 5,5-6 yılı(nı) yaşamış birinin, dönem boyunca edindiği yaşantı gözlemleri ile yazılıyor. Yani, fakülte tarihinin 1/10'a tanıklık etmiş biri tarafından. Bizim amaçlarımız açısından bu bir 'eksiklik' değil. Ayrıca, Fakülte'nin 50. yılında yazılacak bir yazıda, bu kadar 'kısa' bir sürece tanık olarak bu yazıya başlamak da bir '**engel oluşturmuyor**' bizce, Çünkü, bu fakültede 1 yıl dahi geçirmiş birinin —'titri' olsun olmasın— dönemi ya da genelde gördüğü eksiklikler, 'özellikler' hakkında bir şeyler söylemeye ya da yazmaya **hakkı** var. Hem, bizden çok daha önceleri de yaşamış olanlar, yaşadıkları daha uzun sürece ilişkin bir şeyler yazacak ya da söyleyeceklerdir zaten.

Ancak, tam da bu noktada, bu yazının ikincil yazılış nedenlerinden biri ortaya çıkıyor: Süreç uzadıkça —en azından bir olasılık olarak— bu son 5-6 yıla ilişkin pay ya da vurgulamalar azalabiliyor, algılayışlar farklılaşabiliyor.

Bunların yanı sıra, bu 'kısa' ama önemli döneme tanıklığı ile —her yazının yazılış 'özleminde' olduğu gibi— en azından, başka bir(inin) alçakgönüllü bakışını da yansıtmayı, denemek istiyor bu yazı.

Yazı boyunca, gereken örnekler ya da özellikler için yazılı kaynaklardan olsun, görülen/yaşananlardan, kulağımızda kalan anılardan olsun yararlanıldı. Ama, 50. yılda olmanın çok ötesinde idi bu yazının yazılış amacı: Eğitim sürecinin bütün boyutlarıyla, bunca insanı '**etkilemesine**' de bağlı olarak, son 6 yılın, başlarda umutlu, sonra gittikçe kötüleşen şartları da böylesi bir yazıyı motive etmek için yeter de artardı bile.

Aslında hepimiz biliriz, insanlar belli dönemlerin sonunda, özellikle de o kurumda resmi bir konumda iseler, o kişiyi ya da ku-

rumu överler genellikle. (Mezuniyet törenleri, lise yıllıkları vd.) Ama, incelenen bir üniversite kurum ve onun 82 sonrası aldığı hâl ise; ve yayın kataloğunun «Sunarken...»inde (s. 3) belirtilen «**öncü olmak**», yalnızca bir «**önce**» olmaya dönüşmüşse bu yapılamaz. Hem kurumun etkileme boyutları hem de niteliğinden ötürü. Çünkü «öncenin» iyi olması ve **yalnızca** bununla övünç duymak, bu anlamda, bugünü yaşayanları avutamaz. Tersine; öncenin iyi olması özellikle o günleri yaşamışları daha çok üzer; bugünkü hâle nasıl geldiğini daha iyi araştırmayı da gerekli kılar.

Hemen bunlara bağlı olarak söylenmesi gereken bir de şu var: Sistemin iç yansımalarını, ele alınan dönem ve 'mekân' boyunca vurgulamaya çalışacak, dolayısıyla da yüzey-sel ve koşullarından kopartılmış bir «bugün» eleştirisi olmayacaktır bu yazı. Fazla kapsamlı olmamakla birlikte, bugünü doğuran koşulları ve süreci izleyerek bir boyut kazandırmayı, oluşan yapılar ile yansımaları da (özellikle de bunları) ele almayı deneyecektir.

Ancak yazı, daha çok somut perspektiflidir ve İktisat Fakültesi'ndeki yaşanan somut koşullara, oluşan yansımaları daha çok ağırlık verecektir. Yani, ne 50 yıllık bir tarihçe, ne Türkiye'de okutulan iktisadın eleştirisi, ne oluşan koşulları «dönemin» koşulları ile bağlama çabası, ne de eğitim denen olayla karşılaşan her insanın kafasında olduğu gibi, bu satırların yazarının kafasında olan, «çağdaş bir üniversite nasıl olmalı?» şeklindeki ütopyamız (1) bu yazının tek karakterini oluşturmayacaktır.

Çünkü bu, tekrarları, eksiklikleri ve 'açılmamışlıklarıyla' bir **ön-yazı**dır ve bu konunun bir yazı ile kavranamayacağını yazarı da bilmektedir. Üniversite, (iktisat) eğitim(i) gibi bir konuda yazarken, hem sistemin genelde ve 'özelde' işleyişi, yansıttıkları verilmeli; hem genel/bütünsel, hem de —çözümlemek için— ayrıştırarak, tek tek; **olması gereken,**

olan ve daha iyiye varmanın yolları incelenmeli; 'eğitilen' kitlenin (gençlik) çeşitli boyutları, bilim-eğitim ortamının oluşturulması, bilimi uygulama, düşüncelerin yansıması; iletişim, öğrenme süreci, 4 yıllık yaşantı tarzı ve mekânı; bunun kullanımı, çevre koşulları, dersler; 'eğitim' kavramı, hoca/öğrenci, 'ders' kitabı, kütüphane, başarının ölçülmesi, kopya da bu düşünülenlerin bir seri yazıda inceleme da bir yaklaşımla ele alıp, düşünmenin ya da bu düşünülerlerin bir seri yazıda incelenmesinin gerektiğine de inanıyor bu satırları bir potada toplamaya çalışarak, 'geledece' 'geçilen' yaşantıdan —ki konumuzla ilgili olarak, (iktisatta) eğitim süreci— pek bir şey elde edilebileceğini sanmıyor.

Ayrıca, yazı yukarıda belirtilen kavramları bir potada toplamaya çalışarak, 'gele-
neksel' eğitim sorunu-sistem/dönemin şartları-İstanbul Üniversitesi'nin ve İktisat Fakültesi'nin özellikleri gibi içiçe geçmiş (ve hepsi de ele alınması gereken) karakteristikleri, ancak ileride yazılacak yazılarda **açılması gereken birer önerme** olarak belirtiyor.

Örneğin; toplumun yeniden resmi-ideolojik yapılmasının olduğu bir dönemde oluşumuz; bunun, ekonomik ve toplumsal 'seçişlerin' pek de insanların fikirleri sorulmadan belirlendiği bir dönem niteliği taşıması; sistemin bunalımının dünyada bazı (ekonomik) düşünceleri 'geriletip', diğerlerini 'öne çıkarışı'; bunların Türkiye'deki yansımaları; yukarıda belirtilen resmi-ideoloji ile yeniden yapılanmanın üniversitelerde YÖK dönemi ile somutlanması (2), bunun bazı eski yapılarla birleşip, bazı aksaklıkları yüzeye çıkarması, ve yansımaları ile toplumsal yapıda oluşturmaya bağladığı sorunlar, yazıda fazla çözümleme yapılmadan, bazı temel kavramlara oturtularak, (ki bunların (3) ileride açılması gereklidir) genelde birlikte ve bazan da 'örtük' bir biçimde yer alıyor.

Bu özellikleri ile yazı daha çok, «dene-me» diye nitelenebilir bizce. Genel bir çö-

zümleme yapılan ve bunu derinleştirmeye çalışan birinci bölümü, «**yansımaların**» üniversite ve fakültelerde (özellikle de iktisat'ta tabii) gözüken şekillerine kadar uzanan biraz daha raporvari-ama bazı şeyleri iyice göstermek için gereken-ikinci bölüm izliyor; ve bu bölümde yazı, klasik takımın eleştirilerin hemen ardından suçlarcasına sorduğu bazı 'alternatifleri' de (örneğin yeni bir ders programı) önererek, bir 'sonuç'a bağlıyor.

Söylemeye gerek yok ki, herkesin üniversite ve eğitim konusunda, eleştiride '**yola çıkışına**' kendi üniversitesinden başlaması doğal; ve somut örnekli bir yazı da bu zaten istenen bir şey. O yüzden yazıda «üniversite» diye geçen bazı yerlerdeki vurgu İ.Ü. İktisat Fakültesi'dir ve bu şekilde —'bilmeden'— üniversite ve İktisat Fakültesi gibi kavramlarda, bazı karşılıklı örtüşmeler sağlanmış olabilir. Ancak diğer üniversite ve kurumlardaki yansımalar da —aynı etkilere karşı, yapıların nasıl tepki verdiği anlamında da önemlidir bu,— yazılmayı bekler.

BÖLÜM I. GENEL BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

A./Müdahale dönemlerinde devletin çelişik felsefesi.

İnsanın, toplumların ve dolayısıyla da yönetenlerin (ve yönetime aday olanların) 'hamurunda' var galiba. Her toplumsal kargaşa döneminin ardından gelen müdahale dönemleri, asayişin sağlamanın (2 yönlü faydası var bunun : anlık ve düşünüp, değerlendirme yapmak için zaman sağladığından da potansiyel) ötesinde, fazlasıyla **tepkici** oluyorlar. Bu tepki, '**toptancı**' ya da **blok** halinde gelen bir tepki aslında. Hem **aceleci**; toplumsal kargaşaya hemen suçlular/suçlu koalisyonları bulmak için; (hemen '**tasfiye**' tartışılır o andan itibaren, doğrudan

ya da dolaylı) hem de —ilk özellikten de dolayı —**çözümleme ve ayırd etme** özelliklerinden yoksun.

Yani, «neydi bu kargaşa dönemini doğuran ve besleyen etkenler», «iç ve dış hangi kesimler, nasıl rol oynadılar bu ortamın oluşmasında?...» vs. gibi soruları pek sormadan, hemen «**düşman**» **belirleyip** (ya da daha önceden belirlenmiş), **teпки** vermekle 'rahatlatma' (ki altı çizili iki kavram da bunu sağlıyor). yolunu seçiyorlar... Sonra yapılmaya çalışılan ise daha belirgin: Farklı görüşleri de ortaya koyabilecek kurumları kısıtlayıp engelleyerek, toplumun toptan resmi-ideolojik yapılanma (ya da yeniden-yapılanma)sını kurmaya çalışmak. Bu süreçte ortaya çıkan ortam ise, hem bu farklı görüşlerin ortaya konmasını engelleyici, hem de bunların 'teatisi' ile geliştirilebilecek uygulamalardan (ve gelişmelerden) yoksun.

Bir diğer yalnız nitelemeleri ise şu: Oluşan bu yeni-aksak yapıyı eleştirenleri hemen, eski kargaşa dönemini istemekle suçlamak. Bu enikonu yalnız bir yaklaşım; çünkü, salt, bir 'fişleme', ile 'saptadığını' sanmaya ve, önceki ve bugünkü yapı dışında bir yapıyı düşleyememeye daaynıyor. Ne, o kargaşa dönemlerini, ne de müdahalelerin ardından oluşan aksak yapıyı istemeyip, daha farklı, daha çağdaş bir toplum oluşturulmak istenebileceği akıllarına gelmiyor pek.

Bu 'teorik' aksaklığın yanı sıra, gözden kaçan çok önemli bir şey daha var: Toptan bastırma, yıkma ve kısıtlama, 5-6 yıllık **görüntü** yılları dışında, hiç de 'istedikleri' sonuçları yaratmıyor. Onların da, 'yeni' yapıyı beğenmeyenlerin de 'arzulamadığı', tek yönlü inanç halinde ve diğer görüşlere karşı hoşgörüsüz; katı, aksak, bilgiyi tam öğrenemeyen ve dolayısıyla provokasyona karşı daha 'korumasız' kitlelerin 'yaptığı' hatalı eylemler **bu yolla** 'yok' edilemiyor ki. Çünkü sorunlar ve onların doğuran şartlar (Örneğin kitlelerin böyle dürtülmemesi için bilinçlen-

melerinin yollarını oluşturmak) temelden halledilmiyor; hep yüzeyden, hep kısa boyutlu.

Dolayısıyla; müdahale dönemlerindeki yönetim felsefemizde adamakıllı bir aksaklık var. Yönetilenlerin neredeyse bütün kesimlerine karşı güvensizlik —«siz yarattınız bu durumu!»— anlayışı ile suçlama ve yaftalamalar söz konusu; karşılıklı iletişim ile daha iyinin, daha doğrunun aranması ise pek 'mutteber' değil. Böylesi yaklaşımların ileriye doğru **biriktirdikleri** ile sonraki müdahaleye yol açıp, onun koşullarını, çizgilerini de sertleştirmesi cabası.

Her türlü talebin, demokratik kurumlarla ortaya konmasına çalışmak, genelde yönetenler için salt demokratik olmakla bağlantılı olmayabilir. (Bizim için salt bu oluşun kendisi yetse bile) Ancak burada unutulmaması gereken, daha 'hayatî' bir nokta vardır. O da : bu ortaya konuşların sistemin **varlığının** da, **sürmesinin** de 'sübabları' olduğudur.

'Yukarıda açıklanmaya çalışılan temel izlek, son müdahale döneminden sonra, birçok demokratik kurumda olduğu gibi üniversitede de —yanlış bir yaklaşımla '**propaganda**' ile '**bilimsel ele alışı**' karıştıran ve yeniden yapılanmayı sağlamaya çalışan— YÖK döneminde bütün boyutlarıyla izledi. Yine önceki satırlarda belirtilmeye çalışılan, putatapar, hoşgörüsüz görüş ve eylemler konusunda —bu noktada elbette üniversite bağlamında— söylenmesi gereken bir de şu var : üniversitedeki gerçek **bilimcilerin** ve **düşünen** insanların da en fazla 'mücadele' ettiği aynı şey. Ancak, onların **yolları** farklı: Öcelikle her türlü düşüncenin ortaya **konup**, istedikleri ve yapacaklarını belirtip, netleşmesinden yana onlar. (İster resmî-geleneksel, ister «biz firmalara % 100'ün de üstünde kâr sağlarız» diyenlerin, ister İslâmcıların, ister devrimcilerin vd.'nin görüşlerinin toplumsal yapıya serbest ve demokrat biçimde ortaya konmasından yana onlar) (4). Ve gerçek, çok bo-

yutlu düşüncelerin, birbiriyle tartışılması sö-nucu gelişen bir düşün ortamı, ve bunların varlığından, uygulamalarından yararlanabilen bir toplumdur **varılmak** istenen asıl nokta. Aksak, putatapar 'düşüncelerin' saçmalamaları ve yayılma ları değil. (5) Buna **karşı** en iyi sübapsa, toptancı yasaklamalar değil; düşünceleri, derinlemesine öğrenen, her türlü düşünceyi ele alıp tartışabilen ve onları '**hak ettikleri**' düzeyde cevaplıyabilen düşüncelerdir.

Toplumsal alanda bu anlayışın en fazla serpilmesi, öncülük etmesi gereken; toplumun çeşitli katlarındaki ve kendi içindeki (bilgiyi dahi bilmeden, öğrenmeye çalışmadan) putataparla mücadele etmesi gereken en önemli yerlerden biri de üniversitelerdir. Bu anlamda da, doğal olarak, **iktidarları** en fazla 'ilgileniren' kurumlardan biridir. Çünkü onların, bilimde ve yaşantıda resmî görüşlerin yanı sıra, değişik görüşleri sergilemeye uygun bir yapısı ve bunları sergilerken, diğer düşünceleri bilimsel 'saygı' ile —en azından çarpıtıp, tahrif etmeden— sunabilecek bir gelenekleri ve araştırma potansiyelleri vardır.

Oysa, toplumun ve üniversitenin —YÖK sistemi ile— yeniden resmî-ideolojik yapılanmasında, ('eski dönemin') birbirini kıran düşüncelerine karşı, değil gerçek düşüncelerin ortaya konup, verimli olmasını sağlayacak bir ortam, farklı düşüncelerin ortaya konması dahi istenmemiştir.

Yalnız, burada belirtilmesi gereken bir nokta söz konusu. Müdahale, doğrudan eylemlere karışmış kişilerle uğraşır, yapıları kısıtlar, ancak yeni, resmî-ideolojik kurumları daha getirmemişken, —yani YÖK öncesi 2 yılda— üniversitelerde (dendiğine göre, «uzun yıllardan beri») iyi bir ortam vardı. Ortam, elbette var olmanın yanı sıra gelişebilecek (dolayısıyla potansiyel bir anlam da içeren) bir karakter taşıyordu. Bu ortamda, düşüncelerin, kavga ile, insanların birbirini

yıkması ile değil, düşünce olarak tartışılıp konuşulabildiği ve eğitimle **aktarılabildiği** koşullar oluşmaya başlamıştı. Ve somut bir örnek olarak, İ.Ü. İktisat Fakültesi'ndeki Kasım 80 — Ekim 82 dönemi (özellikle de 81/82 eğitim yılı) sonrakilerden, her anlamda, çok daha iyi geçmişti.

Çünkü, bilgiyi ve düşünceyi anlatmak, irdelemek ve tartışmak isteyen bir çok hoca, en azından bunları yapabileceği, bunları **'sunabilecek'** bir ortamı bulmuştu. Öğrenci de, konuların verilebildiği ve potansiyel olarak farklı boyutları ile de verilebileceği gerçek bir **üniversite** ortamından hoşnuttu.

Ancak, doğrudan eyleme katılan gençlikle (ya da kesimlerle) uğraşmasını 'yoluna koyan' dönem, —belki de daha önceden kafasında olan bir şekilde— bu görece bilim-eğitim ortamını, kendi oluşturmaya çalışacağı düşünce düzeni içinde boş bırakmadı, (belkide) kendi mantığı içinde boş bırakamazdı da. Çünkü, hem bilimcileri, (yani iktidarın **söylediklerine**, kendi **konularındaki bilgilerle karşı çıkabilecek** ve topluma bu anlamda da bilgi sağlayabilecek kişileri) hem edindiği bilgilerle **donanımlı** olarak düşünen, tepki **vere-bilen** insanları, hem de —'klasik' tabiriyle— **«yarının» büyüklerini** (ki kurulmak istenen her düzen, kendine yer sağlamakta, en az bugün kadar, —kendini olumlatmak için— geleceği de programlamak istiyeyeğine göre) içeriyordu (6) bu mekân.

B./YÖK üniversitede; ya da, yeniden resmî ideoloji ile yapılanma döneminde devletin/ siyasal iktidarın çelişik felsefesi

Bu dönemde sunulan resmî ideoloji, YÖK uygulaması ile üniversiteyi de gündeme aldı ve kurduğu yapılarla, yarattığı yansımalar da gecikmedi.

Hem, önceki dönemlerde izlenen (ya da «pek izlenmeyen» mi demeli?) yanlış nüfus, eğitim ve toplumsal değerler politikaları ile

biriken bunca genç, ve onların haklı eğitim istekleri vardı üniversite kapılarında; hem de gençleri, müdahale döneminden önceki 'halleri' ve 6. no'lu nottaki algılayışlarla **'göz önünde tutmak'** gereken bir yer lâzımdı onlara. Dolayısıyla, eskiden beri süren 'kısa vadedi', ve 'yeni' acil bakışlarla, **kalkınma** amacı için, insanın niteliklerinin/nitelikli insanların artması (7) ve işgücünü **yetiştirebilecek** yatırım alanlarından biri olan üniversiteler, bu amaçla da çelişik bir şekilde, gençliğin öğretim süreleri boyunca göz önünde tutabildikleri bir yer haline getirildi. Bu yüzden de «üniversiteye girme» miti yıkılmadı; bilâkis, özendirme sürdü. Çünkü ne kadar çok insan 'içeriye alınırsa', o kadar çok insan göz önünde tutulabilirdi. Alabildiğine doldurmanın, teknik ve bilimsel kapasiteleri aşarak, en basitinden öğretimi, o dalda edinilmesi gereken 'beceri'yi bile mahfederek, **sistemin de** talep edeceği, kişilerin çıkmasını önleyebileceği; doğurabileceği birikimli süreçler ve bunların yansımaları (örneğin: 4 yıllık bir yüksek öğretim mekânının en kötü hâli ile bile —hatta bundan bağımsız olarak— kişiye bazı beklentiler yüklüyebileceği ve 4 yıl **'geciktirilmiş'** işsizliğin, üstelik bu beklentilerle ortaya çıkacağı) bu bakışla pek düşünlemezdi bile.

Bunlara bağlı olarak öncelikle, üniversite, akademi, yüksek okul gibi kurumların ve bu kurumların yaratacakları insanların ülke yaşantısının nerelerinde işlev göreceği, **farklılığı** unutulurak, düşünülmeyerek, aşağıda «eşitleme» huyumuzla her yer **aynılaştırıldı**. 'İçeri doldurma' anlayışının baskın geldiği kontenjan arttırımı, ve her yerde açılmaya başlayan yeni 'üniversite'lerle birlikte; o dalda açılan fakültelerde **programların** aynılaştırılması geldi ardından. (Böylece farklı üniversite/fakültelerden yetişmenin sağlayacağı farklı yaklaşımlar ve çok renklilik de 'kaldırılmış' oldu.) Programların aynılaştırılmasının İktisat Fakültelerindeki 'öncülüğü' ve 'şerefi' ise, —herhalde en eski fakülte olduğumuz-

dan— hazırladığı 'örnek programda İ.Ü. İktisat Fakültesi'nin oldu.

Sonuçta varılan noktayı ise somut yansımaları incelemeyen önce şuraya yazalım isterseniz: Önceki, tek yönlü, aksak, eylemlere de 'teşne', 'inanç'varî düşüncenin yerine yaratılan, o dalın 'teknik' becerisinden dahi yoksun, sanki içinden çıkılmaz bir döngü içinde üniversite dönemini «yaşayan», sunulan resmî kalıpta (ya da hiç) düşünen gençler oldu. Aynı tanımlamalar pekâlâ hocaların çoğu için de geçerliydi ve «istenmeyen»e karşı «yaratılan» buydu.

Programların aynılaştırılmasına paralel olarak, hocalar da, başta 1402 olmak üzere, bu dönemi protesto için istifadan, (görevimden alınmadan... ileride dönebilmek şansını ve umudunu yitirmemek için) 'stratejik' istifaya; siyasî umutlardan, kadrosuzluk ve «bu sistem altında kendimi geliştirebilmem olanaksız»a kadar varan nedenlerle üniversiteden 'uzaklaşınca' (bir örnek olarak İ.Ü. İktisat'ta yalnızca bizim hatırlayabildiğimiz 30 civarında hoca ve asistan var ve bunların büyük çoğunluğu da fiilen hocalık yapamıyor.) eğitimin çok önemli dayanaklarından biri daha büyük hasara uğradı.

'Kaybedilen' eğitim arkadaşları, eğitimin verilme sınırlarını aşan kontenjan artışlarıyla birlikte, YÖK'ün «haftada 10 saat fiilî ders vermek zorunluluğu» gibi somut 'tehlikeler' ise geride kalan hocaların başına yıkılınca, insanlar ve programlar da buna göre düzenlenmeye başladı.

Dönem, üniversitedeki uygulananı ile birlikte, yavaş yavaş kendine **uyumculuğun** koşullarını oluşturuyordu.

Bu birbirine bağlı kavramların gerisinde, üniversiteyi (en azından düşünce olarak) **yaşayan** ve ülkeye **katkı** yapan bir mekân olmaktan uzaklaştırma; üniversiteyi ve üniversiteliliği ve yaşantı üslubu; hoca ve öğrenci olarak zamanın farklı olarak 'üretilebildiği' bir kavram, o güne kadar olandan ('mezuni-

yetten' sonra belki sürecek, belki de sürmeyecek) farklı bir yaşantı biçimi olduğunun 'atlanması' vardı.

Eğitici kadroların eğitiminin o çoklu işlevleri, boyutları yerine resmî/ıdrarî bir meslek, bir 'yöneten-kapıkulu-tebâ' ilişkilerine dönüştürülmek istenmesinin uzantılarıydı bunlar. Ki, özerk olmayıp, siyasal iktidar ve idarenin bu kadar içine çekilmiş, bu kadar bağımlı bir kurum, onların dışında bir yaklaşım oluşturamaz; içine çekildiği yapıdan kaynaklanan yansımalarla ise, etkilenme oranı artardı.

Bu mantığın uzantılarına bağlı olarak, üniversite **farklı** bir şey düşünmesin, farklı bir şey **üretmesin**, farklı bir yaşantı sunmasın; orta öğretimin bir **uzantısı**, yani millî eğitimin, **yönetim** çizgisinin içinde, denetiminde olsun isteniyordu.

Tam bir idarî/devlet bakışla, kişinin 'fiziki varlığının' «dairede» olmasının, 'iş'lerin iyi yürütülmesine yettiğine inanılarak, hocaların imza zorunluluğu ile, 'mesai'de saat 9.00 - 17.00 arasında orada bulunmaları sağlanmaya çalışıldı. Oysa üniversite gibi bir kurumda «işlerin yolunda gitmesini» sağlayacak şeyin, fiziksel varlığın orada bulunmasının çok ötesinde olduğu kesindi. Kişinin fiziksel varlığı orada olmasa da, bilinci, yaşantısı ve yaratısı oraya (üniversiteye) dönük müydü, değil miydi; önemli olan buydu bizce.

Bu sistemde, öğrenci (çeşitli etkenlerin bir araya gelmesiyle) bir kez girdiği dalda, «hamama giren terler» espirisiyle, kendisine sunulan programın yanı sıra bazı konular «seçmek» hakkına sahip değildi. Ayrıca öğretimin sürecine katılmış herkesin, o öğretimin yönetimine de katılması ya da onu oluşturması da söz konusu olamazdı. Üniversiteler, kendi **kalitelerini** (kendilerini değil) denetleyecek —ki geniş anlamda üniversitelerin denetleyeceği en önemli şey budur bizce— bir yapı oluşturacak, bu sisteme ö-

zendirme/eleme nosyonunu yerleştirecek, öğrencilerini ödüllendirerek, (öğrenciler de hocaları ödüllendirerek) içinde yaşanan «ortamı» ve «konuyu» bilgi/keyif alınan şekle getirecek, kendi iç mekânını eğitim ve eğitim dışı faaliyetlerde geliştirmek gibi konularla uğraşacak yerae; yönetimin içinde, tepeden atanan rektörler ve onların seçtiği dekanlarla yönetilsin; (8) ders verme, salt, bir ünvana bağlansın; asistanlık kurumu, getirilen «sözleşmeli» yapısı ile yok edilsin istendi.

Sistem kontrole dayalı ve «nicel» bir başarı anlayışını içeren bir 'denetim' mekanizması olarak da «vize»yi getirdi. Çeşitli zorunluluklar yaratarak hocalara yüklenirken, idarî bir ast-üst yaklaşımını beslediği için, sisteme uyan hocalar da 'ast'larına (yani araştırma görevlilerine) yüklenirdi. **Araştırma** görevlileri, adeta adlarıyla ironik bir biçimde, 'idarî' zorunlulukları yüklenen **koşuşturma** görevlilerine dönüştüler.

Sistem, işleyişinin yanı sıra, 10 saat ders, vermek, vize vs. gibi zorunluluklarla, kapsamlı bir ders kitabının bölüm başlıkları ders haline getirilerek öğrenciye dersten başını kaldıramıyacak, ya da daha doğru bir deyişle belleğinde başka bir şeye yer bırakmayacak, programlar yükledi.

C./Uygulanan sistemin yarattığı toplumsal/psikolojik dokular

İktidar üniversitenin amacını 'unutmuş' ya da ona, —önceki sayfalarda açıklanmaya çalışılan— devletin ve kendisinin bazı amaçları ile de çelişen bir amaç yüklüyordu ve, sanki buna bağlı olarak fakülteler de, kendi **yapılarının**, bölüm ve sınıflarının, amaç ve işlevlerini unutmuşlardı. (Sistemin yarattığı yansımaların bu geçişkenliği, iletilbilirliği, ilerdeki örneklerde görülebileceği gibi hocaları ve öğrencileri de etkiledi elbette)

Örneğin 83 ders yılında, İktisat Fakültesi ders programında aceleyle, hangi ders

nereye, niçin, hangi sınıfa, öğretimin hangi ilkesine göre (örneğin süreklilik ve bütünsellik); o dersi gerektiren asgari bilgiler olup olmadığına bakılmaksızın yerleştirildi. 86/87 ders yılına kadar uygulanmış olan bu programa göre, bırakın, «Para Teorisi ve Politikası» gibi bir dersi, fiilen «Makro İktisat» dersi dahi almamış bir öğrenci, 2. sınıfın ilk yarıyılında (2. sınıfın ilk yarıyılında hâlâ «Makro İktisat» dersinin olmaması da ayrı sorun) «Bankacılık ve Mali Kurumlar» gibi bir dersi; «Uluslararası İktisat» görmemiş bir öğrenci ise; 3. sınıfta «Çok Uluslu Şirketler» gibi, «Uluslararası İktisat» dersinin içermesi gerektiği bir konuyu ayrı ders olarak görüyordu (vs... vs...).

Sistemin en önemli karakteristiklerinden biri ise, 'idarî bir yapı getirmeye çalıştığı' üniversiteye bunu bir türlü tam oturtamaması ve özellikle idari nitelikli değişikliklerin : vize sistemini, oranlarını değiştirme, kadro meselesini 'halletmeye' çalışma, programları değiştirme (İktisat Fakültesin'de 80/81 ders yılı ile 86/87 arasında, uygulanan 3 değişik program vardı) vs. her zaman gündemde olmasıyla kendine 'tarafdar' yaratmaya çalışmasıydı.

Somut bir örnek olarak yabancılaşma

İktisat Fakültesi'nde de sayı öylesine arttırıldı ki, çoğu dersi tek yarıyılık yapmak tek 'çözüm' oldu. Buna bağlı olarak 'sağlanan' ise her yarıyılıda 12-14 dersten, (8. yarıyılıda) ortalama 90-100 ders 'gören' öğrenciler ve 3 aylık bile olmayan bir sürede son derece yüzeysel olarak **geçilen** bir sürü konu; göstermelik, koşuşturmacalı bir eğitimdi. **Niye «olduğu»** bile belli olmayan, birbiriyle bağlantısı kopan, ya da yalnızca «görev ifâ eder» gibi anlatılan (ne varoluş nedeni, ne de işlevi üzerine düşünülmeyen) dersler; bu sistemde bilgi ölçme işlevi filan kalmayan, niye sürdürüldüğü bile belli olmayan, neredeyse 3 güne bir tane düşen, en az 2 hafta boyunca da günde 2'şer 3'er

uygulanarak insana başka şey düşündürtmeyen vizeler; ve derse, düşünceye, üniversiteye **yabancılaşan** öğrenciler.

Bırakın yorum yapmayı ya da o dalın teknik becerisini öğrenerek iyi iktisatçı olmak şansını, düşünmek, sevmek gibi kavramları oluşturması gereken bir ortamı bile bulamamak, ve 2. sınıfın ortalarından itibaren yükselen ve —ve sonraki yıllardaki bilgiye açıklığı da engelleyen— «Allah kahretsin! bitse de gitsek» nidâları...

Bu izlek, sonuçta şöyle bir yapı doğurdu: Bu dönemde yönetimin arzuladığı bir felsefe, (**gözetim**'nin bir derece gevşeyişi) sonucunu sayı artırılıp, içeri doğru (üniversiteye) müthiş bir doldurma ile gençlik gözönünde tutuldu belki, ama, düşen üniversite kalitesi (sistemle de çelişerek) hem «işgücü» olarak mezunların değerini düşürdü, hem de-belki de yalnız adına bağlı olarak-belli beklentiler yükledi bu dört yıl. Ancak, artan kontenjanlara karşın, sistemin talep ettiği «mezun-işgücü» için, ya belli fakülteler tercih edilme ya da fakülteler içinde talep edilme açısından «**avantajlı**» olacağı düşünülen bölümler açılmaya başlandı. Eleştirilecek olan yalnızca bu oluşturma değildi elbette; üniversitelerin kendilerini, sistemin işgücü talebine bu kadar **bağımlı** kılması ve üstelik bu 'prestij' (= pazar) için birbiriyle inatlaşan yarışlara girmeleriydi. Üstelik bu plansız, programlanmadan başlatılan inatlaşma, (örneğin, «ingilizce bölümlerini» oluşturmak) bölümün yeni, kendi sorunlarını oluşturan yanı sıra, o dalın sorunlarını da taşıyor; hem de diğer bölümler gözden çıkarıldıklarını (yanlızca üniversitenin 'verdikleriyle', işgücü fazlası olmak dışında bir işlevleri kalmıyor) farkediyorlardı (9).

Bu noktada akla gelebilecek bir soru ise şuydu: Peki niçin sosyal bilimler ve özellikle de iktisat/işletme bu kadar 'çekici' olmuştur yönetim için?

Çok açık. Birincisi; o, «ne kadar çok in-

sanı göz önünde tutarsam» anlayışına bağlı olarak, en ucuz, teknik anlamda en az yatırım yaparak kontenjan artırılabilen alanlar olarak görüyordu buraları; (açık öğretim fakültesinde kurulan ilk bölümleri de düşünelim) ve «düşünce»ye de oldum olası yakınlığı olmadığından, bu tip, düşünce üretebilecek yerler için «nerede çokluk...» kavramını bir yerlerden anımsıyorlardı.

İkincisi ise; yaşadığımız dönemde, batı sistemine, bizim pazarlık gücümüz doğrultusunda değil, onların istediği biçimde entegre olan Türkiye, «ne olursa olsun malı satmak» gibi kısa vadeli kavramlar öne geçince, (aynı şey hem dışa yönelişte, hem izlenen ekonomik politikalarla daralan iç piyasa için geçerliydi) «pazarlama», «işletme» gibi alanların 'değerinin' artışıydı. İktisat ise sanki bunların daha 'popülize' edilmiş hali ya da üçüncü hecesinin (ik-ti«sat») çağırışıyla değeri artan bir yedeği idi.

Uyumculuk :

Tüm bu süreçte, sistemin kendine uyumculuğun şartlarını oluşturmasıyla birlikte; insanlar da, karşı çıkmaların kısıtlanması, ya da belli kurumlarda/belli bir süre sonra gelişen oto-sansür ile, yeni yapıya uygun diğer bazı şartlarını da bizzat oluşturmaya başladılar. (Kaldı ki, sistem Türkiye'de, bir dönemler pek gündeme gelemeyen-'değerler' sistemini yeniden pazarlamaya ya da üretmeye başlamıştı bile.) Ve uyumculuk, aynı zamanda o işin/dönemin 'rant'ından da yararlanmak demektir.

Nasıl, adına «ithal-ikâmesi» **denilen** bir dönemde, sürekli devlet sübvansiyonları ile beslenmeye «alışmış» gruplar, «ihracata yönelik büyüme» adı verilen döneme de, yine devlet 'baba'nın sübvansiyonları ile **uyum** sağladrırsa, (bunun dışında yaşantının hemen hemen her boyutundan verilebilir bu tip örnekler) aynı uyum(culuk) ideolojisinin yan-

sımaları üniversite de görüldü: **Ve bu** anlamda YÖK, belki de doğrudan 'yarattıkları'nın dışında, ortamı oluşturmaya eski hastalıkların yeni biçimler almasını ya da ortaya öyle çıkmasını sağladı.

Örneğin, yukarda belirtilen, ve 'üst'ten gelen «zorunlu 2 vize» sistemine, çoğu hocalar **hemen** uydu. Bu da, resmî/idarî bir «emre», yaratacağı sonuçlara bakmadan ya da bundan, eğitimin amaçları için nasıl yararlanılabileceği düşünülmeden uyan bir mantığın yansıması idi; ve bu mantığa göre, 'üst' ne derse o olurdu. Oysa, ne üniversite **böylesine** bir 'üst' kavramını içeren bir yerdi; ne de vizeyi, —**böylesine** uygulamanın eğitime yarar değil zarar getireceği düşünülüyorsa— uygulanmasa bunu kontrol edecek bir mekanizma vardı ortada. İdare, hocaya sınıf listesini yolluyor, final sınavına gireceklerin yanına (+), giremeyeceklerin yanına ise (—) koymasını istiyor ve listeyi bu şekilde **kabul ediyordu**. (yani finale girebileceklerin listesini bu bildirimle göre oluşturuyordu.) Ne kaç not attığınız, ne de sınav kâğıtlarınız soruşturuluyordu. Zaten böylesi bir uygulama, teknik olarak mümkün olamazdı ve şimdiye kadar, bu konuda 1 tek müfettiş bile gelmemişti üniversitelere.

Ayrıca, uygulamada, «'başarı' oranını artırmak» diye adlandırılıyordu vizelerin gerekçesi; ancak, bunların başarı olayını ne kadar ölçtükleri bir yana, nasıl ölçtükleri ilginçti: Kurtarma vizeleri v.s. ile **geçme** kavramı tek amaç olunca —öğrencinin «hayatını engellemek» gibi kavramlar da işin içine giriyor— 'klasik' anlamda başarısız sayılan notları dahi geçiyordu. Çünkü, sistem **bu** üniversite biçimini kısa vadede/yaşanan günde olumlatmak için buna **muhtaçtı**.

Bu sistemde oluşan en kötü yapılardan biri ise öğrenci uyumculuğunun son derece artışıydı. Öğrenci, farklı diye umduğu bir kurum da —özellikle sevmek ve sağlam bir temel oluşturma için son derece önemli olan—

ilk sınıflarında, bu farklı (üniversiter) yapıyı bulamıyor; burada da (öğrenme-bilinçlenme değil) liseden de alışık olduğu (10) klasik 'başarı', 'geçme' (ki kopyanın son yıllarda artmasının **bir nedeni** de bu bizce. Alışkın olunan yapı, artık üniversite de var olduğuna göre) kavramlarının ana amaç olarak sunulduğunu görüyor. Yeni döneme uygun, yenisinden pazarlanan değerlerin de gündem de olması (örneğin salt giyim-kuşam; öyle idealler oluşturmak filan gibi 'ciddi' konular yok v.s.) ve bunların alternatiflerinin de ortalıkta pek bulunmaması ise, hem, bunlar arasında kişinin kendine göre yapacağı bir kombinasyonu engelliyor, hem de sisteme uyumculuğun zeminini oluşturuyor.

Buna da bağlı olarak, farklılığı uygulamaya çalışan hocalardan ise, 'çekinilmekte', farklılığın —başta cazip gelse de, sonra tedirginlik duyulan— 'klasik' kaderi **«üniversite»de** geçerli olmaktadır.

Olması gerekeni uygulayan, yani öğrencilere mümkün olduğunca çok şeyi iletmeye çalışan, ödevler veren, çalıştırmak isteyen hoca ise, —bu sistemde «normal» ve «anormal» kavramlarının yer değiştirmeye başlaması ile birlikte— master da bile, sitem ve şikâyetlere mâruz kalmakta, neredeyse 'yaptıkları' yüzünden suçlanmaktadır.

Eyyamcılık, başkasının sırtından emek vermeden geçinme (derse girmeden «not», sınav sırasında da çalışmadan «bilgi» elde etme v.s.) gibi oluşan yapılar ise 24 Ocak sisteminin de yarattığı; aksak kapitalizmin uygun yansımalarıdır.

Hocalar cephesinde, kendi gelişmesini yaratmaya çalışana değil; tembel, üniversite için 'zamanı' ve «verme isteği» olmayanlara; kendi değerleriyle değil; format arayan, sisteme uyumcu ve onun 'sınırları' içinde davranan insanlara ise elbette yakınlıkları ve yatkinlikleriyle daha kolay geldi bu sistem. 10 yıldır (hatta daha çok) anlattıklarını değiştir(e)meyenlere uydu bu sistem.

Çünkü, ne onları daha verimli ürünlere doğru iten «doçentlik» ve «profesörlük takdim» tezleri kalmıştı YÖK sistemi ile; (ki bunlar üniversitenin üretimi açısından da çok önemliydi ve yeni sistemde, «tez» sunabilmek gibi önem bir olay akademik kariyerin sadece çok başlarına bırakılarak önemli bir hata işlenmişti) ne, gerek entellektüel merakları ile gerekse soran-düşünen-sorgulayan tarzda yetiştirilemediği için onları dürtecek yapıda öğrencileri vardı. Ne de sistemin yarattığı tüm somut tehlike (10 saat ders vs.) ve yüklenmeler (tonlarca vize kâğıdı okumak vs.) karşısında yeni bir şey çalışmaya/çıkarmaya zamanı (ki böylesi kişilere doğal olarak daha çok zaman gereklidir) ve de **keyfi** vardı kocaların.

Ve sistem bütün idari yapısı ile birlikte yukarıya geçişe de, tam bir idarî **'terfi'** anlayışıyla yaklaşıyordu. Örneğin bu sistemde, Yardımcı Doçent olduktan sonra yükünüz hafifliyor ya da, en azından yükleri **devredileceğiniz** bir «ast»ınız oluyordu. 'Terfi', aynı zamanda klasik başarı için de aranıyor, master ve doktora katılış talebini artırıyor. Ancak, buralara «lisansda öğrenemediğim iktisadi öğrenmek», «askerlik nedeni ile» gibi master ve doktora olmaması gereken 'görevler' yükleniyordu. (Artı, burda pek itiraf edilemeyen bir korku : «öğrenciliğim —terfi ederek— sürsün, öğrencilik dışında ne/nasıl yapabilirim?» gibi neredeyse 'alternatifsizlik' doğuran daha anlaşılır bir neden de söz konusu).

Öğrencinin ise bir yukarıdaki paragrafta açıklananlar açısından durumu, çok daha vahimdi: Kendisine anlatılan (verilen) konuyu bırakın araştırmayı ya da anlamayı; ancak **ezberleyecek** zamanı, (keyfi de diyemeyeceğiz) zorunluluğu vardı. Sistem, zamanının alternatif kullanımları için de olanak, keyif bırakmadığı ya da bunları düzeysizleştirdiğinden, sonuçta verilen olduğu gibi alan (hatta onu da alamayan), ne aktarılsa kabul eden,

sorgulamaya/karşı çıkmaya bilgisi (bilgidir direnç doğuran) ve direnci olmayan öğrenciler yetiştirmeye başladı.

Bu noktada, «kişi kendini geliştirmeyi miydi?» gibi bir soruya ise şöyle cevap verilebilir: Evet; belki, **herşeye karşı** evet. Ama, özellikle o konudan zevk alabilmek ilk 2 yılda aşılammışsa, insanlar bu sistemde kendilerini uyarabilecek mekanizmalar, bulamıyorlarsa ve bilgiyi sevdirebilecek, aktarabilecek bir atmosfer de yoksa; yaşanan dönem, üniversite hüküm süren koşullar ve klasik yargılar iyice bezdirici nedenler olabilirdi :

1./Ülkede bilime ve bilimcilere geleneksel olarak verilen değer («teori ayrı, pratik ayrı» tiradı) bilindiği üzere «0'a yakındır; 'büyüklerimiz' her şeyi 'daha iyi' bilirler (belki biraz da 70'lere karşı bir 'intikamcı' tavır da etkiliyor bunu.) Sırf şu son günlerdeki radyasyon, kuduz aşısı olaylarını ve söylenenleri anımsıyalım yeter.

Bir tek örnek vereceğiz; sistemin doğurduğu dokulardan uyumculuğu da örnekliyor bu: 28 Aralık 1986 tarihli Güneş gazetesi'nden (s. 1, 11 ve M. Barlas'ın başyazısı) öğrendiğimize göre, hükümetin oluşturduğu bir kurum YÖK'ü, YÖK üniversiteleri, üniversiteler de bilimcilerini uyarışlar; radyasyon konusunda «izinsiz» beyan vermemeleri için. Ve üniversiteler de buna **uymuşlar**. Yönetimle içiçeliğin ve uyumculuğu da bu kadarı olur doğrusu.

2./Yaşanın dönemde, aksak kapitalizme uygun olarak piyasaya sürülen, **'yükselelen'** değerler arasında bilgi, bilim, bilim namusu, sindirmişlik v.s. yok. Eyyamcılık, köşe dönme, gösteriş v.s... ve, olsa olsa bilgiyi de bunlar için kullanmak var.

3./'Hoca'ları ne durumdaydı ki? En iyilerine bile verilen (genel) **toplumsal değer**, son dönemde giderek azalmış; gerek onlara, gerekse öğrenciye yönelmiş olan, devletin klasik «sen kabahatlısın», **potansiyel** suçlu bakışları yok olmamıştı. Ve insanlar için algı

depolarının **dolgunluğu** ve yaftalar/fişler (ki her ikisi de karar vermek artı yargılamak için kullanılır) elbette daha kolaydı **anlamaya** çalışmaktan. Ayrıca toplumsal değer bu dönemdeki göstergesi olan **para**'dan nasiplenişi de iyice azdı üniversitenin. Sistem, konumuna göre, az maaşla, ya işinden sıkılma, ya da para kazanmak için başka şeylerle uğraşmak durumunda bırakıyordu hocayı.

4./Son dönemdeki yapıdan kaynaklanan «üniversite okuyacan da ne olacak?» imajına bağlı olarak, öğrenci de dört yıl sonunda, sadece, okuduğu dal ya a vasıfları ile değil, yine «tanıdıkları» ile iş bulunca...

5./Yaşanan üniversiteler ortamının (hocalar, ersler v.s.) keyif verecek motive, edecek yapıdan uzaklığı da üniversite gençliğini bezgin, kötümser ve coşkudan yoksun kılıyor; hiç bir şey dürtemiyor ya da tepki verdirtmiyor onlara.

Bu, zamansızlıktan da doğan, ama sanki **daha da** önemli bir yansıma. Bu etkiyi görmek için, aşağıda verilen örnekteki «sinir hastalığı» sözcüğünü biraz farklı ya da geniş düşünmek yeter :

«Çünkü sinir hastalığı da **bulaşıcı** bir şey. Hem öyle mikrop almakla değil, bir insanın **umutsuzluğunu** derinden algılamakla **bile** geçebilir». (Tezer Özlü/«Çocukluğun Soğuk Geceleri», 1b. 1980, s. 57; **vurgular** bizim).

Ve 'dolu' zamanları (ders, üniversiter yaşantının kendisi v.s.) insana yeni zevkler, **meraklar** aşılmalı, yeni sorular ve çözümler üretmeliydi ki, geleneksel olarak «boş» diye adlandırılabilen zamanlar da dolu geçebilsin.

Diğer genel yansımalara gelince : Üniversiteye bir yaşantı üslubu, hayat içinde alınan bir tavır, bir düşünce üretimi ve yorumlama olarak bakamamanın yanı sıra, o dalın teknik bilgi ve becerisi de (ki bu dallarda çok da kopuk değildir bunlar birbirinden) verilemediği için — burada beceri ka-

zandırılmama sadece önceden 'avantajlı' olanların yine öyle kalmasını sağlayacağından, demokratik de değildir — öğrenciler üniversiteye olan güvenlerini **yitirdiler**. Bunun sonucunda ise, 4 yıl sonunda, «ne olacağız?» sorusu ve paralel olarak sorulan «siz niçin üniversitede kaldınız?» sorusu gündeme gelecektir. (Aslında salt bu soru bile «üniversiteli olmak» kavramına nasıl bir toplumsal değer atfedildiğini çok güzel özetliyor.) Ona 'verilen', amacı olmayan bir eğitimin sonunda sorulan «bunu niçin okudum?» sorusu, sanki bir «günah işlemiş olma» gibi sorulmaktadır. (Böylesi bir noktaya getirilmiş bir insan içinse, üniversiteyi hiçleyen bir bakışa geçmek ya da itilmek, sadece ve sadece bir derece farkından ibarettir.)

Üniversiteye bir yaşantı üslubu olarak, yaşantının zenginliğinde ve çeşitliliğinde bakmamak, eski dönemde, her türlü düşüncenin ortaya konmasını, hoşgörülü olmayı engellemiş; tartışmaların kalite/düzye ekseninde olmayıp, kısır ve düzyesiz-ideolojik tartışmalar olmasını doğurmuştur. Şimdi ise aynı bak(amay)ış, resmî-dışı görüşlere olanak tanımamayı doğuruyor ve yeni bir tür hoşgörüsüzlüğü hem sergiliyor hem de tohumlarını ekiyor .

Sonuçta, «tüketim ideolojisi» kavramının tam bir örneği olup, dönemin salgıladığı koşullarla da uyumlu olarak, hocalar için de, öğrenciler için de gelip, **geçilen** mekânlar oldu üniversiteler. (Ki bu kavram, üniversiteyi bir yaşantı üslubu, eğitimi bir süreç olarak gören kavramın **tam tersi**.) Bu yapıdaki «üniversite öğrenciliği» ise bir **meslek** (sonunda pek meslek kazandırmıyor ama, kendisi meslek)tanımlaması adeta ve saat 8.30 - 12.30 gibi bir «çalışma/iş yerinde bulunma» saatine sahip.

İçine girildikten sonra «bir ân önce bitse de gitsek» denilen bu yerde, baş-

larda açıkladığımız çelişik felsefelerle, «O-yalama», klasik «devleti kurtarma felsefesi» ve pratik/kısa vadeli 'çözümler' uğruna, insanlar resmi ideolojiye sokularak, kuşaklar 'yok ediliyor'. Bu (değer) sistem(i) içinde söylenen : «geliniz, mutlaka geliniz; sonra da geçiniz, ama, kök salmadan geçiniz; geçerken de değerleriniz değişsin, kırılsın, bezginleşsin; 4 yıl kaybolsun; n'apalım, yüce devlet sağolsun» (sanki devlet insanları dışında bir şey için var da..) tavrı ile üniversiteyi de, resmî ideoloji aktaran yerlerden biri konumuna sokmak. Hocalar da 'bu sistem içinde «bitse de gitsek» deneceğini sanki biliyor ve sistemin istediği resmî 'başarı'yı da göz önünde tutarak, öğrenciler bir an önce geçsinler, **gitsinler** istiyor.

Tüm bunlara, ilkokuldan itibaren —okuyan ya da okumaya aday kitle için— süren garip bir okul/üniversite yaşam-tısı koşullanmışlığı, hattâ 'mahkûmiyeti' (sanki bunun dışına düşülse ne yapılacağı bilinemezmiş, dünyanın sonu gelmiş gibi) eklenir; bir de bu, geçen hayata kapılmak, kendini avutmak/kandırmak/savunmak ('itiraf' her zaman zordur) gibi kavramlarla birleşirse, farklı bir çıkış düşünemiyor gençler.

Aslında tam da burada, daha öncede sorulmuş ama bir daha sorulması gereken bir soru var: Tüm bu birbiriyle çelişen, kısa vadeli amaçlarla, bu felsefe ile nereye kadar idare edebilir? Yazının bu ilk kısmında açıklanan şekli ile : teknik beceriden yoksunluğun sistemin talepleri ile de çelişmesi; buna çözüm diye getirilen ayırıcı bölüm/üniversite yapısı; beklentilerle yüklenmiş gençliğin varlığı; onların demokratik talepleri; sistemin birikimli süreç olarak beslediği hoşgörüsüzlükler ve sorunlar, kulak verme yerine, hep ileriye doğru atmalarla nereye kadar götürülebilir? Ve bu politikaların 'iyi'/istenilen sonuçları vereceğini de kim garantileyebilir?

DİPNOTLAR

- (1) Ütopyalar, geleneksel yaklaşımlar tarafından pek sevilmezler. Yaşanan ya da olanın koşullarından süzülür; kendi içlerinde tutarlı bir yapıya ulaşmaya ve 'olanı' değiştirmeye çalışırlar da ondan. Bu yapıları ile, geleneksel yaklaşımların tercih edeceği, «hayaller gerçek olsa»dan farklıdır.
- (2) YÖK'ün gerisindeki ideolojinin ortaya konması ve sorgulanması konusundaki bir 'talep' için, bkz. **Gencay Gürsoy**/«İkinci YÖK Reformu», **Yeni Düşün**, Kasım 1986, s. 27-28.
- (3) Bu temel kavramlardan bir tanesi, genelde, sistemin işleyişi ile de ilgili olan, ama belli 'dönemler'de (bunalım) artan ve 'ülkelerde' de değişik oluşumlar gösteren - «Tüketim İdeolojisi». Ancak bu kavram, klasik metalaştırma kavramından ibaret değil. Bu kavramı ilerleterek, bunun yaşantının bütün boyutlarını nasıl ve ne biçimde etkilediğini araştırıyor. Ve «sistem ilişkileri» gibi zaman zaman 'içeriksizleşen' bir tanımlamanın, ilişkiler ve olaylar bütününde çözümlenmesi, böylece soyutlamanın da zenginleştirilmesine çalışıyor. (Bunların, 'anlamanın' ötesinde, ona göre 'yapılacakların' koşulları açısından da önemi olduğunu belirtmek ise —belki de— gereksiz.)
- (4) Nedeni çok açık: 'Ortaya çıkamayıştâ', 'gizlilikte', yönetimin, o görüşleri «illegal» olarak kabul etme ve geniş kamuoyuna da öyle sunmak gibi bir 'yararı' olabilir; ama demokratik açık görüşlerin kesinlikle zararı söz konusudur. Çünkü, ortaya çıkamayanların hakları yansımadağı gibi, bunlar, 'açık'laşmaya çalışan görüşlerin —bu durumda çok da doğal olarak— içinde yer almaya çalışırlar ve kavramların, algılanışların **karişmesine** yol açabilirler.
- (5) Burada **Gresham Kanunu**'nun geçerli olduğunu sanmıyor bu satırların yazarı. Şimdiye kadar 'kötü', 'iyi'yi kovmuşsa 'piyasadan', bu piyasadaki ortamı yanlış oluşturmaktan ya da hiç oluşturmamaktan kaynaklanıyor.
- (6) Tam bu noktada, toplumdaki **geleneksel** bakışların, üniversite ve yaşanan dönemle bileşkesini de örnekleyebiliyoruz aslında. (Üniversite) gençliği bir yaş olmanın ötesinde bir anlam 'kazanarak', hata yapma kabiliyet(sizliği) dönemi 'olmuş'; her olası büyük kitle gibi çekinildiğinden de, düzene sokulmak, 'üşütüp/çarpılmasın' diye de 'cereyan'lardan korunup, şekil verilmek istenen bir kitle olmuştur.

- (7) Bu satırların yazarı kalkınma kavramını, salt istatistiklere bakarak vurgulayanlardan (Yönetim) 'biraz daha' geniş düşündüğü için «işgücü» deyimini ile yetinmedi; insan ve insanın niteliklerini artırmasını da ekledi.
- (8) Kişisel olarak, bu —neredeyse birer kişilik— «seçme» işlemlerinden yarar umanlar olabilir. Ancak, unutulmamalıdır ki bu «seçme», yine birer kişilik olarak kendi negatif kavramları olan 'seçmeme' ya da «görevden alma»yı da içerebilir. Ve, tam da bu düşüncenin «seçilen»e 'hissettirilmesi, onun —seçilmesini sağlayan— çizgi dışına çıkmaması kontrol altına alınabilir.
- (9) İngilizce bölümleri konusunda doğabilecek sorunlar için bkz. **Gül G. Turan** / «Üniversitelerde Eğitim Fırtınası», **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1986, s. 2.
- (10) Bu yazıda, «lise» kavramına karşı biraz ayıp ettik gibi geliyor bize; ancak liseler, hem gerçekten milli eğitimle olan bağıyla, yönetimin istediği, ve genellikle de toplumdaki 'klasik' bakışlarla örtüşen bir yapıdadır, hem de —aslında ilkokuldan beri gelen— aksaklıklardan acilen kurtarılmalı, farklılaştırılmak zorundadır. Kendine has farklılıklarını, düzeylerini sürdüren liseler için «sözümüz meclisten dışarı» tabi. Onlar, bu haliyle «üniversite»yi bile geçerler.

Katma Değer Vergisinde Yapılan Son Değişikliğin Stratejisi

İzzettin ÖNDER

Dr. Önder, İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde profesör.

1985 yılında uygulamaya konulan katma değer vergisi, ilk uygulama yılında dahi o yıl için öngörülmüş olan 762 milyar lira geliri aşmış ve, Aralık 1986'da, henüz uygulamasının ikinci yılını doldururken genel bir oran arttırımına sahne olmuştur. Bu iki gösterge, katma değer vergisinin, kamuya gelir sağlama açısından ne kadar güçlü bir araç olduğunu göstermektedir. Gerçekten batı ekonomilerinde de masif gelir sağlayan temel vergi olarak kabul edilen katma değer vergisi, bir çeşit yayılı muamele vergisi olarak genellikle fiyatların içinde gösterildiği için, dolaysız vergilerde olduğu gibi doğrudan hissedilmekte ve bundan dolayı da çok büyük bir dirençle karşılaşmamaktadır. Bu psikolojik faktöre ilave olarak, vergi, çok yaygın bir tabana oturduğu için, tarifede yapılan ufak bir arttırım dahi kamuya ciddi boyutlarda gelir sağlayabilmektedir.

Katma değer vergisinin, bir yandan toplamca psikolojik olarak dolaysız vergilere oranla düşük düzeyde algılanması, diğer yandan kamu kesimine önemli gelir sağlayabilme üstünlükleri yanında, tüm dolaylı vergilerin genel özelliğine paralel olarak artan gelirler karşısında adaletsiz olma özelliği de gündemde bulunmaktadır. Verginin, artan gelirler karşısında fiili vergi yükünün azalan oranlı bir eğilim gösterme özelliği, gelir dağılımının bozuk olduğu koşullara geçildikçe yükselmektedir. Buna karşılık, gelir dağılımının görece adil olduğu koşullarda bireysel harcamaların gelirler içindeki payının ve bireysel harcama kalıplarının toplumsal ortalamalardan sapma olasılığının düşük olması, verginin söz konusu adaletsiz etkisini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, gelir dağılımının oldukça düzgün olduğu bir ülkede, örneğin İsveç'te, söz konusu verginin düz oranlı olması fazla bir sakınca taşımadığı halde aynı nedenle, gelir dağılımının bozuk olduğu bir ekonomide verginin düz oranlı uygulanması hem vergi adaleti hem de kaynak dağılımı

açılardan ciddi sakinçalar taşır.

Gelir dağılımının bozuk olduğu ekonomilerde, dolaylı vergilerin adaletsizlik yaratması, harcamaların artan gelirler karşısından görelî olarak azalması, buna bağılı olarak da vergi yükünün yüksek gelirlerde hafiflemesi sebebine bağlanmaktadır. Gerçi gelir tipi veya gayrisafi hasıla tipi katma değer vergilerinin sadece tüketim değil, yatırım harcamaları üzerine de oturduğu ve bundan dolayı söz konusu adaletsizlik faktörünün zayıfladığı düşünülebilir. Ancak, safi veya gayrisafi yatırım harcamaları üzerine oturan katma değer vergisi de üretim ve pazarlama aşamaları içinde nihai tüketiciye aktarıldığı için, nihai vergi yükü açısından temel kriter, nihai tüketim harcamaları olmaktadır. Böyle olunca, farklı gelir düzeyine sahip bireylerin harcama kalıplarına göre oluşturulan istisnalar sistemi ile, genelde düşük gelir gruplarınınca tüketilen mal ve hizmetler vergi dışı tutulurken, yüksek gelir gruplarınınca tüketilen mallar üzerine yüksek oranda vergi salarak, artan gelir karşısında vergi yükünün gerileme hızı yavaşlatılabilir.

Gelir dağılımının bozuk olduğu ekonomilerde tüketim kalıpları, düzgün gelir dağılımındaki bileşiminden fazlaca sapmış olduğundan, bu tür ekonomilerde dolaylı vergilerin, kaynak dağılımı açısından ciddi bir işlevi de, bir yandan nisbi fiyatları bozarak, diğer yandan yüksek masetme kapasitesi yaratarak, tüketim kalıplarını olabildiğince düzeltmektir. Bu amacı yönelik bir dolaylı vergi ise, hiç kuşkusuz bir yandan istisnalar sistemi ile, diğer yandan da farklı oran yapısı ile ayırıcı bir yapı niteliği göstermektedir.

Görülüyor ki, gelir dağılımının bozuk olduğu ekonomilerde katma değer vergisi uygulandığında, vergi adaleti ve kaynak dağılımında etkinliği sağlayabilmek için, verginin istisnalar sistemi ve farklı tarife yapısı ile ayırıcı nitelik taşıması gerekmektedir. Ancak

açıktır ki, ekonomik ve sosyal amaçlara yönelik önlemler paketi, hiç kuşkusuz, bir yandan verginin gelir sağlama potansiyelini kısacağı gibi, diğer yandan da vergi kapsamına giren ekonomik ünitelerin psikolojik duyarlılık sınırının aşılmasına yol açacaktır. Böylece, bir tarafta, vergilemede adalet ve kaynak dağılımında etkinlik sağlamaya yönelik amaçlar kümesi ile, diğer tarafta toplumdan gelebilecek psikolojik tepkiyi hafifletmeye ve kamu kesimine bol gelir sağlamaya yönelik amaçlar kümesi arasında bir çatışma ortaya çıkmış olmaktadır. Bu çatışma, gelir dağılımı bozuldukça keskinleşecek, gelir dağılımı düzeldikçe hafifleyecektir. Gerçekte de, gelir dağılımı bozuldukça, katma değer vergisi uygulamasında adaleti sağlayabilmek için, geniş istisnalar ve farklı oranlı tarife yapısı uygulamasına gidilmesi gerekmektedir. Ancak, böyle bir uygulama geliştirildiğinde, hem önemli kamu gelir kaybı ortaya çıkmakta hem de vergi kapsamına alınan mal ve hizmetlerle ilgili ekonomik ünitelerin psikolojik tepkisi yüksek olmaktadır.

Katma değer vergisinin nihai yükümlüsü tüketiciler olduğu halde, vergilendirilen mal ve hizmetlerin üretim ve pazarlama zincirinde yer alan firmalar da nitelik olarak ara ödeyici olarak sisteme dahil olmaktadır. Zira verginin tüketiciye aktarılması aşaması gerçekleşinceye kadar bu üniteler nakit yükü çekmekte, bazan da bu yükü yüksek faizle finanse etmek zorunda kalabilmektedir. Bundan başka, vergi mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarını, koşullara bağılı olarak, bir dozda arttırdığı için, bu malların piyasaları daraltılmış olmaktadır. Aslında, verginin tüketim kalıplarını değiştirmesi bu etki ile ortaya çıkabilir ve tüm ekonomi açısından bu etki amaçlanmış olabilir. Ancak doğrudan bu etki alanına giren firmalar, eski piyasa paylarını elde edebilmek için türlü karşı önlemler geliştirebilir, bu arada vergiye karşı tepki ise, bunlardan biri olabilir. Bu durumda istis-

nalar sistemi genişledikçe, vergi bir takım mal ve hizmetler üzerinde yoğunlaşacak, bu uygulama ise, söz konusu mal ve hizmetleri üreten ve pazarlayan firmaların tepkilerinin belirginleşmesine yol açacaktır. Görülüyor ki, tepki doğrudan tüketici grubundan değil, üretici gruptan gelmektedir. Tüketicilerin bilgi kaynaklarının yetersiz veya yanlış olması, kendilerinin iyi organize olmaması, yoğun ve etkili tepki geliştirmelerini önlemektedir.

Katma değer vergisinin gelir dağılımının bozuk olduğu, özellikle gelişmekte olan ülkeler koşulundaki konumunu tamamlayabilmek için, soruna bu aşamada da kamu kesimi yöneticileri açısından bakmak gerekmektedir. Belirli kamu hizmetlerini yüklenmiş olan kamu otoriteleri, yoğun gelir ihtiyacını gidermeye çalışırken, başvuracağı gelir kaynakları arasında, düşük tepki yaratanlara göreli öncelik tanıyacaktır. Böylece, vergi nedeni ile oluşabilecek olumsuz politik etkiyi olası en düşük düzeyde tutmaya çalışacaktır. Bunu yaparken, doğaldır ki, vergi adaleti ve hatta kaynak dağılımı endişesi de kamu otoritelerinin gündeminde bulunacaktır. Ancak, yine doğaldır ki, tüm bu amaçlar belirli bir etik anlayışı açısından sıralamaya koyularak izlenmeyecek, fakat politik etkilerine göre göz önünde bulundurulacaktır. Nitekim bu yaklaşım çerçevesinde hareket eden kamu otoriteleri, vergiler paketi içinde çeşitli bileşimleri bu doğrultuda seçmekte ve vergileme yanında borçlanma seçeneğini de yine aynı doğrultuda kullanmaktadır. Bu gösterge bizi vergiler demetinde dolaylı vergilere doğru yönlendirmekte, bu uygulamada ise, tabanı geniş tutmaya zorlamaktadır. Hiç kuşkusuz, tüm bu esas ve detay seçimleri, toplumdaki güç dengelerinin bileşkesine uygun olarak gerçekleşmektedir.

Türkiye'de iki yıldır uygulanan katma değer vergisi, Aralık 1986'da bir yandan genel oran arttırımı diğer yandan da oran hafifletilmesi yönünden bir değişikliğe uğradı.

Vergi oranı % 10'dan % 12'ye çıkartılırken, temel gıda maddelerindeki % 0'lık uygulama sürdürüldü, basılı eserler, sağlık hizmetleri, ilaçlar ve bazı tarım girdilerinde vergi oranı % 5 olarak kararlaştırıldı. Bu değişikliği değerlendirirken bir noktayı göz önünde bulundurmak yararlı olur kanısındayım. Bakanlar Kurulu, lüks tüketim maddeleri üzerindeki vergiyi % 15'e çıkartmaya yetkili iken, bu yetkisini şimdilik kullanmadı ve yukarıda özetle verilen değişikliği yeğledi.

İlk bakışta her iki değişiklik senaryosu da verginin ayırıcılık niteliğini arttırmaktadır. Yapılan değişiklik ile vergi oranları % 0 ile % 12 arasında değişmiş oldu. Bakanlar Kurulunun yetkisi uygulansa idi, vergi oranları % 0 ile % 15 arasında değişecekti. Ancak, ikinci senaryoda, halen % 5 oranına tabi olan mal ve hizmetlerle ilgili uygulamanın ne olacağı bilinmediği için bu rezervasyonla, denebilirki, ikinci senaryonun vergi yapısında yaratacağı ayırıcılık niteliği birinciye göre daha şiddetli olacaktır. Temel gıda maddeleri ve sağlık hizmetleri ile ilaçlara olan talep elastikiyeti zayıf olduğundan, bu mal ve hizmetler üzerindeki düşük oran uygulaması vergi adaleti açısından olumlu olmakla beraber, kaynak dağılımı açısından yeterli görülemez. Kaynak dağılımında etkin sonuç, lüks mallar üzerine salınacak yüksek oranlı vergilerle sağlanabilir. Bazı ithal malları üzerine uygulanan fon sistemi bu amacı bir dereceye kadar sağlamamakla beraber, aynı küme içine girebilecek tüm malları kapsamadığından, yeterli olamamaktadır.

Bu koşullarda, % 0 ve % 5 uygulamaları olumlu karşılayarak, sadece lüks mallara uygulanan oran % 15'e yükseltmek yerine, genel oranı % 12'ye yükseltme operasyonunu politik baskıları hafifletme, fakat bu oranda vergi adaleti ve kaynak dağılımı etkilerini göz ardı etme şeklinde nitelendirme yerinde olur.

Katma değer vergisi, gelir ve kurumlar

vergileri ile peşin ödeme sistemi içinde ilişkilendirildikleri için, vergi oranının yükseltilmesi, firmalarca sadece katma değer vergisine değil, fakat aynı zamanda gelir ve kurumlar vergileri ile ilgili peşin ödemelere karşı da bir tepkinin geliştirilmesine yol açabilir. Bu oluşumun gerçekleşmesine bağlı olarak gelir ve kurumlar vergileri alanında da adaletsizlikler ortaya çıkabilir.

Verginin makro etkisi ile ilgili bir noktayı da açıklığa kavuşturmak gerekiyor. O da, kamu gelirlerinin artması sonucunda bütçe açığının küçülerek veya tamamiyle kapanarak, enflasyonist açığın ortadan kalkacağı görüşüdür. Doğruluk payı çok yüksek olan bu görüş, katma değer vergisi veya firmalar üzerinde benzer etki yaratabilecek diğer vergiler söz konusu olduğunda geçerliğini kısmen yitirebilmektedir. Mal ve hizmetler üzerine salınan dolaylı vergiler piyasayı kısıtıcı dozda, firmaların satış ve üretim kapasitelerini olumsuz yönde etkiler. Özellikle anti-enflasyonist önlemlerin yoğun olarak uygulandığı dönemlerde bu etki daha da şiddetli hissedilir. Bu olumsuz ve daraltıcı etkiye karşı direnen işletmeler bir yandan kredi taleplerini yoğunlaştırırken, diğer yandan da vadedi satışlarını arttırabilir veya son yıllarda ülkemizde de görüldüğü gibi hazine bonusu gibi para benzeri araçların piyasada dolamına yol açabilir. Tüm bu karşı önlemler enflasyonist etki yaratma gücüne sahip bulunmaktadır. Bu nedenle, salt vergi olayını, emin gelir kaynağı olarak algılayıp, enflasyonu önleyici kesin çare şeklinde düşünmemek, vergileme sonunda oluşacak tüm olaylar zincirini de dikkate almak gereklidir.

Katma değer vergisi ile ilişkili tartışmaların son halkasını, hiç kuşkusuz, vergi iadesi oluşturmaktadır. Vergi oranının, genelde % 12'ye çıkması, vergi iadesinin etkinliğini bu dozda azaltan bir faktör olmuştur. Aslında vergi iadesi iki sebepten, zaten bir adalet aracı olarak görülmemelidir. Bunlardan

birincisi, vergi iadesi tüm gelir vergisi yükümlülerine yapıldığı için, ücret gelirleri ve ücret dışı gelir sahipleri arasında nisbi iyileştirme rolünü yitirmiş bulunmaktadır. İkinci sebep ise, vergi iadesinin tüm toplu sözleşme ve ücret-maaş arttırmalarında, bir ücret elemanı gibi gündemde alınmasıdır. Böylece, vergi iadesi maaş ve ücret arttırmaları üzerinde geriletici bir etki yapmaktadır. Bu yönü ile vergi iadesi olumsuz bir rol oynamaktadır.

Artan kamu harcamaları karşısında gelir arayışı içine giren kamu otoritelerinin çeşitli gelir kalemleri arasında seçimlerini yaparken politik etkinlik diye adlandırabileceğimiz kriteri kullanmaları her dönem ve koşulda tam geçerliliği olan bir olgudur. Bu kriter uygulanırken, vergide adalet, kaynak dağılımında göreceli etkinlik v.b. gibi sosyal ve ekonomik amaçların da gündeme gelebilmesi, halkın tüm bu konularda bilinçlenmesi, doğru bilgilenmesi ve tercihlerini etkin bir biçimde yansıtabilme olanaklarına sahip olması koşullarına bağlı bulunmaktadır.

Arap Harfli Türkçe Siyasal İktisat Kaynakçası (1852-1928): (I)

Kadir YERCI

Yazar, Marmara Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler
Fakültesi'nde araştırma görevlisi.

Latin harflerinin kabul edilmesinden önceki dönem ile ilgili olarak, Türk kültür tarihi genelde kaynakçasızdır. Osmanlı toplumsal ve düşünsel tarihinin bu kaynakçasızlık karşısında 'doğru' çözümlenip yazılamayacağı da açıktır. Buna karşın, bu alandaki ilgisizliğin süregittiğini görüyoruz. Oysa, 1928'den önceki dönem, Arap harfi Türkçe yapıtların baskın olduğu dönem olmakla birlikte, kullanılan abece (alfabe) yalnızca Arap abecesi değildir. Bunun yanı sıra, Grek abecesi, Ermeni abecesi, Kiril abecesi, İbrani abecesi ile de **Türkçe** yapıtlar yayınlanmıştır. Bunların tümü kaynakçaya gereksinim göstermektedir.

Burada verilen kaynakça, Arap harfli Türkçe siyasal iktisat kaynakçasıdır. Hemen belirtelim ki, bu kaynakça, iktisat-maliye-ticaret kaynakçası değildir. Bu geniş anlamıyla hazırlanacak bir kaynakça, binikiyüz dolayında kaydı içerebilecekti. Ancak, bu 1200 kaydın, Osmanlı siyasal iktisat düşüncesini **doğrudan ve dolaylı** yansıtan bölümü ikiyüzelli dolayındadır. İşte bizim burada verdiğimiz kaynakça, bu 250 kaydı içermektedir.

I. SİYASAL İKTİSAT KURAMI. A — Genel. B — Ders Kitapları. II. İKTİSAT TARİHİ-MALİ TARİH. III. KAMU BORÇLANMASI VE DÜYUNU UMUMİYE. IV. SOSYAL SİYASET-SENDİKACILIK. V. YABANCI ÜLKE EKONOMİLERİ. VI. DİĞER.

I. SİYASAL İKTİSAT KURAMI

A. GENEL

Ahmet Hilmi

İlm-i tedbir-i servet. ?

Ahmet Mithat

Ekonomi politik.

İstanbul, 1296. Kırkanbar Mat. 190 s.

«Tercüman-ı Hakikat Tefrikalarından Mühassıl

Yeni Kütüphane»

Ahmet Mithat

Hall ül lükad.
1889.

Ahmet Mithat

Teşrik-i mesai, taksim-i mesai.
İstanbul, 1296. Kıranbar Mat. 83-133 s.
«Yeni Kütüphane»

Ahmet Tevfik

Bilâvasıta tekâlif kanunları ve tatbikatı. 1. ks.
İstanbul, 1330. Kanaat Mat. 448 s.
«Maliye Kütüphanesi Adet: 15»

[Akçura,] Yusuf

Eski Şura-yi Ümmet'te çıkan makalelerimden.
İstanbul, 1329. Tanin Mat. 60 s.

[Akçura,] Yusuf

Siyaset ve iktisat hakkında birkaç hitabe. 16 Ey-
lül 1335 — 23 Nisan 1340.
İstanbul, 1924. Yeni Matbaa 221 s.
«Neşreden: Kitabhane-i Hilmi»

Akyiğitzade Musa

İktisat yahut ilm-i servet. Azadegi-i ticaret ve usul-i
himaye.
İstanbul, 1314. Karabeş Mat. 62 s.

[Akyiğitzade] Musa

İlm-i servet veyahut ilm-i iktisad.
İstanbul, 1316. Mekteb-i Harbiyye Mat. 264 s.

Andrew

İş imparatorluğu — Gençlere tarik-i muvaffakiyet.
y.y. 1912. Şems Mat. 6 + 291 s.
«Millet Kitaphanesi Adet: 15»

Avanzade M[ehmet] Süleyman

Alman usulü ticaret ve servet usulleri.
İstanbul, 1335. Matbaa-i Orhaniye 24 s.
«Osmanlı ve Alman Muhadeneti Kütüphanesi Adet:

6»

Aynizade Hasan Tahsin

Muhtasar ilm-i mâli
İstanbul, 1913. Kanaat Mat. 624 s.
«Kanaat Matbaa ve Kütüphanesi»

Baymbitef

Siyasi iktisad.
Kazan, 1922. İki Numaralı Devlet Matbaası 328 s.
(Tatar Lehçesiyle)

«Şark Komünistleri Merkez Buyurasının Neşriyatı»

Beaulieu, Paul Leroy

İlm-i usul-i maliye. I. Cilt. Çev. Hüseyin Kâzım.
İstanbul, 1880. Mihran Mat. 165 s.

Beaulieu, Paul Leroy

Servetini tenmiyye ve hüsn-i idâre sanatı. Çev.
Arapzade Cevdet.
İstanbul, 1332. Matbaa-i Amire 481 s.
«Maarif-i Umûmiyye Nezareti Telif ve Tercüme
Kütüphanesi Adet: 60»

Blincton, Gerard Fines

Maişetimizi istihsal. Hergünkü iktisadiyata iptidai
bir medhal. Çev. Halid (Çerkeş Şeyhizade).
İstanbul, 1925. Cumhuriyet Mat. 153 s.
«Ankara Anadolu Maarif Kitaphanesi»

Bugdanof, A.

Suallî — cevablî ilm-i iktisad.
Bakü, 1922. Birinci Hükümet Matbaası.
«Azerbaycan Komünist 'Bolşevikler' Fırkası Merke-
zi Komite Tedyat Teşvikat Şubesinin Neşriyatı. İlmî
Sosyalizm Kütüphanesi Sayı: 1»

Cavit Bey

Maliye?

Durkheim, Emile

İçtimâi taksim-i amel. Çev. O[rhan] Mithat.
İstanbul, 1339. Matbaa-i Amire 402 s.
«TBMM Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı.
Adet: 4»

Durkheim, Emile

İçtimâi taksim-i amel. (2. bs). Çev. O[han] Mithat.
İstanbul, 1339. Matbaa-i Amire 402 s.
«TBMM Hükümeti Maarif Vekâleti Neşriyatı.
Adet: 4»

Dvine, Edward T.

Kadının iktisadî vazifesi. Çev. İhsan [Sungu].
İstanbul, 1341. Matbaa-i Amire 8 s.

Faquet, Emile

Liberalizm yahut hürriyetperver bir hükümet na-
sıl hareket eder? Çev. Hasan Vasfi.
İstanbul, 1326. Sancakçıyan Mat. 208 s.

Faquet, Emile

Vatan — vazife. Çev. : A. Naci — Asım Tevfik.
İstanbul, 1328. Şems Mat. 141 s.

«Millet Kütüphanesi Adet: 20»
«Evâmir-i Aşere Adet: 1-2»

Franklin, Benjamin

Tarik-i servet.
İstanbul, 1286. Mühendisoğlu Ohannes Mat. 25 s.

Franklin, [Benjamin]

Tarik-i refah. Çev. Reşad.
Paris, 1286. V. Janson Mat. 30 s.

Franklin, [Benjamin]

Tarik-i refah. Franklin'in servet hakkındaki ne-
sayihi ve tercüme-i hali, 2. bs. Çev. Ebuzziya Tevfik.
Saraybosna, 1326. 30 s.
«Saadet Kütüphanesi»

Franklin, Benjamin

Tarik-i servet ez Hikmet-i Ricardos, Çev. Bedros
Hocasaryan.
İstanbul, 1296. Mühendisoğlu Ohannes Mat. 25 s.

Garnier

İlm-i umûr-ı maliyyeden rüsumat hakkında bir fık-
ra tercümesi. 1. ks. ? 64 s.

Gasson, Herbert N.

İş. Ticaret âleminin 16 düsturu. Çev. Mubahat.
İstanbul, 1928. İktisat Mat. 141 + 3 s.

Gide, Charles

İlm-i iktisad. Çev. Hamit Tahsin Aynizade — Züh-
dü [İnhan]
İstanbul, 1911. Kader Mat. 395 s.
Daha sonra dört cilt olarak:
I. C. İstanbul, 1914. Kanaat Mat. 394 s.
II. C. 458 s.
III. C. İstanbul, 1919. Matbaa-i Amire 452 s.
IV. C. İstanbul, 1918. Matbaa-i Amire 127 s. (Bu
ciltte çevirmen yalnız Hasan Tahsin Aynizade)

Gide, Charles — Charles Rist

Fizyokratlardan günümüze kadar iktisadî mezhep-
ler tarihi. 1. c. Çev. Ahmet Muammer — Şükrü Kaya.
İstanbul, 1922. Cumhuriyet Mat. 423 s

Gide, Charles — Charles Rist

Fizyokratlardan zamanımıza kadar iktisadî mez-
hepler tarihi. 2. c. Çev. Şükrü Kaya.
İstanbul, 1927. Cumhuriyet Mat. 425-859 s.

Hadley, Arthur Twining

Demokrasi ve mesâil-i iktisâdiyye. Çev. Hüseyin

Cahit [Yalçın].

İstanbul, 1925. Kanaat Kitaphanesi 152 s.
«Yeni Kütüphane»

Hafman

İktisadî seferberlik. Çev. Süleyman.
İstanbul, 1928. Harb Akademisi Mat. 63 s.

Hübner, Otto

Ekonomi tercümesi. Fenn-i idâre. Çev. Mehmet
Mithat.
İstanbul, 1286. Cemiyet-i İlimiyye Mat. 109 s.

Hübner, Otto

İlm-i tedbîr-i servet. Ekonomi politik. Çev. Ahmet
Hilmi.
İstanbul, 1286. Mekteb-i Harbiye-i Şahane Mat.
126 s.

İbrahim Hakkı (Paşa)

Usûl-i maliye.
İstanbul, 1897. Karabet Mat. 64 s.

İdare-i emlâk ve ikraz müesseseleri.
6 (türkçe) + 7 (fransızca) s.

İlm-i usul-i maliye.

İstanbul, 1911. 168 s. Taşbasması. Basan: Ahmed
Halid Yaşaroğlu.

[İnhan], M[ustafa] Zühdü

İlm-i maliden: Mebahis-i Müskirat.
İstanbul, 1911. 15 s. Taşbasması. Basan: M.
Rüşdü.

[İnhan], M. Zühdü

Vergiler. Kısım-ı nazari ve ameli.
İstanbul, 1910. Matbaa-i İlyas 694 s.
«Maliye Kütüphanesi Adet: 1»

[İnhan], M. Zühdü

Nazariyatı teklifiye. Vergi Sistemi,
İstanbul, 1912.

M. Cemal

İslâm iktisadiyat ve içtimaiyatı sosyalizm ile ka-
pitalizmi telif edebilir.
İstanbul, 1340. Vakıf Mat. 15 s.

M. Zeki

Köylülerimiz niçin zengin olmuyor?
İstanbul, 1914. İctihad Mat. 32 s.
«Köylü Kitapları No: 2»

Mağmumî, Şerefeddin

Nasıl zengin olunuyor?

Kahire, 1910. Matbaat ül umûmiyye. 63 s.

Mahmud Hayri Kahvecibaşızade

Mebadi-i ilmi-i servet-i milel.

İstanbul, 1899. Mahmud Bey Mat. 90 + 1 s.

Mehmed Cavid

İlm-i iktisat. 2. kt.

İstanbul, 1315. Mihran Mat. 320 + 2 s.

Mehmed Cavid

İlm-i iktisat. 4 c. (2 cilt birliği).

İstanbul, 1316-1317. Karabet Mat. — Âlem Mat.

1. c. 477 s.

2. c. 320 s.

3. c. 1316 Karabet Mah. 328 + 2 s.

4. c. 1317 Âlem Mat. 1 + 349 s.

Mehmed Cavid

İlm-i iktisat. 1., 2. c. 2. bs.

İstanbul, 1326-1328. Matbaa-i Âmire-Tamim-i Ma-arif Şirketi. 477 s.

«Ulûm-i Hâzıra Kütüphanesi Adet: 1»

Mehmet Ekrem

Fenn-i servet. İstanbul, 1900.

Mehmed Halid

Nasıl zengin oluruz? Kazanç yolları.

İstanbul, 1926. Narifet Mat. 44 s.

«Kazanç Kütüphanesi Adet: 1»

Mehmed Hilmi Nazikizade

Usûl-i maliye.

İstanbul, 1910. Matbaa-i Jirayir Keteon 80 s.

Mehmed Şerif

İlm-i emvâl-i milliyye. Ekonomi politik.

İstanbul, 1280. Darü'ttîbaat il Âmire 370 s.

Mehmet Tahir Münif Paşa

İlm-i servet.

İstanbul, 1885. Mekteb-i Sanayi Mat. 176 s. Neşreden: Mahmud Esad.

Mevzuat-ı maliye.

I. c. İstanbul, 1925. Matbaa-i Âmire 4 + 321 + 111 s.

II. c. Ankara, 1927. Türk Ocakları Heyet-i Merkeziye Mat. 3 + 418 s.

III. c. Ankara, 1927. Türk Ocakları Heyet-i Merkeziye Mat. 9 + 488 s.

IV. c. İstanbul, 1928. Damga Mat. 249 s.

Mustafa Sabri Midilli

Sermaye.

Selânik, 1891. Vilâyet Mat. 31 s.

N. Asih Muhiddinef

Kapitalizmden ilk hem kapitalizm çurlarında meydana gelen pîdagogika sistimaları.

Kazan, 1925. 69 s.

«Tataristan Maarif Halk Komiserliği»

Nihalevski, F.İ.

İbtidai siyasi iktisad kursları. Çev. Resûl Hacızade. Bakü, 1925. Bakü Amelesi Kooperatif Neşriyatı

Mat. 315 + 1 s.

«Bakü Amelesi Kooperatif Neşriyatı»

Nuri

Mebâhis-i ilm-i servet. 2 c.

İstanbul, 1299. Hammudbey Mat. 88 s.

Ohannes (Paşa), Sakızlı

Mebâdi-i ilm-i servet-i milel.

İstanbul, 1297. Mihran Mat. 441 + 1 s.

2. bs.: İstanbul, 1885. A.K. Tozlıyan Mat. 441 + 4 s.

Ö[mer] Tarhan

Ticaret ve nasip.

İstanbul, t.y. Türk Yurdu Kitaphanesi 30 s.

«Herkes İçin İctimaiyat 1. Kitap»

Parapul

Emsile-i ahlâk yahut mukaddime-i gayret. Çev. Azizbeyzade Hüseyin Zeki.

İstanbul, 1304. Mahmutbey Mat. 75 s.

Pareto, Vilfredo

Sosyalist meslekler. Çev. Hüseyin Cahit [Yalçın]. İstanbul, 1923. Tanin Mat.

1. c. 475 s.

2. c. 527 s.

«Oğlumun Kütüphanesi»

Penson, Sir Henry

Her günkü hayatın iktisadiyatı. 2 ks. (birarada). Çev. Halil Halid [Birsan].

İstanbul, 1926. Vatan Mat.

1. ks. 218 s.

2. ks. 132 + 4 s.

«T.C. İst. Ticaret ve Sanayi Odası Neşriyatından Adet: 15»

Geleneksel İktisat Eleştirileri (I): Temel Tahlil Birimi Olarak Birey

Sue HIMMELWEIT

İktisat Dergisi'nin 243. (Şubat 1985) sayısında başlayıp 257. (Nisan 1986) sayısında sona eren on üç bölümlük bir dizide («Geleneksel İktisat Cephesinde Neler Oluyor?») akademik iktisat teorisi alanında son on yılda meydana gelen gelişmeler özetlenmiş, rasyonel bekleyişler okulu, yeni klâsik yaklaşım, paracılık gibi yeni akımlar tanıtılmıştı. Bilindiği gibi akademik iktisat cephesinde bu oluşumların yer aldığı yıllar, aynı zamanda akademik-geleneksel iktisadın bütününe yöneltilen eleştirilerin de yoğunlaştığı yıllar oldu. İngiltere'de yayımlanan **The Economist** dergisinden çevirerek aktardığımız ilk diziden sonra yeni bir diziyle bu kez neo-klâsik ve Keynesci iktisadın gerek metodolojik temellerini ve ideolojik uzantılarını, gerekse tek tek kısmi alanlardaki iç tutarlılığını sorgulayan yaklaşımları Türkiye okuruna tanıtmayı amaçlıyoruz.

Yeni dizimizi yönlemsel bir eleştirisiyle başlattığımız Sue Himmelweit, Marxist ve feminist bir İngiliz iktisatçısı; Open University'de ders veriyor ve **The Value Controversy** (1981) adlı derlemenin ortak yazarlarından. «The Individual as Basic Unit of Analysis» özgün başlığını taşıyan yazıyı Nail Satlıgan, Francis Green ile Petter Nore'un derlediği **Economics: An Anti-Text** (London, Macmillan, 1977) adlı kitaptan çevirdi.

Bu yazı, Ortodoks teorinin, temel birimi konusunda yaptığı seçişi değerlendiriyor: bireyi. Yazı, Ortodoks teorinin tam rekabet, tercihlerin karşılıklı bağımlı olmayışı ve bunun gibi başka var sayımların eklenmesiyle türettiği tikel sonuçlar üzerine değil. Bu ilerdeki yazıların konusu olacak. Burada yalnızca temel yöntemle, bireyin başlangıç noktası olarak kullanılmasıyla, ilgilenmekteyiz. Bunu yaparken, başka var sayımları kullanan sonuçlardan söz edeceğiz; ama bu var sayımlar hiç bir durumda özsel değildir. Bunlar değiştirilebilir, sonuçlarda buna uygun düşen değişiklikler ortaya çıkar, ama muhakemenin temel yapısı değişmez. Özel olarak ilk iki bölümde Ortodoks teori ve bu teoriye serbest rekabet çerçevesi içerisinde yöneltilen bir eleştiri irdeleniyor. Ne var ki bu, muhakeme açısından özsel değildir. İktisadi görüngülerin bireysel zevklerden, donanımlardan ve teknolojilerden türetilmesi yöntemi, rekabetçi olmayan ekonomilerin ele alınmasına yönelik Ortodoks çabalar için de geçerlidir. Ulaşılan sonuçlar, o denli derli toplu değildir; söz gelimi dengelerin biricikliği kesenkes çöker, ama metodolojik yaklaşım aynıdır ve bizi burada ilgilendiren de budur.

Bu yazı dört bölümden oluşuyor. İlkinde Ortodoks iktisadın yöntemi olarak bireycilik ile bunun ideolojik içermelerinden bazıları tartışılıyor. İkinci bölüm, 'Cambridge Eleştirisi' olarak anılmaya başlayan yaklaşımın ışığında bu yöntemin mantıki tutarlılığını inceliyor. Üçüncü bölüm, Ortodoks iktisadın alanını ve genelliğini ele alıyor. Nihayet yazı, toplumumuzun Ortodoks teorinin açıklamakta başarısızlığa uğradığı temel yönlerinin incelenmesi ve bu başarısızlığın neden kaçınılmaz olduğunun açıklanmasıyla sona eriyor.

ORTODOKS İKTİSADIN YÖNTEMİ

Ortodoks iktisadın yöntemi, ekonomiyi

oluşturan tek tek birimlerden işe başlamak, bu bireysel birimlerin, ya da Ortodoks iktisadın sevdiği deyimle ajanların, işleyişini araştırmak, sonra da bu birimlerin davranışını derneşik hâle getirerek bir bütün olarak ekonominin davranışının teorisini kurmaktır. 'Birim' ve 'ajan' gibi yansız kelimeler, gerçekte insanlara ya da insanların örgütlenmelerine, işçilere, sermayecilere, tüketicilere, firmalara ve başkalarına atıf yapar. Bu birimlerden her hangi birinin davranışının teorisi aynıdır: Söz konusu birimin bir amacının olduğunun, yani her hangi bir şeyi azamileştirmeye çalıştığının ve o bireysel birimin ekonomi içindeki tikel rolünün getirdiği tahditler altında bu amacın en etkin biçimde peşinde koşmayı başardığının var sayılması. Demek ki birimler, yalnız iki bakımdan birbirinden farklıdır. Birinci olarak, amaçları farklı olabilir; insanlardan oluşan birimlere genellikle faydayı azamileştirdikleri, firmalara ise kârı azamileştirdikleri gözüyle bakılır. İkinci olarak, tahditler değişiktir. Tüketicici, geliri ve metaların fiyatlarıyla sınırlıdır; firma teknolojiyle, verilmiş bir çıktıyı üretmek için gerekli olan girdilerle, ayrıca girdilerin alınıp çıktılarının satıldığı fiyatlarla sınırlıdır. Sermayecinin tahdidi ise, farklı yatırım türlerinden elde edilebilecek getiri hadleridir; ve bunun gibi.

Böylece Ortodoks iktisatçı, sırf bireysel birimlerin amaçları ile tahditlerinden kalkarak ekonominin tümünün işleyişine ilişkin bir teori kurar. Bunun nasıl yapıldığını daha ayrıntılı olarak incelemeden önce, teorisinin vermesini beklediğimiz cevapların niteliği konusunda kimi ön görülerde bulunmaya şimdiden çalışabiliriz.

Ortodoks teorisinin yapı taşları bireysel birimlerin amaçları ile tahditlerinden ibaret bulunduğuna göre bu yapı taşları değişmeden ekonominin bütünüyle ilgili sonuçların değiştirilebilmesi olanaksızdır. Birçok Ortodoks kuramcının (1) bu sonuçların çağdaş

dığı ideolojik mesaj saydamlık kazanır. Politika, iktisadî sistem içinde hiç bir rol oynamaz. İktisadî sistemin istenmeyen her hangi bir yönünü değiştirmenin yolu siyasal örgütlenme değil, bu yapı taşlarını, sistemi oluşturan bireysel amaçlar ile tahditleri, değiştirmektir. Ortodoks teorisinin, niyeti, kendisini benimseyenlerin bilinçli niyeti her zaman bu olmasa dahi, kapitalist iktisadî sistemi haklı çıkarma olan bu teorisinin, bu sınırlı potansiyel değişme alanlarını bile nasıl kuşa çevirdiğini ilerde göreceğiz. Son derece incelikli olan bu haklı çıkarma süreci, birtakım ahlâkî savların da, ilerde göreceğimiz gibi, ara sıra ortaya çıkmasına karşın, doğrudan doğruya bunlara dayanmaz. Onun yerine kapitalist sistem, doğal ve mantıkîymiş gibi gösterilir.

Muhakeme kabaca şöyledir. İnsanlar, tüketim yoluyla ihtiyaçlarını karşılamak isterler. İş bölümü ve bunun sonucu olan mübadele, herkesin tatmininin artmasına yol açar. Bu, kişinin çalışma kapasitesi dahil, her türlü metanın satışı için geçerlidir. Kimse satmaya zorlanmaz; o hâlde kim satış yapıyorsa onun durumu iyileşiyor demektir. Dolayısıyla toplum örgütlenişinin en doğal yöntemi, herkesi dilediği mübadeleleri yapmakta serbest bırakmaktır. Öteki iktisadî örgütlenme sistemleri, serbest mübadeleye izin verilmeyen özgül alanlarla belirlenir. Örneğin feodalizmde serbest emek piyasaları, sosyalizmde 'sermaye' piyasaları yoktur. Bireyin mübadeleye girme özgürlüğü üzerindeki böylesi kısıtlamalar doğa dışıdır (dolayısıyla istenmez). Mantıkça, olabilecek mübadelelerin hepsine izin veren kapitalist sistem, en doğal olanıdır.

Bu muhakeme Ortodoks teori için tipiktir. Farklı toplumların yalnız mübadele ilişkileri yönünü inceler. Feodalizm, kapitalizm ve sosyalizmin başka ilişkiler bakımından birbirinden temelde farklı olduğunu ya da, hiç

değilse, bu gibi başka ilişkilerin, söz gelimi üretim ya da politika ilişkilerinin, iktisatçının ilgi alanına girmediğini göz önünde tutmaz. Ortodoks tecrübe, yalnız mübadele ilişkilerini inceler. Bunu da temel birimlerini, tahditler altında bir şeyleri (genellikle fayda, gelir ya da kâr) azamileştiren iktisadî ajanları, mübadelenin yer aldığı piyasalarda bir araya getirerek yapar. Daha sonra bu piyasalar, miktarları ve fiyatları bulmak üzere tahlil edilir Böylece Ortodoks iktisat teorisi, birinci olarak, toplumun incelenmesini mübadele ilişkilerinin incelenmesine indirger; ikinci olarak da, mübadele ilişkilerini insanlar arasındaki ilişkiler olarak değil, şeyler arasındaki ilişkiler olarak inceler.

Bir mübadele bağıntısı, değişik miktarlarda iki meta arasında bir orantı olarak gözüktür. Şu kadar kilo tere yağı, şu kadar topla mübadele edilmektedir. Ortodoks iktisatçıya göre bu orantı, bu sayı, salt top ve tere yağının potansiyel tüketicilerinin tercihleri ile her bir metanın üretimine giren teknolojiden 'mantıkî olarak' türetilir. Nasıl yapar bunu? Bu problem üstünde çalışmaya 'kısmî denge tahlili' yöntemiyle başlar. Yöntem 'kısmî' olduğu gibi her seferinde tek bir piyasayı, burada topların (tere yağı ya da her hangi bir şeyle) mübadele edildiği piyasayı, ele alması anlamında daha kolaydır da. Ama Ortodoks teori, ancak 'ekonomi'yi oluşturan piyasaların tümüne sonradan bir bütün olarak bakması sayesinde ki bireysel tercihler ile teknolojiden mübadele orantılarına giden yolu sonuna dek katettiğini iddia eder.

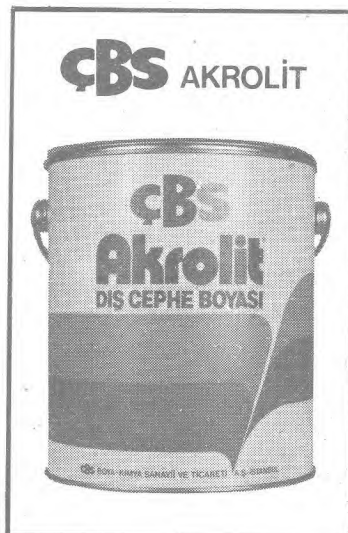
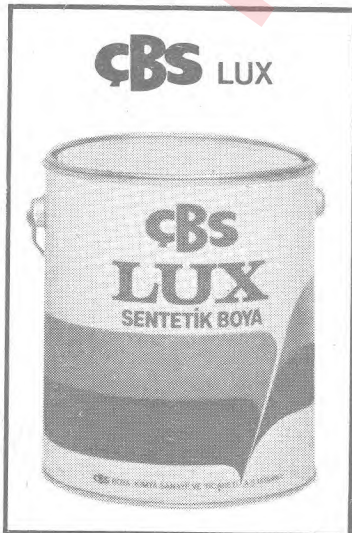
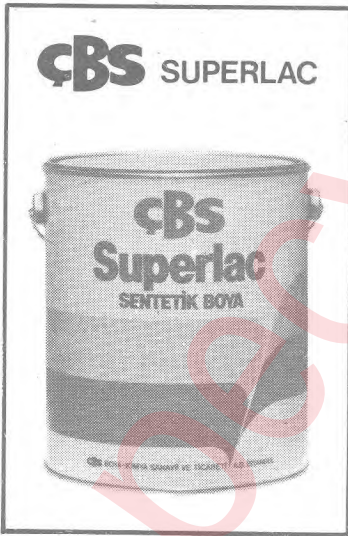
Kısmî denge tahlilinde, incelenmekte olan tek piyasadaki fiyat dışında bütün fiyatların sabit olduğu kabul edilir. Öbür fiyatlar, top piyasasına katılan bireylerin, kararlarını verirken kullandıkları birer bilgidir. Bu fiyatlar bir kez verilince Ortodoks teori, bize bireysel tercihler ile donanımlardan ve top üretimi teknolojisinden biricik bir 'mantıkî' top fiyatına ve el değiştiren top miktarına

uzanan basit bir dönüşüm sunar. Çünkü top üreticileri, arz çizelgelerini teknoloji tahdidi altında kârlarını azamileştirmekten başka hiç bir şeyi göz önünde tutmaksızın türetirler; bu çizelge ise, verilmiş her hangi bir fiyatta (ortaklaşa) arz edecekleri biricik bir top miktarını verir. Benzer şekilde her bir potansiyel top tüketicisi (yani herkes), geliriyle tahdit edilmiş faydasını tüketim toparının bütünü (top ve başka her şey) üzerinde azamileştirecek, verilmiş her hangi bir fiyatta kaç tane top satın alacağını kararlaştırır. Böylece her verilmiş top fiyatı için tüketicilerce talep edilecek biricik bir toplam top miktarı (ayrıca öteki metaların miktarları) belirlenmiş olur. Bu talep ve arz çizelgelerini bir araya getirdik mi, alınıp satılan topların denge fiyatı ile miktarı hemen belirlenmiş olur. Demek ki gördüğümüz gibi, başka fiyatlar verilmişken, her hangi bir piyasadaki fiyatı bireysel tercihler ile gelirler (talep cephesinde) ve teknoloji (arz cephesinde) 'otomatik olarak' belirlemektedir. 'Otomatik olarak' derken üreticiler ile tüketicilerin kâr ile faydayı azamileştirdiklerini kastediyor, yani Ortodoks iktisatçıların 'mantık' ve 'rasyonelliğine' dönüyoruz. Üreticilerin üretim yaparken bir metayı üretmenin marjinal maliyetinin o metanın fiyatına eşit olmasını, tüketicilerin ise tüketim yaparken bir metayı tüketmenin marjinal faydasının o metanın fiyatıyla orantılı olmasını gözettiklerini söylemek, aynı şeyi ifade etmenin bir başka yoludur. Ama bu, fayda ve kârın azamileştirilmesine ilişkin temel var sayımlardan türetilen başlangıç var sayımlarına oranla daha az anlamsız, hatta teknik açıdan daha da kaçınılmaz görünen bir sonuçtan başka bir şey değildir.

Ortodoks iktisatçının bu şekilde 'tahlil ettiği' piyasalar, firmalarca arz edilip hane halklarınca tüketilen sıradan metaların piyasalarından ibaret değildir; o, firmalarca tüketilip hane halklarınca arz edilen başka şeylerin piyasalarını da tahlil eder. Bunlara

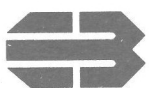
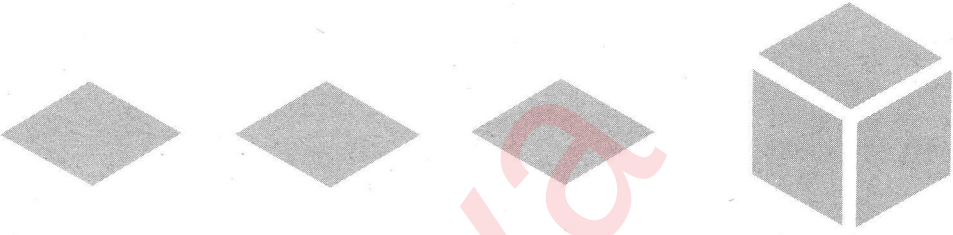
ÇBS

inşaatınızda güç yuvanızda güzellik

ÇBS
güçlü boya

“Genç yöneticiler, yaratıcı ve başarılı bir yönetim için vazgeçilmez öğelerdir. İyi yetişmiş, genç insan gücüne kapıları daima açık tutmak, Egebank'ın temel ilkelerinden biri olmuştur.”

EGEBANK

'üretim faktörleri' adını verir; üretimde girdi olarak kullanılabilen her hangi bir şey (üretilmiş olsun olmasın) olabilir bunlar : emek, 'sermaye', petrol ve benzeri. Ortodoks iktisatçı, bu faktörler arasında ayırım yapmaz; emek, bütün ötekiler gibi bir girdidir. Faktörler arasında yapmadığı ayrımı Ortodoks iktisatçı, piyasaları tahlil amacıyla — ki daha önce gördüğümüz gibi onun tek kaygısı budur — da yapmaz; hiç bir faktörün bir başkasından kalır yeri yoktur.

Üretim faktörlerine karşı talep firmalardan geldiğinden bu talebi kârın azamileştirilmesi belirler. Bu örnekteki türetilmiş 'kural', her hangi bir faktörün marjinal ürününün, fiyatına eşit kılınmasıdır. Faktörlerin arzı, hane halklarından gelir; buradaki 'kural' da, faktörü arz etmenin marjinal külfetinin, fiyatıyla orantılı kılınmasıdır. Her faktörün arzı bir külfet doğurur: Emek, aylıklıkla geçirilebilecek bir zamana mal olduğu için; sermaye, tüketilebilecek kaynaklar kullanıldığı için. Emegın fiyatı, vazgeçilen boş zaman karşılığında ödenir; sermayenin fiyatı, kaçınma karşılığında, tüketimi erteleme karşılığında yapılan bir ödemedir.

Öyleyse her hangi bir tikel piyasada hüküm süren fiyat, bütün öteki piyasalardaki fiyatlar bilince teknoloji, bireysel tercihler ve donanımlardan hareketle bireysel kâr ve fayda azamileştirmesinin 'mantikî ve rasyonel' kuralları uyarınca belirlenir. Bütün piyasaları bir araya getirdiğimizde genel denge tahlili, bize çok daha kuvvetli bir sonuç verir. Bütün fiyatlar, artık eş zamanlı olarak belirlenmektedir. Tercihler, donanımlar ve teknoloji dışında hiç bir şey dışsal değildir. Kâr ve faydanın azamileştirilmesi koşulları, bütün piyasalardaki fiyatları tutarlı ve eş zamanlı olarak belirlemekle bütün piyasa görüngülerini, Ortodoks ekonominin bütünlüğünü, de belirlemiş olur.

Gerçekten çok kuvvetli bir sonuçtur bu. Bunun anlamı, 'ekonomi'nin bütünüyle tek-

noloji, bireysel tercihler ve donanımlarla belirlendiğidir. Bütünüyle bunlarla belirlenmektedir, çünkü bunlar bir kez bilince kişilerin biricik doğal mantikî davranış tarzı, bizi reel ekonomideki dağılım, gelirler, fiyatlar, üretim ve benzeri açısından çıkacak sonucu türetmeye götürmektedir. Şimdi bunu tersine çevirelim. Ortodoks iktisat teorisinden çıkarılması gereken açık içirme, teknoloji, bireysel tercihler ya da donanımları değiştirmedikçe gerçek dünyanın iktisadî görüngülerini değiştiremeyeceğimiz yolundadır. Bunlar arasında başlangıç donanımlarının değiştirilmesi, ya savsaklanır ya da zor bir sorun diye bir kenara bırakılır. Zorluk, bir bölüşüm ile bir başkası arasında seçim yapmak için açık bir ölçütün bulunmayışından ve devletin her türlü eyleminin aynı zamanda bireyin özgürlüğüne, 'doğal' fiyat oranları üzerinden mübadele yapma özgürlüğüne, yapılmış bir müdahale oluşundan ileri gelir. Bireysel tercihlerin değiştirilmesinin önündeki köstek, gene seçim zorlukları ve toplumun insanları değil, insanların toplumu değiştirmeleri gerektiği yolundaki siyasal itirazdır. İnsanların burada nasıl tercihleriyle özdeşlendiklerine dikkat edelim; insanlar, seçim yapan bireylerdir, o kadar. Teknolojiyi bize sağlayan, bilim ile tarihtir. Gerçi insan gelecekteki teknolojik gelişme için çalışılan alanları etkileyebilir; ama zamanın her hangi bir noktasında teknoloji bir veridir. Böylece görüyoruz ki Ortodoks teori, bütün iktisadî görüngüleri her biri birer bilim ve tarih edimi olan bireysel donanımların, tercihlerin ve teknolojinin mantikî sonuçlarına indirgeyerek gelir bölüşümünün, üretim yöntemlerinin, hatta toplumun her hangi bir başka iktisadî karakteristiğinin değiştirilmesinin çok zor olduğuna bizi inandırmak istemektedir. Bunların değiştirilmesinin zorluğu, zaman içinde değişmeyecekleri anlamında değil, bu günkü durumun istenildiği barman değiştirilemeyeceği anlamındadır. O hâlde bu iktisadî görüngüler, politikanın üs-

tünde, devletin ya da ilgili taraflardan her hangi birinin müdahalesinin ötesindendir. Devletin fazla bir etkisi olamayacağı için de toplumun bu günkü iktisadî sıkıntılarından fazla sorumlu değildir. Nell'in yerinde olarak 'ideolojik dalaşmada azımsanmayacak bir darbe' dediği budur. (2)

BIREYCİLİĞİN MANTIĞI

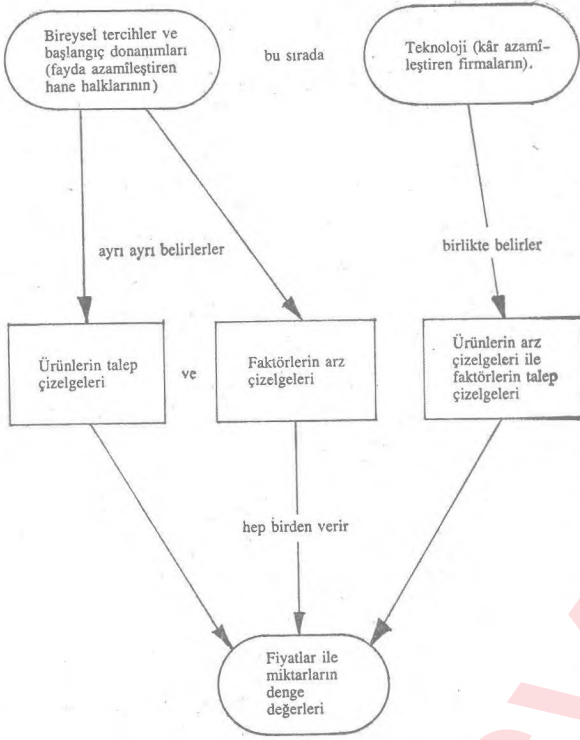
Ne yazık ki Nell'in, birçoklarıyla birlikte, Ortodoks teoriye yöneltilecek en iyi eleştirinin içsel bir eleştiri olduğunu, teorinin tutarsız olduğunu gösterilebileceğini düşündüğü anlaşıyor. 'Cambridge Eleştirisi' denen ve Piero Sraffa'nın (3) yapıtının başlattığı bu yaklaşım, Cambridge, İngiltere ile Cambridge, Massachusetts arasında yıllarca sürmüştür. İngiliz Cambridge savının özü, çok ürünlü bir ekonomide kâr haddinin teknolojik olarak verilmiş olamayacağı, çünkü kâr haddine ilişkin her türlü hesaplamanın üretilmekte olan farklı metalleri derneşik hâle getirmek üzere kullanılacak fiyatlara bağlı olduğu yolundadır. Bir tek ürünün, buğdayın, bulunduğu her hangi bir ekonomide kâr haddi, iki buğday miktarı arasındaki bir orandır. Bundan dolayı da buğday fiyatının değişmesi durumunda her hangi bir değişmeye uğramayacak bir sayı oluşu açıktır. İki ürünün, söz gelimi buğday ile çeliğin, bulunduğu bir ekonomide durum çok farklıdır; çünkü burada kâr haddi fiyatlar arasındaki bir orandır : toplam kâr fiyatının toplam harcama fiyatına oranı. Oysa toplam kâr da, toplam harcama da, buğday ve çelik miktarlarından oluşur ve bu miktarlar, iki toplam içinde farklı oranlarda yer alabilir. Öyleyse buğday ile çeliğin göreceli fiyatlarında meydana gelecek her türlü değişme, fiilî üretimde hiç bir değişiklik olmamışsa bile, toplam kâr ile toplam harcamanın fiyat cinsinden göreceli büyüklüklerini değiştirir. Örneğin çeliğin harcama içindeki oranı kâr içindeki oranından

daha büyük olursa çelik fiyatındaki her türlü artış, kendi başına kâr haddini azaltır.

Oysa burada üretim tekniklerinde hiç bir değişiklik olmamış, buna karşın kâr haddi düşmüştür. Demek ki salt teknolojik olarak belirlenmiş bir kâr haddi söz konusu olamaz. Cambridge İngiltere'nin saptadığı nokta işte buydu: Kâr haddinin tek belirleyicisi, tek başına teknoloji olamaz; başka şeyler, o arada fiyatlar yoluyla gelir bölüşümü işin içine girer. Teknolojinin verdiği, yalnızca her biri tikel bir ücret haddine tekabül eden bir mümkün kâr hadleri uzanımdır. Teknoloji işini tamamladığında ekonomide ortaya çıkan fiilî ücret haddinin (ve onunla uyuşan kâr haddinin) belirleyicisi, gelir bölüşümü ya da Cambridge, İngiltere iktisatçıları'nın oldukça dar bir biçimde sınıf mücadelesi olarak tanımladıkları şeydir. Onlar, bu noktada, unutulmuş bir kavramı iktisat teorisine soktuklarını, dahası neo-klâsik iktisadın (karşılıklarına aldıklarını ileri sürdükleri okul) mantıkça tutarsız ya da daha doğrusu onsuz eksik olduğunu iddia ediyorlardı.

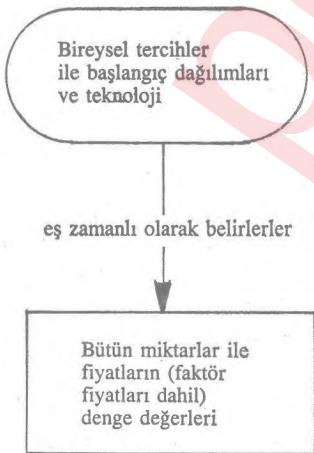
Aslında onların saldırdıkları iktisat teorisi, Cambridge, Massachusetts'te uygulanmakta (daha doğrusu teorileştirilmekte) olan son derece karmaşık, tutarlı teori değil, lisans öğrencilerinin çoğuna öğretilen basitleştirilmiş versiyondur. Bu basitleştirilmiş versiyon, farklı piyasalardaki kısmî dengeyi ele alıp sonuçları bir araya getirmekle yetiniyor, buna karşılık doğru versiyon olan genel denge teorisi, farklı piyasalarda fiyatlar ile miktarların eş zamanlı olarak belirlenmesinin zorunluluğunu kabul ediyordu. Bunu Şekil 1'de basitçe gösteriyoruz. Faktör piyasalarının ürün piyasalarından bağımsız olduğu bu modelin eksik ve tutarsız olduğu besbellidir. Eksikliği, ürün fiyatlarının faktör piyasalarına ya da faktör fiyatlarının ürün piyasalarına girmeyişinde, tutarsızlığı ise, ayrı ayrı piyasalarda karşılıklı olarak tutarsız cevapların ortaya çıkabilecek olmasındadır.

ŞEKİL 1

Buradaki oklar 'doğal' kâr ya da fayda azamileştirmesi yoluyla işleyen belirlenim ilişkisini temsil eder.

ŞEKİL 2

Ama daha çok Şekil 2'de gösterilen resme benzeyen genel denge teorisi bundan farklıdır. Genel denge teorisi, içsel olarak tutarlı ve eksiksizdir; çünkü Cambridge, İngiltere'nin bir sınıf mücadelesi teorisine gerek

duyulduğunu düşündüğü noktada Cambridge, Massachusetts'in ve dünyanın her tarafındaki birçok izleyicisinin bir teorisi zaten vardı. Bu teori, faktör fiyatlarının (bir genel denge çerçevesi içerisinde) emek yerine boş zamana ve şimdi yerine daha sonra tüketmeye ilişkin bireysel tercihler yoluyla belirlenmesiydi. Böylece genel denge teorisi, tam da bireyci temelinin tutarlılığına dönülerek savunuluyordu. Ama zayıf bir savunmaydı bu ve teorisin tümünün zaafını ortaya çıkarıyordu. Çünkü şimdiki gelir bölüşümünü başlangıç donanımları ve bireysel tercihler temelinde açıklayan Ortodoks cevap, bu tercihler ile donanımların nereden geldiği sorusunu cevapsız bırakıyordu. Bölüşüm sorununun bir aşama geriye itiyordu, o kadar.

Ortodoks teori, bu kavgadan mantıklı açıdan zedelenmeden, ancak toplumumuzun gelir ve servet bölüşümü gibi ivedi bir karakteristiğine temelli bir açıklamaya getirmekteki yetersizliği iyice açığa vurulmuş olarak çıkıyordu. Bu tür gözlemlenebilir görüngüleri doğuran daha derindeki süreçleri açıklamakta Ortodoks teori daha da yetersizdir. Lisans öğrencilerine öğretilip sıradan iktisatçılarınca genel denge teorisinin yerine kullanılan, Ortodoks teorisin görece basit versiyonlarının mantıklı yetersizliği, genel denge teorisinin anlamsızlığını artırmaktaydı. Teorisin özünde yatan bu anlamsızlık, temel sorunları görmezlikten gelmesinden kaynaklanıyor, zaten çok az kimse tarafından bilinip kullanılıyor olması ise bu anlamsızlığı katmerleştiriyordu.

Bu tür temelli sorunlara getirilecek cevaplar, bireylerin incelenmesiyle bulunamaz. Bu nedenle Ortodoks teoriye karşı çıkışımız, doğrudan doğruya onun bireycilikte yapan temeline yönelmeli, önerdiğimiz her türlü alternatif teori, bireyci bir bakış açısıyla cevaplandırılması mümkün olmayan bu önemli sorunların ta kendilerine cevaplar getirebilmelidir.

BİREYCİLİĞİN ALANI

İktisat konusunda bireyci bir yaklaşımın yanlışlık neresindedir öyleyse? Eleştirilmesi gereken şeyin 'yaşadığımız toplumsal gerçekliğin, önemli iktisadî yönleri bakımından, nesnel olarak verilmiş teknolojik olanaklar altında seçiş süreçleri aracılığıyla birbiriyle etkileşim içinde bulunan bireylerin belirli beğeni ve tercihlerinin bir yansıması olduğu nosyonu' (4) olduğunu görmüştük. Bireysel beğenilerin bir iktisat teorisi için elverişli bir başlangıç noktası olmadığını, bunlara dayanan teorinin yanlış olmaktan çok anlamsız ve aldatıcı olduğunu şimdi göreceğiz.

Her türlü toplumsal bilimin bize içinde yaşadığımız toplum üzerine, insanların birlikte yaşamak ve çalışmak için kurdukları yapılar, bu yapılar içinde, dolayısıyla da toplumun bütünü içinde oluşan tarihî hareketler üzerine bir şeyler anlatması gerekir. İktisat teorisi, toplumun maddî yönleriyle, iktisadî faaliyetlerin, üretimin ve üretimin meyvelerinin bölüşümünün hangi yapılar içinde yer aldığıyla özellikle ilgilenmek zorundadır. Bunu yaparken iktisat teorisinin bu yapılar ile bu değişme süreçlerini daha iyi açıklamak için birer âlet olarak teorik kavramlar geliştirmesi gerekecektir.

Ortodoks iktisadın geliştirdiği âlet, bireysel beğeniler ve tercihler kavramıdır. Ortodoks iktisadın tahlilinin temel birimleri, dışsal değişkenleri bunlardır. Öte yandan her hangi bir teoride dışsal değişkenlerin, temel öğelerin, bir anlamda kararlı olmaları, ya değişmemeleri ya da, eğer hareketliyse, iyi tanımlanmış birtakım hareket yasalarına uymaları gerekir. Ortodoks iktisat teorisi, bireysel tercihlerin ya başka bireylerin davranış veya tercihlerine ya da bireyin kendi geçmiş tarihine bağımlı olabileceğini teslim ettiğinde bile, bireysel beğeniler konusunda bu tür var sayımlar yapmak için hiç bir gerekçe göstermez. Yalnızca bireylerin

yapmayı (ya da sahip olmayı) yeğledikleri şeyin her hangi bir anda yapmayı (ya da sahip olmayı) en çok tercih ettikleri şey olduğunu öne sürer. Bunun bütünüyle döngüsel olduğu apaçıktır. Kişiler, yapmayı en çok tercih ettikleri şeyi yaparlar. Kişilerin yapmayı en çok tercih ettikleri şey, yaptıkları şeydir. Kişilerin beğenilerini neyin belirlediğine, bunların zaman içinde nasıl değiştiğine ya da değişmediğine ilişkin bir teori olmadıkça bu döngüsellikten çıkış yolu yoktur.

Ortodoks iktisat böyle bir teoriden yoksundur. Kimi kuramcıların bireyci bir çerçevede içerisinde içsel beğenilere yer veren modeller kurma yolunda zaman zaman giriştikleri çabalara Ortodoksizm, birer 'ucube' gözüyle bakmıştır. Böyle bakmak zorunda kalmıştır; çünkü bu tür modeller, birçok sonuca, hatta Ortodoks iktisadın sevdiği, fayda artışının refah artışıyla özdeşleşmesi türünden kavram tanımlarına bile ağır zarar verebilirdi. Bu alan bu yazı içerisinde incelenemeyecek denli karmaşık (ve içrek) olsa da bu çeşit sorunlara ilişkin olarak şu basit örneği verebiliriz. Bireylerin tikel bir metanın tüketiminden sağladıkları fayda o metayla ilgili daha önceki tüketim düzeylerine bağlıysa bireyin o metayı yüksek düzeyde tüketerek geçirdiği bir süre boyunca mı, yoksa düşük düzeyde tüketerek geçirdiği bir süre boyunca mı daha iyi durumda olacağını kestirmeye olanak yoktur. Eroin ile klâsik müzik, her ikisi yukarıdaki betimlemeye biçimsel olarak uyan standart örneklerdir. Gel gelelim kötü alışkanlıkları bulunmadığı, kültürlü oldukları var sayılan Ortodoks iktisatçılar, müzik tutkusunun eroin iptilâsı karşısında tercihe değer olduğunu belirleyecek bir 'refah' kavramından yoksundurlar.

Yukardaki örneği vermekten amacımız, 'ucube'nin ruhuna nüfuz etmek değil, Ortodoks teorinin bireysel beğeniler ile tercih-

lerin belirlenmesine ilişkin soruları cevaplandırmaya bir kez kalkışınca ne gibi düğümlere takılabileceğini göstermekti yalnızca. Bu soruya cevap getirmeyen bir teori-den geriye kalan, bir dizi boş totolojidir. Ortodoks teorinin önemli iktisadî sorunları bireysel donanımları neyin belirlediği sorununa indirgediğini geçen bölümün sonunda görmüştük. Şimdi bunlara bireysel tercihleri neyin belirlediği sorusunu eklememiz gerekiyor. Ortodoks teori, yüzeysel olarak besbelli olanın ötesinde her hangi bir şeyi açıklayacak, yani bir totolojiden fazla bir şey olacaksa bu sorulara cevap vermek zorundadır.

Ne var ki bu, önemli iktisadî sorunları göz ardı etmeyen bir teorinin bireysel donanımlar ile tercihlerin belirlenmesini açıklamak zorunda olduğu anlamına gelmez. Bunlar temel önemde sorunlar değildir. Bundan sonraki bölümde göstereceğimiz gibi toplumun tahlili açısından çok daha büyük önem taşıyan başka sorunlar vardır.

BİREYCİLİĞİN YETERSİZLİĞİ

Ortodoks teori, açıklayıcı bir teori olarak temelli bir yetersizlik içindedir. Toplumdaki değişme sürecini açıklayamamaktadır. Bizde üretim ile bölüşümün günümüzdeki örgütlenme yöntemi, her zaman izlenmiş bir yöntem olmadığı gibi günümüzde dünyanın her tarafında izlenmekte olan yöntem de değildir. Feodalizm bu günkü kapitalist sistemden çok farklı bir iktisadî sistemdir, günümüzde dünyanın büyük bir bölümünde var olan sosyalist ekonomiler de öyle. Ortodoks teori, iktisadî sistemlere bunların içerisindeki bireyler açısından değil de bir bütün olarak bakmadığı için bu tür değişik sistemlerin nasıl ortaya çıktığını açıklama yeteneğinden yoksundur.

Bu eksikliği düzeltmek, iktisadî sistem-

lere bir bütün olarak bakmak istiyorsak bireyin temel birim olduğu kavramlara alternatif kavramlar geliştirmek zorundayız. Bunu yapmak için teorimizi birer birey olarak insanlara değil, insanlar arasındaki ilişkilere dayandıracağız. Kesinlikle doğal olmayan, toplumsal olarak belirlenen bu ilişkiler aracılığıyla ki toplumları betimleyebilir, bir sistemi bir başkasından ayırt edebiliriz. Ama insanlar birbiriyle çok değişik biçimlerde ilişkilere girerler : cinsel ilişkiler, hukukî ilişkiler, dinî ilişkiler ve bunun gibi. Bu ilişkilerin bazıları toplumu karakterize etmenin can damarıdır; bazıları ise türev niteliğindedir ve ancak temel ilişkiler açısından açıklanabilir.

Bu temel, can alıcı ilişkiler hangileridir? Bu soruyu cevaplandırmak için sorgulama alanımıza bakmamız gerekiyor; en geniş anlamında toplum içinde insanın tarihidir bu alan. 'Soylu vahşi' kavramını, toplumun kendisini yozlaştırıp özgürlüklerini elinden almasından önceki bireysel adama ilişkin bu gerici idealist kavramı bir kez reddedince de toplum içindeki insanın tarihinin insanın kendisinin tarihinden başka bir şey olmadığını kabullenmek zorunda kalırız. İnsan, hep toplumlar içinde yaşamıştır. Bu nedenle insanın 'doğal' durumundan söz etmemiz olanaksızdır; çünkü insanın durumu, daima toplumsal olarak belirlenmiştir, yani içinde yaşadığı topluma bağımlı ve o toplumca belirlenmiştir.

Sorgulamamızın öbür temel yönü, değişmeyle ilgileniyor olmamızdır. Tarihî bir yaklaşımı benimsemek, bu günü öğrenmek için geçmişini incelemek demek değildir yalnızca; zamanın her hangi bir anında sırf durum ne olduğuyla değil, ne yönde değişmekte olduğuyla da ilgilenmek demektir. Gerçekte toplumun nasıl değişmekte olduğunu belirlemek, toplumun ne olduğunu karakterize etmenin özüdür.

Sorgulamamızın iki nesnesini, toplum içindeki insan ile değişme sürecini, bir ara-

ya getirirsek tahlilimize hangi temel ilişkilerden başlayacağımızı buluruz. İnsan, çevresini değiştirebilmesi ve değiştirmekte olmasıyla hayvanlardan ayrılır. İnsanın durumunu doğa belirlemez; çünkü insan, doğayı dönüştürmek için çalışabilir. O doğal durumunu aşkınlar. İnsanın bunu gerçekleştirdiği süreç emektir. Bu emeğin bir bölümü, sırf hem bireysel olarak hem de bir tür olarak varlığını sürdürmesi için gerekli olan yiyecek ile temel ihtiyaç maddelerini, yani insanın geçimini, üretir; ama insan, hiç değilse birçok çevrede, bundan fazlasını başarabilir. Günün saatleri, kendi varlığını sürdürmek için gerekli olanlardan çoktur. Bu, her toplumdaki her bir birey için doğru olmayaabilir; ama bir bütün olarak toplumlar için, hiç değilse maddi bir ilerleme gösteren toplumlar için doğrudur. Çünkü bu ilerlemenin temeli, insanın geçimini üretmesi için gerekli olanın üstündeki artık zamandan başka bir şey değildir. Bu artık zaman, ya boş zaman için ya da üretimi artırmak için kullanılır. Ya biri ya öbürü, gelecekteki gelişmenin, yeni fikirler ya da insanın gelecekte daha kolay ve daha kısa sürede üretim yapmasını mümkün kılan aletlerin ve başka ürünlerin yaratılması yoluyla üretim yeteneğinin genişletilmesinin temelini oluşturur.

Şu hâlde insanın var oluşunun toplumun gelişimi açısından can alıcı yönü, insanın emeği, daha özgül olarak da bir artık ürün üretmek, yani geçim için gerekli olan düzeyin üstünde üretim yapmak üzere çalışma yeteneğidir. Bu nedenle, artığın üretildiği ve kullanımının denetlendiği ilişkiler, tahlilimizin temel aletleri olmalıdır. Bunlar 'üretim ilişkileri'dir; kabaca üretme yeteneği demek olan 'üretici güçler' ile birlikte bunlar, 'üretim tarzı' kavramını meydana getirir. Bize toplumları karakterize etmek ve geçişlerini tahlil etmek için bir yöntem sağlayan kavram da budur.

Artık üretilen her hangi bir toplumda

artığı üretmek için çalışanlar ile onu denetleyenlerin aynı insanlar olması gerekmez. Böylesi, geçmişteki ya da günümüzdeki artık üreten toplumların hiç birisinde görülmemiştir. Artığın varlığı, bir sınıf insanın çalışmayıp yaşamasına, daha önemlisi, bir başka sınıfın ürettiği artığı denetlemesine olanak verir. Öyleyse her hangi bir toplumda artığın denetleyicileri ve üreticileri olmak üzere en az iki sınıf tanımlayabiliriz. Bu nedenle de üretim ilişkileri, sınıflar arasındaki ilişkilerdir.

Artığın üretimi ve denetimi üzerindeki bu sınıf ilişkisi, toplumdan topluma değişir. Üretim tarzını karakterize eden budur. Feodalizmde artık, serflerden toprak üzerindeki doğrudan emek biçiminde sızdırılır. Kapitalizmde artığın işçi sınıfından sızdırılma yolu, işçi sınıfının ürettiği değer ile ücretleri arasındaki farkı kapitalist sınıfın cebine indirmesidir.

Toplumsal yapının tümü bu temel üretim ilişkileri üstünde yükselir. Siyasal ilişkiler, hukukî ilişkiler, ideolojik ilişkiler ve benzerleri, hepsi, verilmiş bir üretim tarzı içerisinde oluşur ve temel ilişkilerden, üretim ilişkilerinden, yalıtıldıklarında hiç bir anlamları yoktur.

Birey de buna benzer. Toplum ile birey, birbirinden ayrılamaz. Her birey bir toplumun içine doğar ve birçok bakımdan toplumca biçimlendirilir. O toplum içerisinde her çeşit ilişki içinde yer alır; bunların en temelli alanları da, her bir bireyi bir sınıf içerisine yerleştiren üretim ilişkileridir. Başlıca başına 'birey' anlamsız bir kavramdır. (5) Söz konusu olan, bir sınıf içerisindeki, belirli üretim ilişkileri altındaki, tikel bir üretim tarzı içerisindeki bireydir. Bireyle yola çıkmak, zincirin ters ucundan işe başlamak demektir.

Üretim tarzı kavramı, ikinci ilgi alanımızda, toplumdaki değişimin tahliline, de karşılık verir. Çünkü toplumun bir üretim tarzından öbürüne dönüşümünü sağlayan şey,

Üretici gler ile üretim ilişkileri arasındaki etkileşimdir. Her retim tarzında üretici g-

sına ulaşırlar ki var olan üretim ilişkileri yetersiz kalır ve üretici glerin daha da gelişmesine engel olur. Her hangi bir verilmiş üretim ilişkileri kümesi, üretici glerin ancak belli bir gelişme aralığı için uygundur. Üretici gler daha da yüksek gelişme düzeylerine yükseldikçe üretim ilişkileri de nitelikçe değişmek, üretim tarzında tam bir devrim meydana getirmek zorundadır. Örneğin feodal üretim tarzı, yaygın makine kullanımının olanaklı kıldığı üretici gler gelişimine elverişli değildi; dolayısıyla üretim ilişkileri değişmek zorundaydı.

Ne var ki bu değişmeyi ortaya çıkaran süreç, yukarda söylenenlerin zannettirdiği kadar pürüzsüz bir kaçınılmazlık içinde değildir. Eski retim tarzının hâkim (artığı denetleyen) sınıfı ile yeni üretim tarzının hâkim sınıfı adayı arasındaki bir sınıf mücadelesidir bu süreç. Bu yüzdendir ki: 'şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir'. (6)

Bizim toplumumuzda sınıf mücadelesi, kapitalist sınıf ile işçi sınıfı, günümüzün kapitalist üretim tarzının hâkim sınıfı ile gelecekteki kamulcu üretim tarzının hâkim sınıfı, arasındadır. Ortodoks teori, toplumun bütün birimlerini seişler yapan birer birey olarak ele alarak, elde edilebilir seişler aralığının (ya da bunların yokluğunun) seçicinin sınıfınca belirlendiği olgusunu gözden yitirir. İşçiler, hangi sermayeci için çalışacaklarını seçmekte serbesttirler; ama hiç bir sermayeci için çalışmamayı seçme özgürlüğü, düpedüz a kalma ya da toplumsal dşknleşmeye uğrama özgürlüğüdür, yani hiç de özgürlük değildir. Sermayeciler, sermayelerini nereye yatıracaklarını seçmekte özgürdürler; ama birer sermayeci olarak varlıklarını srdreceklerse biriktirmek ve her hangi bir yere kârlı olarak yatırmak zo-

rundadırlar. Seiş zgrlğ, toplumumuzu önemli bakımlardan yokluğu ve yzeyssel bir düzeydeki varlığıyla belirler.

Böylece Ortodoks iktisadın, temel tahlil birimi olarak bireyi almakla, toplumların kendisinin doğasını ve bunlar içerisindeki iktisadî süreçleri kavramada başarısızlığa uğradığını görüyoruz. Ortodoks iktisat, ne farklı toplumların neden dolayı var olduğunu ne de birinden öbürüne olan geçişlerin nasıl gerçekleştiğini açıklayabilir. Bu yetersizliğin sebebi, bireylerin çok sınırlı bir seçiş özgürlüğüyle ve sınıfların birer yesi olarak yer aldıkları temel üretim ilişkileri yerine toplumumuzun yzeyssel yanları, bireylerin hangi mbadelelere katılacakları konusunda 'zgr' kararlar vermeleri, üzerinde yoğunlaşmasından başka bir şey değildir.

Ortodoks teoriyi bu yetersizliğinden ötürü eleştirmenin yanı sıra bu yetersizliği açıklayabiliriz de. Kapitalist retim tarzında işçinin emeğinin toplum içine girmesinin yolu, onun emeğinin ürününün bir başkasının emeğinin ürünüyle mübadele edilmesidir, yani şeyler arasındaki bir mbadeledir. Böylece insanlar arasındaki bir ilişki, bir sınıf ilişkisi olduğunu gördüğümüz temel üretim ilişkisi, şeyler arasındaki bir ilişki biçimine bürünür. Bunun böyle olması, meta üretiminin, şeylerin mübadele için üretilmesinin, doğası gereğidir; çünkü şeyler ilk sahiplerinin doğaysız doğumu için üretilmediğinden bunların üretilmesindeki amaç, ancak mübadele yoluyla gerçekleştirilir. Böylelikle insanlar arasındaki üretim ilişkileri, şeyler arasındaki mübadele ilişkileri biçimini **gerçekten** alır.

Ortodoks iktisat, temel birimi olarak kararlar almaya girişen bireyi vazederek, bu biçimi, şeyler arasındaki mübadele ilişkilerini, inceler. Gerçi kararlar teorik olarak çok sayıda şey üzerindedir; ama hepsi biçimce bir mbadeledir. Bir şeyi tüketme/üretme/satın alma/satma kararı, başka bir şeyi daha

az tüketme/üretme/satın alma/satmayı gerektirir. Ortodoks iktisadın biçimi mübadele biçimidir; bu ise, daha önce gördüğümüz gibi, üretim ilişkilerinin içinde yaşadığımız toplumda kendilerini ortaya koyuş biçimidir.

Ekonomiyi salt bir mübadele ilişkileri kümesi olarak incelemenin ideolojik içermelelerini bu yazının ilk bölümünde görmüştük. Bireylerin eşit ve özgür oldukları alan, mübadele düzeyidir. Üretim düzeyinde ise eşitsiz ve kapitalizm altındaki sınıf rolleriyle bağlıdırlar. Böylece Ortodoks iktisat, yalnız mübadele ilişkilerini inceleyerek, en bütünsel gelişmesini kapitalizmde yaşamış olan piyasanın yüzeysel özgürlüğünü göklere çıkarır. Bu açıdan kapitalist üretim tarzının ideolojik destekleyicisi olduğu açıktır. O, bunu bu üretim tarzının yalnız yüzeysel görüşlerini inceleyerek becerir. Ortodoks iktisat, toplumdaki değişme süreçlerini belirleyen temel üretim ilişkilerini örtbas eder.

NOTLAR

(1) Kimi Ortodoks kuramcılar daha köpeksidirler.

Bunlar, yalnızca ekonomide bazı sonuçların geçerli olmasının gerekli ve/ya da yeterli koşullarını aradıklarını, bu koşulların gerçekçiliğine ilişkin her hangi bir iddiaları bulunmadığını ileri sürerler. Ama bu tür iktisadın konusu, incelenmekte olan koşullar ve sonuçların niteliği, doğrudan doğruya, reel ekonomiyle uğraştığı var sayılan 'pratik' iktisattan gelir. Ortodoks iktisat okulu içerisinde küçük bir köpeksiler grubunun varlığını sürdürmesini tek başına bununla açıklayabiliriz.

- (2) Edward Nell, 'Economics: the Revival of Political Economy', **Ideology in Social Science**, der. R. Blackburn (London: Fontana, 1972) içinde.
- (3) P. Sraffa, **Malların Mallarla Üretimi** (İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, 1981).
- (4) Duncan K. Foley, 'Problems vs. Conflicts: Economic Theory and Ideology', **American Economic Review**, c. LXV, No. 2 (May 1975) s. 231-6.
- (5) Son derece galiz bir örnek, Ortodoks iktisadın, Robinson Crusoe modellerini kullanma tarzıdır. Modern toplumu modelleştirmek için toplumdan soyutlanır ve yapıtılı bir karakter, anlamsız bir kavramın görüntülenmesinde kullanılır.
- (6) Karl Marx, **Komünist Parti Manifestosu**, Marx ve Engels, **Seçme Yapıtlar**, c. I (Ankara: Sol Yayınları, 1976) içinde s. 118-73.

DÜZELTME VE ÖZÜR

Ernest Mandel'in dergimizin geçen ayki 264. (Kasım 1986) sayısında çıkan iki bölümü yazısında bölümler yanlış sıralanmıştır.

1. «Gorbaçov'un Reformları» başlıklı bölüm, yazının ikinci bölümü olup yazının «Gorbaçov'un İlk Dönemleri» başlığını taşıyan birinci bölümünden sonra gelecektir.

2. «Gorbaçov'un İlk Dönemleri» başlıklı birinci bölüm, «The First Six Months of Gorbachov's Reign» başlığıyla **International Viewpoint** dergisinin 30.9.1985 tarihli 83. sayısında; «Gorbaçov'un Reformları» başlıklı ikinci bölüm ise, «Gorbachov's Reforms» başlığıyla aynı derginin 14.10.1985 tarihli 84. sayısında yayımlanmıştır.

Ayrıca Sue Himmelweit'in adı, geçen sayımızın kapağında yanlışlıkla yer almıştır. Himmelweit'in yazısı, yeni dizimizin ilk yazısı olarak bu sayımızda yer almaktadır.

Düzeltilir, okurlarımızdan özür dileriz.

ANKOMAK'86

27-31 MAY 1986 ANKARA - TURKEY

ANKOMAK

25-29 Mart 1987

OPTİKA

7-12 Nisan 1987

SERPOCAM

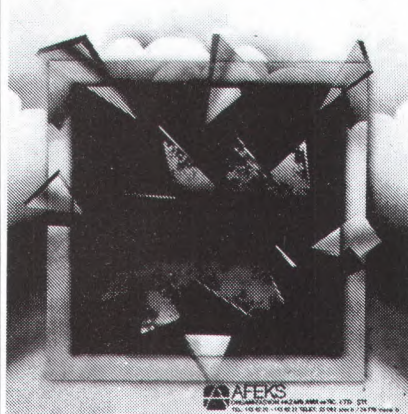
çok
önemli
fuarlar

SERPOCAM'86

TÜRKİYE İHİ SERAMİK PORSELEN VE CAM FUARI
IHL CERAMIC PORCELAIN GLASS FAIR

MARCH 3-9 MART 1986

ODAKULE BEĞİT MERKEZİ-ODAKULE EXHIBITION CENTER-İSTANBUL

AFEKS

ORGANİZASYON PAZARLAMA ve
TİCARET LTD.ŞTİ.

4-10 Mayıs 1987

2nci ULUSLARARASI
TÜM OPTİK
ÜRÜNLER
FUARI

2nd INTERNATIONAL
ENTIRE
OPTICS FAIR

2-6 Nisan 1986
April
Odakule - İSTANBUL

ORGANİZASYON PAZARLAMA ve TİC. LTD. ŞTİ.
Tel: 143 42 20 - 143 42 21
Telex: 25 063 afex tr 24 779 menie tr

Tel: 90 (1) 149 70 44-143 42 20-143 42 21

Tlx: 25063 afex tr

Posta/Postal P.O.B. 1175

Karaköy/İstanbul/TURKEY

Selime Hatun Camii Sok. 11/10 Fındıklı/İstanbul

TESLİMİNE 6 AY KALA
ODAK/BODRUM TATİL KÖYÜ
DEVRE-MÜLK VİLLALARINDA
İKİNCİ BÖLÜM
SATIŞLARI SÜRÜYOR.

1986 Temmuzunda yapımına başladığımız tatil köyümüzün, 1. Bölümünün ince işleri sürerken,
2. Bölümün de kaba inşaatı bitmek üzere...

21 Aralık 1986

Şimdi 2. Bölümü de satışa açarken, size yeni tatil imkanları sunuyoruz;
Bodrum'da yılın üç mevsimi 15'er gün, Her yıl 45 gün... Dilerseniz tatil yapın, dilerseniz
kiraya verin. Pazarlama ve satış grubumuzla tanışın, Avantajlarınızı öğrenin.

BİR HAFTA SONU
BODRUM'DA MİSAFİRİMİZ OLUN

Şirketimizce düzenlenen tatil köyü gezimize
katılın. İnşaatlarımızı yerinde görün. Tapu, sabit fiyat
güvenceleriyle, size nesiller boyu tatil imkanı sağla-
yacak dayalı/döşeli villanızı yerinde seçin.

ODAK

İNŞAAT ve TURİZM YATIRIMLARI TİCARET A.
BÜYÜKDERE CADDESİ No:26 GÜN APT. KAT:4